

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOCUK HAKLARI VE YEREL DÜZEYDE
UYGULANABİLİRLİĞİ: İZMİR ÖRNEĞİ

Gamze KIRCAN

Danışman
Doç. Dr. Yunus Emre ÖZER

İZMİR – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çocuk Hakları ve Yerel Düzeyde Uygulanabilirliği: İzmir Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Gamze KIRCAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Çocuk Hakları ve Yerel Düzeyde Uygulanabilirliği: İzmir Örneği

Gamze KIRCAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Bu çalışmada çocuk haklarının İzmir ili özelinde uygulanabilirliğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Öncelikle hak kavramı işlenerek tarihsel süreç içerisinde insan haklarının tarihsel gelişimi işlenmiştir. Çocukların, özellikle Sanayi Devrimi ile işgücüne katılması ile yükselen hak anlayışı bu konuda düzenlenen uluslararası belgeler ile ortaya konmuştur. Çalışmada çocuk hakları üç temel üzerinden incelenmiştir: Çalışan çocukların hakları, suça sürüklenen çocukların hakları ve ihmal/istismara uğrayan çocukların hakları. Bunun için de bir merkezi yönetim birimi olan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Destek Merkezleri ile, yerel yönetim birimi olan İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Çocuk ve Gençlik Merkezleri ile birlikte iki sivil toplum kurulu olan Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı ve Koruncuk Vakfı ile görüşülmüştür. Çalışma, literatür araştırması ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile hazırlanmıştır. Saha çalışması sırasında görüşme yapılacak kurum ve kuruluşlara ulaşmak ve görüşmeyi gerçekleştirmek konusunda olumsuzluklar yaşandığından görüşülecek kurum sayısı dört ile sınırlı kalarak çocuk haklarının İzmir ilinde hangi ilkeler üzerinden temellendiği ve uygulama pratikleri araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çocuk, Çocuk Hakları, Çocuk Hukuku

ABSTRACT

Master's Thesis

Children's Rights and Its Application at Local Level:Case Study for İzmir

Gamze KIRCAN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

Public Administration Program

In this study, it is aimed to examine the applicability of children's rights in İzmir province. First of all, the concept of rights has been studied and the historical development of human rights has been studied in the historical process. The understanding of rights raised by the participation of children in the labor force especially with the Industrial Revolution has been put forward by international documents issued on this subject. The study examines children's rights on three basis: Rights of working children, rights of children dragged into crime, and rights of children who have been abused. For this, the family is a central management unit, depending on the Labor and Social Services Ministry and Child Support Centers, local government units, İzmir Metropolitan Municipality, depending on Children and installed two civil society together with Youth Centers Turkey Reautonomy Foundation and Koruncuk Foundation was interviewed. The study was prepared with a semi-structured interview technique based on literature research. During the field study, the number of institutions to be interviewed was limited to four, and the principles on which children's rights are based in İzmir province were investigated.

Keywords: Children, Children's Rights, Children's Law

ÇOCUK HAKLARI VE YEREL DÜZEYDE UYGULANABİLİRLİĞİ: İZMİR ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

HAK KAVRAMI, İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ, İNSAN HAKLARI BELGELERİ, TEMEL HAKLAR KAVRAMI

1.1. HAK KAVRAMI	3
1.1.1. Hak Talebi	4
1.1.2. Hak Türleri	5
1.1.3. Hak ve Özgürlük Ayrımı	7
1.1.4. Adalet Anlayışı	8
1.1.5. Adalet ve Eşitlik İlişkisi	9
1.1.6. Sosyal Adalet, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma	10
1.2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI	13
1.2.1. İnsan Haklarının Kaynağı	13
1.2.2. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	14

1.2.2.1. Özgür İnsan ve Köle Ayırımı	15
1.2.2.2. Orta Çağ'da Hak ve Özgürlük Anlayışı	16
1.2.2.3. Aydınlanma, Liberalizm ve İnsan Hakları İlişkisi	18
1.2.2.3.1. John Locke	19
1.2.2.3.2. Jean Jacques Rousseau	20
1.2.2.3.3. Baron de la Brede et de Montesquieu	21
1.2.2.3.5. Mary Wollstonecraft	22
1.2.2.4. Ferdiyetçi Doktrin	22
1.2.3. İnsan Hakları Doktrininin Uygulamaya Geçiren Belgeler ve Bildiriler	23
1.2.3.1. Amerikan Hakları Bildirisi	25
1.2.3.2. Fransız İnsan Hakları ve Vatandaşlık Bildirisi	25
1.2.3.3. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları	26
1.2.3.4. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi	27
1.2.3.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	27
1.2.4. İnsan Haklarının Özellikleri	29
1.2.5. İnsan Haklarına Batı ve Batı Dışındaki Yaklaşımlar	30
1.2.6. İnsan Hakları ve Kültürel Rölativite	34
1.3. TEMEL HAKLAR KAVRAMI	37
1.4. İNSAN HAKLARI HAKKINDA DEĞERLENDİRME	39

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK KAVRAMI VE TARİHİ, ÇOCUK HUKUKU, ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. ÇOCUK KAVRAMI	42
2.2. ÇOCUK KAVRAMININ TARİHİ	43
2.2.1. Batı Toplumlarında Çocuk Algısı	43
2.3.1. Türk Toplumunda Çocuk Algısı	46
2.3.1.1. Osmanlı Toplumunda Çocuk Algısı	46
2.3.1.2. Cumhuriyet Sonrası Çocuk Algısı	48
2.4. ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	49

2.5. ÇOCUK HAKLARINI UYGULAMAYA GEÇİREN BELGE VE BİLDİRİLER	51
2.5.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi	51
2.5.2 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi	52
2.5.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi	52
2.5.3.1. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Kapsamı ve Amacı	53
2.5.3.2. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Temel İlkeleri	54
2.6. TÜRK HUKUKU AÇISINDAN ÇOCUĞUN HUKUKİ SORUMLULUĞU VE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR	55
2.6.1. Türk Hukuku'nda Çocuk Kavramı	55
2.6.2. Çocuğun Hukuki Sorumluluğu	57
2.6.3. Çocuk ve Suç	59
2.6.3.1. Uluslararası Çocuk Adaletine Dair Mevzuat	59
2.6.3.1.1. Çocuk Hakları Sözleşmesinde Çocuk Adaleti	60
2.6.3.1.2. Riyad İlkeleri: Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri	60
2.6.3.1.3. Pekin Kuralları: Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları	61
2.6.3.1.4. Havana Kuralları: Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları	63
2.6.3.2. Türk Adalet Sisteminde Çocuk	63
2.6.3.2.1. Türk Ceza Kanunu'nda Çocuk	64
2.6.3.2.2. Çocuk Koruma Kanunu	65
2.6.3.2.2.1. Çocuk ve Gençlik İnfaz Kurumları	67
2.6.3.2.3 Sosyal Hizmetler Kanunu	68
2.6.3.4. Çocuk Güvenliğinin Yerel Yönetimler Boyutu	71
2.7. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN HAKLARI	72
2.7.1. Çocuk İşçi Kavramı	72
2.7.2. Çalışan Çocuk Haklarına Dair Hukuksal Düzenlemeler	74
2.8. İHMAL VE İSTİSMARA MARUZ KALAN ÇOCUKLAR	77
2.8.1. Çocuk İstismarı ve İhmali Türleri	77

2.8.1.1. Fiziksel İstismar ve İhmal	77
2.8.1.2. Duygusal/Psikolojik İhmal ve İstismar	78
2.9. ÇOCUĞUN SİBER GÜVENLİK SORUNU	82
2.9.1. Dijital Yerlilik ve Dijital Göçmenlik	83
2.9.2. Siber Zorbalık	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARININ İZMİR'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

3.1 ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ	87
3.1.1. Kurum ve Kuruluşlarla Yapılan Görüşmelere Dair Genel Değerlendirme ve Kısıtlar	91
3.2. İZMİR AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ BİRİMİ	92
3.2.1. Çocuk Destek Merkezleri	92
3.2.2. İzmir Çocuk Destek Merkezleri	93
3.2.2.1. Genel Sorular	93
3.2.2.2. Kuruma Özel Sorular	95
3.2.2.3. İzmir Çocuk Destek Merkezlerine Dair Değerlendirme	97
3.3. TÜRKİYE ÇOCUKLARA YENİDEN ÖZGÜRLÜK VAKFI	97
3.3.1. Genel Sorular	98
3.3.2. Kuruma Özel Sorular	100
3.3.3. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı'na Dair Değerlendirme	102
3.4. İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	102
3.4.1. Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM)	103
3.4.1.2. Genel Sorular	103
3.4.1.3. Kuruma Özel Sorular	105
3.4.1.4. Çocuk ve Gençlik Merkezleri'ne Dair Değerlendirme	106
3.5. TÜRKİYE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR VAKFI (KORUNCUK)	108
3.5.1. Genel Sorular	108
3.5.2. Kuruma Özel Sorular	110

3.5.3. Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'na Dair Değerlendirme	112
3.6. ÇOCUK HAKLARININ İZMİR'DE UYGULANABİLİRLİĞİNE DAİR GENEL DEĞERLENDİRME	113
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	122

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
BTk	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
ÇHS	Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
ÇODEM	Çocuk Destek Merkezleri
ÇOGEM	Çocuk ve Gençlik Merkezleri
DB	Dünya Bankası
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı
KORUNCUK	Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı
LGBTİ+	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel, İnterseks+
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
SHÇEKK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Koruma Kanunu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türk Medeni Kanunu'na Göre Erginliğin Kazanıldığı Haller	s.57
Tablo 2: TCK'ya Göre Çocukların Hukuki Ceza Sorumluluğu	s.65
Tablo 3: 01.04.2016 Tarihli Kayıtlara Göre Türkiye'deki Tutuklu ve Hükümlü Sayısı	s.68
Tablo 4: Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklar İçin Sosyal Hizmet Kuruluşları ve Niteliği	s.69
Tablo 5: Çocuklara Yönelik Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları	s.70
Tablo 6: TUIK Yaş Gruplarına Göre Türkiye ve İzmir' de 2016 Yılında Cinsel Suçlara Maruz Kalan ve Cinsel Suçlara Sürüklenen Çocuk Sayısı	s.80
Tablo 7: TUIK yaş gruplarına göre Türkiye ve İzmir' de 2016 yılında cinsel Suçlara maruz kalan ve cinsel suçlara sürüklenen çocuk sayısı	s.81
Tablo 8: TUIK yaş gruplarına göre Türkiye ve İzmir' de 2017 yılında cinsel Suçlara Maruz Kalan Ve Cinsel Suçlara Sürüklenen Çocuk Sayısı	s.82

EKLER LİSTESİ

EK 1: Etik Kurul Kararı

ek s.1

EK 2: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları

ek s.2

GİRİŞ

Çocuk, fiziksel ve mental gelişimini tamamlamamış kamu politikaları ve yasal düzenlemelerle özel bir korumaya sahip olması gereken bireydir. Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle hak kavramı tanımlanmıştır. Hammurabi'nin adalet anlayışından başlayarak Fransız Devrimi'ne kadar uzanan itiraz etmeden talep etmeye doğru evrilen hakkın, özgürlük, adalet ve sosyal adalet kavramları ile ilişkisi incelenmiştir. İnsan haklarının temel ilkeleri, tarihsel gelişimi Locke, Rousseau, Montesquieu gibi düşünürler eşliğinde ele alınmıştır. İnsan hakları doktrinini uygulamaya geçiren belgelere yer verilerek Batı dışı uygulamalarda insan haklarının durumuna değinilmiştir.

İkinci bölümde ise çocuk, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, UNESCO gibi kuruluşlara göre tanımlanarak Batı Toplumlarında ve Türk Toplumunda çocuk algısı işlenmiştir. Çocuğun haklarının tarihsel süreç içerisinde gelişimi, bu hakları uygulamaya geçiren belge ve bildiriler, temel ilkeleri ile Türk adalet sisteminde çocuğun durumu işlenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü üç temel üzerinden çalışılmıştır. İlk olarak suça sürüklenen çocuk bağlamında Türk adalet sistemindeki yeri Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmet Kanunu ile birlikte incelenmiştir. İkinci olarak çalışan çocukların hakları; çocuk işçi kavramı ve yasal düzenlemeler ile ele alınmış son olarak ihmal ve istismara maruz kalan çocukların hakları çalışılmıştır.

Son bölümde İzmir ilinde çocuk haklarına dair faaliyet gösteren kurumlardan dört tanesi ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşülecek kurumlar seçilirken merkezi ve yerel yönetim kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları olması hedeflenmiştir. Çocuğun eğitim hakkının uygulanabilirliği İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Çocuk ve Gençlik Merkezleri üzerinden, çocuğun barınma, ailesi dışında korunması ve uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı etrafında temellenen hakları Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Destek Merkezleri üzerinden incelenmiştir. Suça sürüklenen çocukların haklarının sivil toplum kuruluşları üzerinden incelenmesi Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı ile gerçekleştirilmiştir. Son olarak İstanbul ilinde kurulan, çocuğun uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı

öncülüğünde faaliyet gösteren Koruncuk Vakfı'nın İzmir özelinde eğitim hakkı üzerinden faaliyet göstermesi incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

HAK KAVRAMI, İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ, İNSAN HAKLARI BELGELERİ, TEMEL HAKLAR KAVRAMI

1.1. HAK KAVRAMI

Hak kavramı, sözlükte “*adalet, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç*” olarak yer alırken “*verilmiş emekten doğan manevi yetki*”, “*pay*” anlamlarını taşır¹. Aynı zamanda “*yasaya, hakikate veya erdeme uygun olma, doğruluk, hakikat*” olarak tanımlanmaktadır². Hukukta hak ise “*bireye irade gücü tanıyan ve hukuk tarafından bizzat korunan menfaatler*” şeklinde ifade edilmektedir³.

Latince “*ius*” kelimesi hem hak hem de hukuk kavramlarını karşılamaktadır. “*ius*”, mevcut hukuki sistem ve kişilerin sahip olduğu bu hakların hukuk tarafından korunması demektir. Bu kelime bir yandan toplumsal hayatı düzenleyen sistematik kuralları ifade ederken diğer yandan da bireyin bir hakkını, hukukun koruduğu bir yetkisinin var olduğu anlamını karşılamaktadır⁴.

Jack Donnelly’ e göre hak kavramı ise ahlaki ve siyasi olmak üzere iki ayrı tanım içermektedir. Ahlaki olarak hak; doğruluk kelimesine karşılık gelmekteyken siyasi olarak ise yetki anlamına gelmektedir. Burada bizi doğrudan ilgilendiren yetki olarak ifade edilen hak, bireyin bir hakka sahip olup o hakka dayanan talepleri ile üzerindeki yetkidir⁵.

Hakların işlevine baktığımızda doğrudan ahlaki olarak iyiyi ve doğruyu sağlamanın değil de bireylerin özerkliklerini korumak olduğunu görürüz. Kişilerin rıza göstermedikleri eylemlere karşı kendilerini koruyacak olan normatif hukuk kurallarının yaratımında temel oluşturmak ve yol göstermek hakların işlevidir⁶.

¹ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, 12.02.2017

² Nişanyan Sözlük, 12.02.2017

³ Kemal Gözler, **Genel Hukuk Bilgisi**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 7. baskı, 2008, s. 102

⁴ Özcan Karadeniz Çelebican, **Roma Hukuku**, Yetkin Yayınları, 12. basım, Ankara, 2006 s. 121

⁵ Jack Donnelly, **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Çeviri: Mustafa Erdoğan-Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 19

⁶ Douglas B. Rasmussen, **Liberal Düşünce**, Çeviren: Mustafa Erdoğan, Sayı: 36, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/haklar-hukuk-ve-ahlak-douglas-b-rasmussen,233.php>, 24.05.2017

1.1.1. Hak Talebi

İnsanlık tarihinde talep etmenin belli bir başlangıcı ya da sonu olacağından bahsedilemeyeceği gibi on dokuzuncu yüzyıldan itibaren bireyin korunması, iktidara yönelik şikâyet ve talep edilenleri elde etmeye dair iktidara karşı bir direnişten çıkıp iktidar için bir gereklilik haline dönüştüğünden söz edilebilir. Bu noktada hak talebinin gelişimini kabaca iki başlıkta görmek mümkündür. Gelişimi ilk olarak itirazlardan elde etme noktasına erişmesi daha sonra ise bireysellikten kolektivizme doğru dönüşmesi olarak tarihsel çizgide yerlerine koyulabilir⁷. Çünkü bir hakka sahip olmak için talepte bulunmak, bu haklara dayanacak olan taleplerde ısrarcı olma ya da yetkili olmak anlamına gelmektedir⁸.

Tarihin ün kazanmış hak temelli örneklerinden Hammurabi'nin adalet anlayışından başlayıp Hristiyanlığın doğuşundan, Reform hareketlerinden Fransız Devrimi'ne kadar uzanan itirazdan elde etmeye uzanan süreçte "hak kavramı" John Locke, Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf gibi düşünürler tarafından 17. Yüzyılda vurgulanmış ve ilerideki devrimlerin düşünsel temelleri oluşturulmuştur. Bu noktada *hak* ile kastedilenin ne olduğu sorusunu sormak gerekir. Cevap ise hak talebinin hedefi, aradığı ve bulmak istediği şeyin güvenlik olduğudur. *"Eşitsizlik güvensizliğin kaynağıdır, çünkü en güçlü olan için fetih alanıdır. Bireycilik güvensizlik kaynağıdır çünkü 'uyuşmazlıklara' yol açar"*⁹. İşte tam da bu noktada hak talebi artık kişiselcilikten kolektivizme doğru dönüşmeye başlar. Örneğin halkların kendi kaderini tayin ettiği self determinasyon anlayışı burada verilebilecek en güçlü örneklerden olacaktır.

Hak talebinin hedefine ve niteliğinin dönüşümü özetlendikten sonra bu hakların nasıl gerekçelendirilip örgütlendirildiği bilgisine değinmek gerekir. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin önsözünde yer alan gerekçede insanlığın zulüm, baskı, yoksulluk ve sefaletle maruz kalmasını önlemek amacıyla bütün halklar ve milletler için ulaştırılması gereken idealler olarak maddeler halinde sayar. Yani insanlığın iktidarlardan talep ettiği haklar şiddet ve sefaletten hatta şiddet ve sefalet korkusundan da kurtulmak gerekçesi ile temellendirilmiştir. Çünkü hak talebi

⁷ Jacques Mourgeon, **İnsan Hakları**, İletişim Yayınları, 2. basım, İstanbul, 1991, s. 27

⁸ Ronald Dworkin, **Taking Rights Seriously**, Cambridge, Mass: Harward University Press, 1977

⁹ Jacques Mourgeon, s. 43

eşitsizliklere karşı bir güvenlik arayışıdır ve Rousseau ile birlikte bireyler arasındaki eşitsizliğe sömürgecilik fikri ve sanayileşmenin getirdiği gelişmiş- az gelişmiş toplum ayrımı halklar arasındaki eşitsizlik teması artık dillendirilmeye başlanmıştır. Bu gerekçe de aslında eşit koşullara sahip olmayan bireyler ve halkların arasındaki eşitsizliğin azaltılması amacıyla tüm insanlığın lehine hak talep edilmesidir¹⁰.

Hakların tanınıp onaylanması konusu ise ilk aşama olarak ülke içinde iktidarın belirlediği çerçevede ve çizdiği sınırlarla hukuki onayı gerçekleştirmeleri ve çoğunlukla ilk sırada anayasada yazılı metinler halinde yayınlanmasını kapsamaktadır. Hakların uluslararası düzeyde onaylanması ise yine iktidarın istediği ölçüde olmak kaydıyla bildireler ve anlaşmaların “kabul edilme” şeklinde gerçekleştirilir. Feinberg’in belirttiği üzere bir hakkı talep etmek, şeyleri gerçeğe dönüştürecek olan bir dizi sosyal pratiklerin devreye sokulma aşamasını başlatacak olan eylemdir¹¹.

1.1.2. Hak Türleri

George Jellinek tarafından sınıflandırılmış olan hak kavramını, 1961 ve 1982 Anayasalarında da kullanılan ayrıma göre negatif, pozitif ve aktif ya da siyasal statü hakları olarak belirtilebilir.

Jellinek Üçlüsü olarak ifade edilen bu başlıklandırma, devletin müdahale ve yükümlülük ölçütünü temel alarak hazırlanmış bir modeldir. Negatif statü hakları, kişiyi devlete ve topluma karşı koruma niteliğine sahip haklardır. Bu da bireye karışmama, müdahale etmeme, bir şey yapmama gibi bir eylemde bulunmama anlamına gelen yani negatif bir duruş sergilemesini öngören haklardır. Anayasada ise 17. ve 40. Maddeler arasında sayılan kişi dokunulmazlığından başlayıp haberleşme ve basın hürriyeti, dernek kurma, mülkiyet hakkı gibi toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme gibi haklardan oluşan maddelerdir¹².

Pozitif statü hakları, sosyal devlet anlayışının gelişimi ile ortaya çıkan, kişiye devletten bir şey talep etme hakkı veren ve devlete ödev yükleyen bu haklara örnek

¹⁰ Jacques Mourgeon, s. 63- 66.

¹¹ Joel Feinberg, Rights, Justice and the Bounds of Liberty: Essay in Social Philosophy Princeton, N: J., Princeton University Press, 1980.

¹² Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s. 203 – 260.

olarak eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi, toplu iş sözleşmesi, sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması, gençliğin korunması ve sporun geliştirilmesi gibi haklardan oluşan 1982 Anayasasının 41 ve 65. Maddeleri arasında düzenlenen haklara örnek gösterilebilir¹³. Jellinek' in sınıflandırmasında aktif statü haklarına denk gelen siyasi haklar ise bireyin yönetime katılmasını yasallaştıran katılma hakları olarak da tanımlanabilecek, Anayasanın 66 ve 74. Maddeleri arasında düzenlenen seçme, seçilme siyasi faaliyette bulunma, parti kurma, partilere girme ve ayrılma, kamu hizmetine girme gibi haklardır¹⁴.

Birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklar olarak da başlıklar halinde sayılabilecek sınıflandırma ise tarihsel sürece dayalı olarak yapılabilir. Birinci kuşak hakları liberal anlayış ile burjuvazinin Feodal yapıya karşı verdiği mücadelenin çıktısı olarak kişi özgürlükleri ve siyasal haklar şeklinde ifade edilebilir. Doğal hukuk anlayışı ile bireycilik fikrinin temellendirdiği fikirler, anayasa aracılığıyla İngiliz, Amerikan ve Fransız Hak Bildirgeleri ile hukuki olarak varlığını netleştirmişlerdir. İkinci kuşak haklar olarak sayılabilecek sosyal, ekonomik ve kültürel haklar ise dezavantajlı kesimlerin toplumdaki eşitsizliklere tepkisi ile hak talebinden doğmaktadır. Özellikle işçi sınıfının Sanayi Devrimi'nin yarattığı koşullara karşı örgütlenme, toplu eylemler, sözleşmeler aynı zamanda işçi sınıfının siyasi olarak da örgütlenmesinin önünü açmış, siyasi partilerin kurulması, seçme ve seçilme hakkı gibi düzenlemeler ile sosyal ve kültürel haklar anayasalar tarafından düzenlenmiştir. Bir diğer tanımlı dayanışma hakları olan üçüncü kuşak haklar ile kastedilen sınıflandırma ise İkinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkan hem toplumsal hem de uluslararası dengesizlikler ve çatışmalardır. Gelişme hakkının ihlali, silahlanma ve nükleer tehditlere karşı güvenlik arayışı ve barış talebi aynı zamanda bunların çevreye verdiği zararın bilincinde olma üçüncü kuşak hakları doğurmuştur. Gelişme hakkı, çevre ve barış hakkı ile insanlığın ortak mirasına saygıyı kapsayan hem

¹³ 1982 tarihli TC. Anayasasında Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler başlığı altında listelenmiş pozitif haklar olarak sayamayacağımız m. 48 çalışma ve sözleşme hürriyeti, m 50 çalışma şartları ve dinlenme hakkı, m51 sendika kurma hakkı ve m54 grev ve lokavt hakkı ise negatif statü haklarındandır. Bu sebeple sosyal ve ekonomik haklarının tamamının pozitif statü haklarından oluştuğunu söyleyemeyiz.

¹⁴ Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 203 – 260.

bölgesel hem de uluslararası nitelikte sürdürülme gayreti gösterilen üçüncü kuşak haklardan oluşmaktadır¹⁵.

1.1.3. Hak ve Özgürlük Ayrımı

Kelime karşılığı olarak “özgürlük”¹⁶ e denk gelen hürriyet, etimolojik kökenine baktığımızda Arapça’da köle olmayan, salınmış, hatta asil anlamına gelmektedir¹⁷. Kaboğlu ise hürriyeti, bireyin toplumdaki kişisel ve özel olan bağımsızlık alanı- ki buna mahremiyet der- olarak tanımlar. Bu özgürlük alanını kamusal anlamda sınırlandırılan yere kadar taşır. Çünkü özgürlüğün sınırlarını belirleyen devlet olduğunu, devletin belirttiği yerden başlayıp sınırlandırıldığını ifade eder¹⁸. Özgürlük, yasalar tarafından yasaklanmamış her şeyin yapılabilmesi, yasalar tarafından emredilmemiş hiçbir şeyin yapılmaya zorlanamamasıdır¹⁹.

Hak ve özgürlük ilişkisine bakıldığında ise yine Kaboğlu’nun tanımıyla özgürlüğün bir hak olduğu fakat bütün hakların özgürlüklere denk gelmediği görülmektedir. Eğer *özgürlük* karar verme, davranma, yapma ya da yapmama hakkında iradeye sahip olmak ise *hak* da bu kişiye özgü iradenin hukuki güvencesi hatta öne sürme ve gerçekleştirme yolundaki kanalı, aracısı olarak tanımlanabilir. Özgürlük durumu bütün hakların çıkış noktası yani kökeni olup hak da özgürlüklerin uygulanmasını sağlarken katkıda bulunan ya da sınırlandıran, mahkeme önünde öne sürülebilen, özgürlük ihlal edildiğinde zorla kabul ettirilen meşru yetkidir²⁰. Özetle özgürlük, yapabilmek/yapmamak iken hak; yapmayı/yapmamayı istemek, devletten bu isteğin güvencesini almaktır.

Özgürlüğün asıl amacının insanların benliklerine dair gelişim sağlamak olduğunu bunun da kişisel ve sosyal faydayı doğurduğunu savunan John Stuart Mill, özgürlüğün insanın toplumsal gelişimini arttırdığını ifade etmiştir. Özgürlüğün reddedilmesinin ise toplumun zararına olacağını sınırlı bir hükümet müdahalesi ile

¹⁵ Kaboğlu, s. 28 – 32

¹⁶ TDK, Büyük Güncel Sözlük, 29.07.2017

¹⁷ Nişanyan Sözlük, 29.07.17

¹⁸ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, AFA Yayıncılık, İstanbul, 4. Basım, 1998, s. 11.

¹⁹ Anıl Çeçen, *Adalet Kavramı*, Turhan Kitabevi, Ankara, 3. Baskı, 2003, s. 45.

²⁰ Kaboğlu, s. 12, 13.

hem bireysel hem de toplumsal çıkarların özgürlüğü zedelemekten dengelenmesini önermiştir²¹.

1.1.4. Adalet Anlayışı

Hakkın ne olduğunu tartışırken adalet kavramından da beslenmek gerektiği gerçeği ile bu ikisi arasındaki ilişki ortaya koyulmalıdır. Adaleti hakkı gözetmek, yasalarla sahip olunan hakların *herkes* tarafından kullanılmasını sağlamak²², adillik, denklik²³ olarak tanımlanabilir. Adalet kavramı hem etik hem de hukuksal temelde tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Hukuksal değer yargılarına göre adalet, toplumda barışı, eşitliği ve düzeni sağlamak için yasalar tarafından belirlenen hakları herkese vermek ve gözetmek anlamına gelir. Etik temelinde adaletle bakıldığında ise adaletin bir değer yargısı olduğu hem hukuka dair hem de hukuktan ayrı bir kavram olduğu, insanın toplum içinde onurlu yaşamasını sağlayacak olan temel fikrin amacı ve aracı olarak ortaya çıkmaktadır²⁴. Camus'ya göre adalet duygusu her insanda doğuştan itibaren vardır ve yaşamı boyunca giderek gelişmekte olup sadece insana özgü bir özelliktir²⁵. Bu amacı gerçekleştirmek için birey, ilkelikten günümüze kadar haklı ve haksız arasında ayrım gözetmiş, anlamlandırmaya ve pratiğe dökmek için sistem geliştirmeye yönelik çabalarda bulunmuştur. Bu çabaların sonucu olarak hukuk, yasalar aracılığıyla bireyler arasında adaleti sağlamaya çalışacak fakat bunu yaparken de kamu yararını gözetecektir.

Bireylerin veya toplulukların genelleştirilmiş bir adalet ölçütüne nasıl sahip olacağı, yani nasıl standartlaştırılmaya gidileceği sorusu sorulmaya başlanır. Kısaca insan haklarını toplumsal kurumlara karşı ileri sürebilmek için belirli adalet kriterleri oluşturmuş olmak gerekir. Bu kıstasları tespit etmek için ilk olarak insanın kendisinin onurlu ve değerli hissedeceği bir şekilde yaşaması için ihtiyaç duyduğu yani kişinin özerkliğine saygıyı işaret eden öğeleri belirleme yoluna gidilmelidir. Çeşitli kültürlerin iç içe geçtiği dünya üzerinde birbirinden farklı ahlaki görüşlerin

²¹ Donald G. Tannenbaum ve David Schultz, **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**, 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2015. s. 293 – 295.

²² Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, 15.05.2017.

²³ Nişanyan Sözlük, 15.05.2017.

²⁴ Çeçen, s. 7 – 11.

²⁵ Albert Camus, **Başkaldıran İnsan**, Çev: Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, 1967, s. 13 – 14'ten aktaran Anıl Çeçen, s. 12.

yer aldığını ve bunların aynı kültüre mensup kişiler arasında dahi farklılaştığı düşünülürse ahlaki temel değerleri iki başlık altında çerçevelendirilebilir. Bunlardan ilki vicdan hürriyeti olup diğeri siyasal katılımdır. Bir kimse kendi ahlaki dünya görüşünü içselleştirirken başkaları üzerine aşırı bedel yüklemekten bunu yapması ile vicdan özgürlüğünü kastederken, içinde bulunduğu toplumsal sistemin inşasına ve işleyişine dâhil olabilmesi özgürlüğü ile siyasal katılımı kastetmiş olunur²⁶.

1.1.5. Adalet ve Eşitlik İlişkisi

Adalet ve eşitlik birbirine yakın kavramlar olup pratikte birbirinin yerine kullanılabildiği görülmekte fakat hukukta adalet ile kastedilen eşitlik ile yararda ve zararda eşit olma durumu şeklinde ifade edilmektedir. Tek yönlü olarak bir eşitlikten bahsedilemeyeceğini, bunun adaleti yerine getirme konusunda eksiklik doğuracağını, çok yönlü eşitliğin adaleti yerine getireceği söylenebilir. Toplum düzenini sağlama aracı olan hukukun, toplumsal dinamiklerin değişim ve dönüşüm içerisinde olması ile birlikte belirli bir eşitlik ölçütü ve sınırı koyamayacağını, eşitliği doğuranının toplumda mevcut durumdaki eşitsizliğin varoluşundan kaynaklı antitez durumu ve bunu çözüme kavuşturacak gücün de adalet kavramından beslendiği görülecektir. Eşitliğin söz konusu olmadığı bir ortamda eşitlik, adalet olarak aranacaktır. Burada kastedilen adaletin yerine getirilmesi, hakkın teslim edilmesi, hakkın kullanılmasını sağlamak olacaktır. Çünkü bir toplumun üyeleri birbirleriyle aynı yeteneklere sahip olmadığı gibi aynı ekonomik koşullara ve fırsatlara erişemeyeceğinden bu eşitsizliğin oluşması, eşitsizliğin niteliğinin toplumsal koşulların sürekli şekilde değişmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu noktada eşitlik isteği de haklara sahip olmayı, hak talep etmeyi doğurmuştur. Bütün insanlık için eşit siyasal ve toplumsal değere sahip olma isteği bunu da adalet anlayışı ile sağlama düşüncesi adalet ve eşitlik arasındaki ilişkiyi açıklamaya yardımcı olacaktır²⁷.

En eski ve yaygın biçimiyle adalet kavramının Aristo tarafından dağıtıcı ve denkleştirici olmak üzere ikiye ayırarak tanımladığı görülmektedir. Dağıtıcı adalet, mal, yarar ve yük paylaşımının bireyin yeteneklerine ve toplum içindeki koşullara

²⁶ Thomas Pogge, **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 60 – 76.

²⁷ Çeçen, s. 39 – 40.

göre kendi payına düşeni alma durumudur. Sadece eşit koşullara sahip insanlar arasında eşitlik var olacaktır, yetenekleri ve imkanları birbirinden farklı olan bireylere eşit işlem yapmak tam tersine eşitsizlik doğuracaktır. Dağıtıcı adalet yarar ve yükümlülüklerde oran gözeterek işlemektedir. Denkleştirici adalet ise ortaya çıkan bir zarar durumunda sonuçları ortadan kaldırıp düzeltmek ve eski haline döndürme durumudur. Tarafların herhangi birinin üstünlüğünün gözetilmediği denkleştirici adalet genellikle kişiler arasındaki mal ve hizmet değişimi söz konusu olduğunda işler. Bozulan dengenin tekrar sağlanması amacıyla bireyler arası ilişkileri düzenler. Denkleştirici adaletin eşitlik ile ilişkisi bireyin diğer bir birey zararına zenginleşmeyeceğini, mal kazanamayacağını, verdiği zararı da karşılama borcu altına girmesiyle dağıtıcı adaletin aksine sayısal bir eşitlik kurmak üzerinedir²⁸.

Liberal düşüncenin çıktısı olan kanun önündeki eşitlik toplumu oluşturan bireylerin arasındaki eşitsizliği kaldırmakta yetersiz kalacağından günümüzde eşitlik ile kastedilenin sosyal ve ekonomik alanda eşitlik olduğu söylenebilir. Ekonomik eşitliğe Marxist görüşte Komünizm'in nihai aşamasında rastlanma durumu söz konusu olduğundan ekonomik eşitliği mutlak değil de nispi ve derecelere sahip bir kavram olarak algılanırsa, günümüzde devletlerin sosyal adaleti gözetken uygulamalarla müdahale etmeye çalıştığı görülür. Bu müdahale de ekonomik eşitlik sağlamaktan ziyade fırsat eşitliği yaratma olarak kabul edilebilir²⁹.

1.1.6. Sosyal Adalet, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

Pogge' nin açıklamalarına göre insan yaşamında fiziki bütünlük, yeme – içme- barınma ve temel sağlık bakımı, düşünce ve seyahat özgürlüğüne ek olarak belirttiği eğitim alma ve iktisadi katılım olarak saydığı insan haklarını oluşturan birincil temel değerlerin sınırlarının, uygulanabilirliği ve ulaşımı toplumsal yapılara ve kurumlara göre değişmektedir. Asgari de olsa bir insan hakları ölçütü ve bu ölçütü oluşturan unsurlara güvenli erişimi mümkün kılan evrensel bir adalet anlayışının benimsenmesi ve yerleştirilmesi gerektiği fikrine ulaşılmaktadır. Küresel hareketlilik ile birbirinden etkilenmeyle değişim ve dönüşüm içinde olan toplumsal kurumların dünya çapında kabul edilebilir bir temel adalet anlayışına çok kültürlülük

²⁸ Çeçen, s. 33 – 37.

²⁹ Münici Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 7. Baskı, 1993, s. 11 – 12.

fikri çerçevesinde sahip olmasına ve bunu erişilebilir kılmasına ihtiyaç duyulmaktadır³⁰. Bu yapıldığı takdirde en başta dünyadaki yoksulluk ve yoksunlukların çözülmesindeki engellerin büyük ölçüde hafiflediği görülecektir.

Adalet kavramından bahsedilirken sosyal adalet kavramına değinmek gerekmektedir. Sosyal ya da toplumsal adaletin özne olarak kimi ele aldığı ile başlanacak olursa, bireyi toplumun bir parçası olarak yani bütünü inşa eden varlıklar olarak ele aldığı cevabına ulaşılabacaktır. Bu topluluğun ortak yararını gözetmek ise toplumsal adaletin amacı olup herkesin eşit haklara sahip olduğu fikrinden doğmaktadır. Toplumun üyeleri olan her kesimin mutluluğunu gözetmek ise üyelerin yaşama koşullarının eşitliğini sağlamakla ve kesimler arasında ayrımcılık yapılmaması ile bunun da yasalara herkes tarafından uyulması ile sağlanabilecektir. Gelişmiş bir adalet anlayışını harekete geçiren bir güç olarak işlevini gerçekleştirirken ayrıcalıklara, kişi ve zümrelere özel uygulamalara yer vermeyen sosyal adalet, ihtiyaçlara ve toplum yapısına göre şekillenecektir. Bu da tarihsel süreçte endüstri devriminin ve sermaye toplumunun ortaya çıkardığı gelir dağılımındaki dengesizlikleri hafifletmek amacıyla dezavantajlı kesime yönelik ekonomik ve sosyal destekleri içeren uygulamalar başlamıştır. Bu uygulamalar ise sosyal hukuk ve sosyal devlet anlayışını doğurmuştur³¹.

Sosyal adaletin varlığını doğuran ve insan haklarına yönelik bir tehdit olarak yoksulluk, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) tanımladığı şekilde³² okuryazarlık, yeterli beslenme koşullarına erişebilme, kaliteli ve uzun yaşam süresi, doğumda yaşam beklentisi ile birlikte anne çocuk sağlığının yeterliliği, önlenabilir hastalıklara yakalanmama gibi “yeterlilikler” üzerinden belirlenen kriterleri 1990 yılından bu yana kullandığı İnsani Gelişim Endeksi ile (İGE) açıklar³³. Bu noktada

³⁰ Thomas Pogge, s. 77, 78

³¹ Anıl Çeçen, s. 16, 17

³² Yoksulluk tanımı yapılırken içine yoksunluk kavramı ve insani gelişmişlik kriterlerinin dahil edildiği UNDP tanımının yanında kavrama ekonomik odaklı bakan Dünya Bankası (DB), gelir düzeyi ile belirlenmiş parasal bir sınır belirlemiştir. Mutlak yoksulluk olarak ifade edilen kavram, kriter olarak birey ya da hane halkının gıda, konut, sağlık, ulaşım ve giyim harcamaları gibi tüketim harcamaları ile gelir seviyesi üzerinden belirlenir. Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk – İş) tarafından yapılan araştırmaya göre 2019 Eylül ayı açlık sınırı dört kişilik aile için 2.064 TL ve yoksulluk sınırı 6.724 TL olarak belirlenmiştir. <http://www.turkis.org.tr/MAYIS-.2019-ACLIK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d236748> (18.10.2019)

³³ 2016 İGE Raporu'na göre ülkeler çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişme kategorisine ayrılmış, Türkiye ise yüksek İGE listesine 71. sırada yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: UNDP, “İnsani Gelişim Raporu 2016”, İstatistikler,

değınmemız gereken bir kavram daha vardır: “Yoksunluk/Sosyal Dışlanma”. 1960’lı yıllarda Fransa’da ortaya çıkan yeni bir kavram olan sosyal dışlanma, birey ya da toplulukların sivil, sosyal, politik ve ekonomik haklara erişememesi ve toplum ile bütünleşememesidir. *Yoksulluk* ile temel ihtiyaçların karşılanamaması kastedilirken *yoksunluk* ile de bu temel ihtiyaçlara giden yolun çeşitli dezavantajlar ile tıkanmasına neden olan süreç tanımlanmış olur³⁴. Topluma katılamamaya yani bütünleşmeye engel olarak yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımının adaletsiz oluşu, göç, etnik/siyasi/dini aidiyetler, cinsiyet/cinsel kimlik/cinsel oryantasyon/cinsel davranış, bedensel engeller vb. şeklinde sebepler sayılabilir. İnsanların kendisini tercihleri, mensup oldukları veya doğuştan getirdiği özellikleri ile içinde bulunduğu topluma dahil olamamasının yarattığı bireysel ve toplumsal sonuçlar ile sosyal dışlanma yoksulluk ile ilişkilendirilir. Bu iki kavramın temelinde adaletsizlik ve sosyal eşitsizlik yer almakta, kaynaklara erişim fırsatının eşit olmaması sebebi ile dezavantajlı konumda olup yoksunluk durumunu ortaya çıkarmıştır. Refah devleti anlayışının küresel ilişkilerin değişimi ve gelişimi ile birlikte çözülmeye başlamasıyla sosyal adaleti gözeten uygulamalar azaldığından sosyal ve ekonomik destekten yoksun kalan bu kesim giderek artan şekilde toplum dışına itilmeye başlamıştır.³⁵

Ulusötesi düzeyde çözüm arayışında olan Avrupa Birliği (AB), Lizbon Konferansı’nda yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarını bir bütün olarak ele alarak mücadele edilmesini önererek her yıl düzenli olarak ulusal eylem planlarında bu mücadele için geliştirilen politikalar ve uygulamalar hakkında rapor istemektedir³⁶. Amsterdam Anlaşması ile 1997 yılında 136. madde altında “*İstihdamı geliştirme, eğitime erişilebilirliği sağlama, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, uygun sosyal koruma, yönetim ve iş gücü arasındaki diyalog dışlanma ile mücadele etmek için insan kaynaklarını geliştirmek*” Avrupa Sosyal Politikasının

(03.09.17).http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html.

³⁴ Tijen Şahin, **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009, s. 17.

³⁵ Oktay Hekimler, **Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme**, Tekirdağ SMMM Odası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, Eylül 2012, s. 1- 28.

³⁶ Oktay Hekimler, **Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme**, Tekirdağ SMMM Odası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, Eylül 2012, s. 1- 28.

temel hedefleri arasına eklenmiştir³⁷. Görüldüğü üzere bu temel hedefler istihdamın artırılması odağı ile oluşturulmuştur. Öncelikle kamu tarafından eğitime erişilebilirlik mümkün kılınacak ve istihdam artırılarak iyileştirilmiş iş koşulları ile bireyin üretime katkısı sağlanacaktır. Yoksunluk ve yoksulluğun en aza indirilmesi ile hedeflenen sosyal bütünleşme toplumda sağlanmaya başlayacaktır. Bu çabanın temelinde yatan sosyal adalet kavramı ise insan hakları kavramından ayrı şekilde düşünülmeyecektir.

1.2. İNSAN HAKLARI KAVRAMI

Çalışmanın konusu olan çocuk hakları, kendisini kapsayan ve içinden türetilmiş olan insan haklarına ve oluşum sürecine değinilerek çalışılmalıdır. Bu yüzden çalışmaya; insan hakları, temel haklar ve bunları güvence altına alan hukuki belgelere yer verip giriş yaparak süreci ifade etmek yerinde olacaktır.

İnsan haklarının felsefesi doğal hukuk anlayışına dayanır ve sahip olmak için sadece insan olmanın yeterli olduğu, bu hakları kazanmak için belirli bir işi yapma ya da görevi yerine getirme gibi şartların olmadığı düşüncesi ile temellenir³⁸. Yapısı itibariyle dokunulmaz olup devredilemeyen ve vazgeçilemeyen bu hakların günümüzde ulusal sınırları aşarak evrensel nitelik kazanmasını, imzalanan sözleşmeler ile güvence altına alınmasını incelemek için tarihsel olarak gelişimine değinmek gerekmektedir.

1.2.1. İnsan Haklarının Kaynağı

İnsan olmanın bir kişiye neden ve nasıl haklar kazandırdığı sorusunu cevaplamaya çalışılırken faydalanılacak kilit kavramlar “ihtiyaç” ve “onur” kelimeleri olacaktır. İhtiyaçların insan haklarının temeli olduğu kabul edilen görüşlerin yanında ihtiyaç kavramının bilimsel tanımlarını ve oldukça değişken bir

³⁷ Amsterdam Antlaşması, 11. Başlık Sosyal Politika, Eğitim, Mesleki Eğitim ve Gençlik, 1. Kısım Sosyal Hükümler, 136. Madde, <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2843,amsterdamtrpdf.pdf?0> (03.09.17). Politika önerilerinde öne çıkan ise ekonomik temelli bir yaklaşımla istihdamı artırarak bireylerin üretime katılması sağlamak ve arttırmak, kamu sağlığı ve sosyal koruma koşullarını iyileştirmek, sosyal bütünleşme ve uyumun sağlanmasını sürdürülebilir kalkınma gözetilerek yönetim anlayışıyla gerçekleştirebilmek yer alır.

³⁸ Vahap Coşkun, **İnsan Hakları**, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, s. 3

yelpazeye sahip olduğu bir kenara koyulursa insanın yaşamaktan ziyade “onurlu şekilde yaşamak” talebini insana özgü olan değerli bir hayat sürdürme isteği şeklinde açıklanacaktır. Yani bu durumda insanın mevcut yaşamı açıklamaktan ziyade nasıl daha iyi bir yaşama sahip olması gerektiğinin karşılığı olan insan hakları anlayışı, bu hakları yitirdiği andan itibaren değerli bir hayat yaşayamayacağı gerçeğini gözler önüne serer. İnsan haklarının kaynağı bu şekilde ahlaki bir bakış açısıyla temellendirilmiş olup insanlar tarafından bunları gerçekleştirmeye dair çabalara, siyasal alanda görünür kılmaya dair çalışmalara kaynak olmaktadır.

1.2.2. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

Hareket noktası olarak bireyi ve bireyin insan onuruna yakışır şekilde yaşamını savunan insan haklarının günümüzdeki halini almasını anlayabilmek için tarihsel arka plan incelendiğinde bu haklar ve demokrasi arasında çok yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmek gerekir. Demokrasi ile kuvvetler ayrılığı, serbest seçimler, çok partililik gibi kurumsal düzenlemelerden bahsediliyorsa, insan hakları ile de bir siyasi rejim tarafından tanınmasa da varlığından ve evrenselliğinden şüphe edilmemesi gereken bir durumu ifade ediyor demektir³⁹. Herkes için ve her yerde geçerli olma anlamına gelen evrensellik iddiasının farklı düşünürler tarafından sorgulanıp bir anti tez öne sürüldüğüne ise rölativite kavramı ile karşılaşılmaktadır. Bu konuya kültürel rölativite başlığı altında ileride değinilecektir. İnsan hakları fikrinin tarih çizgisinde Antik Dönem’de uygulanan demokrasi ile ilintili olup olmadığını, Orta Çağ’da Hristiyanlığın doğuşu itibarıyla sahip olduğu insan onuruna yönelik algının otorite haline gelerek güçlenen kilise ile uygulamada ne kadar değişebildiğini göreceğimiz bu kısımda doktrin ve uygulama şeklinde ilerlenecektir. Aydınlanma Çağı ile liberal fikirlerin filizlenmesi ve hak taleplerinin resmî belgelere dökülmesiyle endüstrinin gelişiminin ortaya çıkardığı gelir adaletsizliği, kötü çalışma ve yaşam koşullarının insan haklarına kazandırdığı boyut ile pozitif hukuka ve uluslararası boyuta geçişi ile yayınlanan bildiri ve sözleşmeler ortaya konmaya çalışılacaktır.

³⁹ David Beetham, **Demokrasi ve İnsan Hakları**, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 133-135

1.2.2.1. Özgür İnsan ve Köle Ayrımı

Antik Dönem’de hak ve özgürlük fikirlerinin temelini Eski Yunan’a bakarak bulunabileceğini öne süren görüşleri incelerken Platon, Aristo ve Stoacıların fikirlerine referans verilmelidir. Platon’un ideal devlet tasvirinde toplumsal hayatın devlet eliyle düzenlendiği, bireyi aile kurarken dahi karar verme mekanizmasını hayata geçirmesine olanak sağlamayan bir yapıdan söz edilir. Aristo, Platondan daha ölçülü bir siyasal doktrin üretmekle birlikte kölelik karşısında durmayan, devlete karşı hak arayışına izin vermeyen, devleti katı şekilde her şeyin üzerinde tutup efendisi ilan eden görüşe sahiptir. Stoacılar ise devletin kişinin üzerindeki sahiplik ve üstünlük anlayışından uzaklaşan fikirleriyle akılcılığı, kanun ve hukukun varlığını öne sürmüşlerdir. Tüm insanlığı kardeş olarak gören, devlet yapısının üzerinde işleyen evrensel bir düzen olduğunu ve bu düzene insanların akıl aracılığıyla ulaşabileceklerini ifade etmişlerdir. Akıl yoluyla ulaşılmış bu evrensel kanuna göre hareket edildiğinde özgürlüğe ulaşılabilecektir. Özgürlükle de insanın tutkularının ve nefsinin sebep olduğu davranışların yenilerek bunlardan kurtulmak kastedilmektedir. Bu yolu izleyen bir köle bile başarılı olduğu takdirde artık özgürleşmiş olacaktır. Daha çok ahlaki felsefeye dönük olan Stoisizm böylelikle insana devletin varlığı dışında manevi anlamda bir değer atfetmiş, kardeşlik ve eşitlik vurgusu yapmıştır. Bu vurgu ile insan haklarına dair en eski felsefi dayanaklardan biri sayılmıştır⁴⁰.

Eski Çağ toplumlarında da uygulamaya bakıldığında ise doğrudan demokrasi ile yönetilen site devletlerinde vatandaşların aktif olarak siyasi faaliyetlere katılma hakkının olduğunu, kanun yapmak, görevli atamak, savaş ve barış ilan etmek şeklinde yetkilerinin varlığını görmektedir. Bu durumda vatandaş ile tabir edilenlerin küçük bir zümreden oluştuğunu, sitelerde yaşayan insanların oldukça büyük kısmının bu haklardan yoksun ve çoğunlukla kölelerden ve siyasi hakkı olmayıp medeni hakların büyük kısmından yoksun yabancılardan oluştuğunu belirtmek gerekecektir⁴¹. Eski Yunan’da özgürlük ve hak ile kastedilenin siyasi yönetime katılabilmek olduğu, vatandaşların devlete karşı öne sürebileceği subjektif

⁴⁰ Kapani, s. 17 – 21.

⁴¹. Nüfus oranı olarak yarım milyon nüfusa sahip bir sitenin yönetime katılabilmek hakkına sahip kişi miktarı yirmi – otuz bin civarında değişkenlik göstermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Recai Galip Okandan, Umumi Amme Hukuku, İstanbul, 1952 s. 141

hakları olmadığını, mal, eğitim, aile ilişkileri, yeme içme ve giyinme gibi konularda dahi devletin özel hayatı düzenleyici konumunda olduğu bilgisi mevcuttur⁴².

Roma Hukuku'na göre insanlar hukuki anlamda özgür (hür) ve köle olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu duruma “*status libertatis*” yani “hürriyet durumu” denilmektedir⁴³. Kişi statüsüne sahip olmak sadece özgür Roma vatandaşı olan anne babanın çocuğu olmak şartıyla elde edilebilecekken köle olarak adlandırılanlar ise savaş esirleri ve savaşta teslim olmayan karşı tarafın halkından oluşmaktaydı⁴⁴. Kişiler hak ehliyetine sahipken köleler Roma Hukuku'nda hiçbir zaman haklara sahip olamamıştır. İnsan haklarının temel fikri olan insanın sadece insan olmasıyla sahip olduğu haklar anlayışı bu dönemde geçerli değildi ve “*Roma toplumunda kişi olabilmek için insan olmak yeterli değildi*”⁴⁵.

Eski Yunan ve Roma, kişilerin devlet yapısı karşısında birtakım özgürlüklere sahip olup iktidarın sınırlandırılabilceği fikrine yaklaşmamış, buna uygulamada yer vermemişlerdir. Devletlerin insanlar için icat edildiğine değil de tam tersi, insanın sınırsız iktidar gücüne sahip devlet için var olduğu fikriyle birey ön plana çıkamamış bu yüzden bu dönemde kişisel hak ve özgürlükler söz konusu olamamıştır⁴⁶.

1.2.2.2. Orta Çağ'da Hak ve Özgürlük Anlayışı

Orta Çağ'a gelindiğinde Hristiyanlığın insana bakışının insan onuruna değer veren bir felsefeye sahip olmasıyla birlikte Eski Yunan ve Roma dönemindeki bireye bakış açısı farklılaşmaya başlamıştır. İnsanların Tanrı'nın suretinden yaratıldığı fikri ile⁴⁷ yüksek bir haysiyetle doğmuş olduğu, bunun da mutlaka birtakım haklara sahip olması gerektiği beraberinde gelmiştir. İlk Çağ'daki devlet yapısı karşısında araç konumunda olan birey artık amaç olma yoluna Hristiyan doktrini ile girmiştir. Bu dönemdeki merkezi devletlerin parçalanması ve Feodal yapının ortaya çıkması ile birlikte otorite kavramı devlet yapısından belirli ve sayıca az bir topluluğa geçmiş bu da bir takım kamu haklarının tanınmasına izin vermiştir. Yine de dönemin öne çıkan

⁴² Kapani, s. 19, 20.

⁴³ Özcan Karadeniz Çelebican, s. 129

⁴⁴ Safa Resioğlu, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, Beta basım A.Ş., İstanbul 2001, s 4

⁴⁵ Özcan Karadeniz Çelebican, s. 121

⁴⁶ Kapani, s. 22.

⁴⁷ İncil, Yaratılış 1:26, <https://incil.info/>, (10.09.2017)

teologu Saint Thomas olarak anılan Thomas Aquinas, doğal hukuku Tanrıdan kaynaklanan doğal yasayla bir tutar. Bu doğal hukuk da iki yol ile işleyecektir. İlki akıl sayesinde kişi doğru olanı ayırt etmesiyle ikincisi “insan yasası” aracılığıyla gerçekleşmesidir. İnsan yasası, adaleti vicdan yoluyla kurulmalıdır ve bu aşamada yöneticiler akıl yoluyla ortak iyiliği gözetmeli takdirde bağlayıcı olacaktır. İnsan yasası doğa yasası ile uyuşmamaya başlarsa da bunun artık bir yasa olmayacak, yasanın sapkınlığı haline gelecektir⁴⁸. Devlet iktidarının sınırsız olamayacağını, tüm insanların (hükümdarlar da dahil) ilahi kanuna tabi olduğunu, zulüm ve baskı varsa insanların buna boyun eğmek zorunda olmadığını dile getirmiştir. Her ne kadar öne çıkan fikirlerinin içinde bulunduğu çağa göre ilerici olduğu söylene de kölelik fikrini kabul etmiş, insanların doğumundan itibaren eşit olmadığı, bir kısmının yönetmek diğer kısmının ise yönetici zümrenin buyruklarını yerine getirmek için yaratıldığını savunmuştur. Bu açıklama ile birlikte köleliği insan doğasına dayandırarak doğal olarak tanımladığını, meşru temellere oturttuğunu hatta faydalı bulduğu çıkarımı yapılabilir. Oysaki tam tersi ilk Hristiyanlar kölecilik fikrine tamamen karşı çıkmıştır⁴⁹. Orta Çağ’daki uygulamalara baktığımızda ise kilisenin kendi hegemonyasını kurusuyla insan onurunu gözetken doktrinin bir kenara bırakıldığı köleliğin de serflik olarak görünümünü değiştirdiği bilgisi karşımıza çıkmaktadır.

Orta Çağ ve Eski Çağ arasındaki insan haklarına dair durumu karşılaştıran Kapani, eskiçağda insanların tek efendisinin olduğunu -ki bu devlet-, Orta Çağ’da ise efendi sayısının birden ikiye yükselerek siyasi erkin yanına kilisenin eklendiğini belirtir. Bu dönemde özgürlüklerden ve insan haklarından bahsedebilmek için henüz erken olduğunu belirtmiştir⁵⁰.

Feodal beylerin krallıklarla girdiği güç ve otorite savaşı sonrasında merkeziyetçi yapının tekrar güç kazanması ile artık hükümdar, yönetme gücünün kaynağını tanrısal ve sınırlandırılmaz kabul edecek ve öyle davranacaktı. Kendisine denk ya da üstün bir gücün varlığını tanımayacak ve mutlak yönetme gücüne sahip olacaktı. Mutlak Monarşi döneminde kralın iktidarını sınırlandırmaya yönelik çabalar

⁴⁸ Donald G. Tannenbaum ve David Schultz, **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**, 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2015. s.128, 129.

⁴⁹ Kapani, s 22 – 25.

⁵⁰ Kapani, s. 28.

özel mülkiyet ve kişiler arası sözleşmeleri tanımak ve saygı göstermek şeklinde örneklendirilse de insanların krala karşı öne sürebileceği hak ve özgürlükler tanınmış değildi. Bunun da temelinde kralın ilahi adaletin uygulama eli olarak yeryüzündeki sınırlandırılmamış misyonuna karşı gelmenin, yaratıcıya karşı gelmekle aynı anlama gelmesi şeklindeki tezle karşılaşılmaktadır⁵¹.

1.2.2.3. Aydınlanma, Liberalizm ve İnsan Hakları İlişkisi

İnsan hakları fikrinde sıçramanın yaşandığı Yeni Çağ'da aydınlanma düşüncesine ve Locke, Paine, Rousseau ve Montesquieu gibi düşünörlere yer vermek gerekir. Akıl, birey ve özgürlük kavramları ile anılacak olan bu çağda liberal düşünce, insan onuru, temel haklara dokunmaması gereken sınırlı devlet anlayışı, anayasacılık ve onunla birlikte gelen kuvvetler ayrılığı ile birlikte insan hakları belgelerinin yaratımının temel kaynakları olacaktır. Fakat onun öncesinde bu belgelerin oluşumuna dair sürecin Liberalizm ile karşılıklı bağ içerisinde olmasından dolayı liberal düşüncenin tarihsel arka planını incelemek gerekli olacaktır.

Latince'de özgür anlamına gelen “*liber*” kelimesinden türetilen “*liberal*”, kelime olarak on sekizinci yüzyıla kadar “*özgür insana yakışan*”, “*özgür insana uygun*” anlamına gelmekteydi. Liberalizm ise merkezîyetçi yönetime karşı politik bir tavır demektir. Aydınlanma fikrine dayanan, siyasi erki sınırlandırarak bireysel özgürlüğü gerçekleştirme amacı taşıyan Liberalizm, tüm insanların ahlaki eşitliğine inanan, özgürlük temellerinin üzerinde yükselirken bireyi ve çıkarlarını merkeze alan bunu da hukuki olarak yasalarla güvence altına alan bir ideolojidir. Liberalizm'in kökenlerine bakıldığında ise Eski Yunan demokratik uygulamalarının referans aldığı bireyin önemini vurgulayan ve otoriteye karşı korunması gerekliliğinden bahseden felsefi fikirlere rastlanır. Daha sonra doğuşu itibarıyla de bireyi önemseyen⁵², ezilenlerin yanında yer almasıyla bireyler arasında eşitsizlik vurgusu yaptıktan sonra

⁵¹ Kapani, s. 29.

⁵² Fatmagöl Berktaş, “Liberalizm: Tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, (Der: Birsen Örs), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2014, s. 50 – 52.

tarafını belli eden inanç sistemini, Nietzsche'nin deyiimiyle “*merhametin dini*”⁵³ olarak ifade ettiği Hristiyanlığa rastlanılmaktadır.

Liberal düşünce ile insan hakları doktrininin doğuşunu on yedinci ve on sekizinci yüzyılda iki varsayım üzerinden incelenebilir: bu varsayımlar “*doğa hali*” ve “*toplum sözleşmesi*” şeklindedir. İnsanlığın doğa halinde tabii olduğu bir doğal hukuk düzeninin var olduğu, bunun devlet mekanizmasından önce ve onun belirlediği hukuktan üstün olduğu, bu haklara da saygı göstermek zorunda olduğu fikri ile devlet kurulmuştur. Toplum sözleşmesi ile siyasal topluluklar yaratılmıştır. Bu noktada bazı düşünürlerin fikirlerini incelemek, insan hakları doktrini ile bu doktrini uygulamaya geçiren belge ve bildirilerin doğuşuna zemin hazırlayan bu düşünürlerle yer vermek gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

1.2.2.3.1. John Locke

Locke doğa halini insanların en başta yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarına sahip olduğu bir düzen olarak tasvir eder. İnsanlar arasında akıl ve muhakeme yoluyla kavranan, ilişkilerini düzenleyen doğal hukuk anlayışı mevcuttur. Öznel şekilde gelişen ve bir bireyden diğetine değışiklik gösteren doğal hukuk, kararsızlıklara ve karışıklıklara yok açarak otoriteye sahip bir yapıyı yaratma ihtiyacı doğurmuştur. Karşılıklı hükümler içeren sözleşme ile devlet oluşturulup hak ve özgürlükler güvence altına almak hedeflenmiştir. Rıza ile kurulan bu sözleşmede devlet yükümlölüklerini yerine getirmezse halk artık itaat etmek zorunda kalmayacaktır. Çünkü sözleşme ortadan kalkmış olur ve bireyler doğa haline geri döner. Locke'un fikirlerinin etkisi Amerikan ve Fransız İnsan Hakları Bildirgelerinde oldukça net biçimde görölmüştür⁵⁴.

⁵³ Nietzsche burada merhamet ile bir erdemi kastetmez. Tam tersi, merhametin zayıflık doğurduğunu, düşün ve zayıfları korumaya dair bir içgüdü olduğunu ve tam tersi, güçlü olanın hayatta kalmasını sağlayan içgüdü ile çarpışıp insanlığı daha fazla felakete sürüklediğini belirtir. Merhametin insanları hiçliğe sürüklediğinin, hiçlik denmeyip yerine, öteki dünya, cennet, tanrı, kelimelerinin kullanıldığını söylemektedir. Aynı düşünceyi Aristo'da da görmekteyiz; hastalıklı ve tehlikeli, iyileştirilmesi gereken bir duygu olarak merhameti tanımlamıştır. Friedrich Nietzsche, **Deccal – Hristiyan Karşıtı**, (Çev: Arzu Yarbaş), İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2005, s. 18.

⁵⁴ Kapani, s. 31, 32.

1.2.2.3.2. Jean Jacques Rousseau

Toplum sözleşmesi varsayımı Rousseau üzerinden incelediğinde insanların doğa halinden devleti bir sözleşme aracılığıyla kurarak çıktığını ve bu fikirde Locke ile ortak düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Farklılaşan durum ise bu sözleşmelerin nitelikleridir. Rousseau sözleşme kurulurken kolektif bir benlik yaratmaktan bahseder. Kendisi bunu *genel irade* olarak adlandırmıştır. İnsanların hak ve özgürlüklerinden vazgeçmesinin insan doğasına uygun olmadığını, bir birleşme formülü bulunarak siyasal toplumu oluşturan her bir bireyin canını ve malını ortak bir bilinç ve güç ile korumasını, herkes herkesle birleştiğinde yine ortaya çıkan yapıda bireyin kendi kendini yönetip yine kendine itaat edeceğini savunur⁵⁵.

*“Üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulunmalıdır ki orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun”*⁵⁶.

Rousseau bu durumda ahlaki özgürlükten bahseder. İnsanların kendi bencil ve kaba kişisel çıkarlarının kölesi olmayarak toplumun iyiliğini ve çıkarlarını düşündüğü takdirde ahlaki açıdan özgür olacaklarını savunmuştur. Sözleşme de bu ortamı mümkün kılabilmek için yapılacaktır⁵⁷. Bu fikir ile çözüm yolu olarak toplum sözleşmesini öne sürmüştür. Sözleşmenin kurulduğu durumda herkes birbirinin benzeri konumuna geldiğinde kimse diğerinin çıkarlarına zarar vermek istemeyecektir. Bu birleşme ile ortaya genel irade çıkacak ve egemen güce sahip olacaktır. Rousseau’nun çelişkili bulunarak eleştirilen bu söyleminde, bireyin aslında kendisinden vazgeçerek haklarını devrettiği yapıyı oluşturanın yine kendisi olması ile devletin sahip olduğu mutlak güç arttıkça insanın da bir o kadar hür olacağı fikri ortaya çıkmaktadır. Bu kendi içinde eriyerek birleşip bütünleşme görüşünün insan hakları açısından eşitlik anlayışını gözettiği belirtilse de eşitliğin özgürlükçü bir sistemi yanında getirdiği söylenemeyecektir. Eşitlik ve özgürlük birbirinden farklı

⁵⁵ Kapani, s. 33 – 35

⁵⁶ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Vedat Günyol, 8. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 14.

⁵⁷ Donald G. Tannenbaum ve David Schultz, **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**, 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2015. s. 242.

kavramlar olmakla birlikte birinin olduğu yerde diğ erinin kendiliğ inden var olması beklemek doğru olmayacaktır⁵⁸.

1.2.2.3.3. Baron de la Brede et de Montesquieu

Montesquieu fikirlerinde, doğ a yasaları hakkında insanların doğ a durumunda yaşadıkları korku ile birbirlerine eş it olmayı değil aş ağı konumda olduklarını düşünerek birbirlerine saldırmak yerine barış ı koruduklarını, böylelikle ilk doğ a yasasının barış olduğ unu savunmuştur. Siyasal toplulukları oluşturduklarında ise zayıflık duygusu yok olur ve aralarındaki eş itlik söz konusu olmayıp savaş durumuna geçmiş lerdir. Bu savaş durumu da her topluluğ un doğ al durumunu yani kendine has özelliklerini dikkate alarak yasaları düzenlemesi gerekir. Özgürlüğü ise yasaların izin verdiğ i her şeyi yapma hakkı olarak tanımlamıştır⁵⁹.

1.2.2.3.4. Thomas Paine

1700'lü yılların sonlarında köleciliğ e ve kolonileşmeye karşı duran, kadın haklarını savunan Thomas Paine'nin fikirlerine baktığımızda insanlar arasında var olan düzenin tamamını hükümetlerin eseri olduğ una dayandırılmayacağını görmekteyiz. İnsanlar arasındaki ortak çıkarların yaşamlarını düzenlediğ ini ve yasalara şek il verdiğ ini doğ al hak ve toplumsal hak ayrımı üzerinden ifade etmektedir. Doğ al haklar, insan varlığı olmanın hakkı olarak var olmuş, başkalarının doğ al haklarına zarar vermeme koş ulu ile kendi mutluluğ u ve huzuru için bu hakları kullanacağından bahsetmiştir. İnsanların, siyasal toplulukları eskiden olduğ undan daha az haklara sahip olmak için değil de bu haklarını güvence altına alıp korumak için oluşturduğ unu söylemektedir. Toplumsal haklar (genellikle güvenlik ve korumaya dair haklar) iş te bu oluş an siyasal topluluğ un bir üyesi olması ile taşıyacağı haklar olacaktır. Paine, toplumsal hakların her birinin kökenini zaten var

⁵⁸ Kapani, s. 35 – 37.

⁵⁹ Tuncay, s. 336 – 339.

olan doğal bir hakka dayandırır ve toplumsal hakkı değiş tokuş edilmiş bir doğal hak olarak tanımlar⁶⁰.

1.2.2.3.5. Mary Wollstonecraft

Akıl ve rasyonel davranışın çıktısı olan toplum sözleşmesi fikri, kadının toplumdaki geleneksel rolünün sorgulanmasını sağlamıştır. 1700'l yılların ikinci yarısında insan doğasına ve haklara Locke ve Rousseau gibi insanın doğa durumunda eşit olduğu fikrine katılarak cinsiyet temelli yaklaşan Mary Wollstonecraft, bu dönemde kadın haklarının savunucusu konumunda, sosyal haklardan eğitim hakkının önemine ve gereğine odaklanır. Sadece erkeklerin değil tüm insanların akıl ve erdem sahibi olduğunu sadece bunu gösterecek fırsatın verilmediğini ileri sürer. Eğitim ile fırsat tanınmasıyla kadınların erkeklere göre ikinci plana atılmamasının mümkün olabileceğini, kadının özgürleşmesini iki cinsiyetin de aynı şekilde eğitilmesine bağlamaktadır. Hükümetlerin amacının zayıfları korumak için eşitizliği ortadan kaldırmak olmasını, tüm siyasal organizasyonların özgürlük, güvenlik ve mülkiyet gibi doğal ve kalıcı olan hakları korumak olduğunu ifade ederken Aristokrasi karşıtı, cumhuriyet yanlısı bir hükümet biçimini önerdiğini grmekteyiz⁶¹.

1.2.2.4. Ferdiyetçi Doktrin

İnsan hakları fikrini doğa hali ve toplum sözleşmesine dayandıran iki varsayımın ispatının mümkün olmadığını ileri süren görüş ile birlikte hak ve hukuk kavramlarına yeni bir dayanak bulunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bunun için ferdiyetçi yaklaşım (Individualism) ileri sürülmüştür. Ferdiyetiliğin temelinde insanın kendisi yer alır, her hakkın ve hukukun kaynağı akıl ve irade sahibi tek gerçek varlıktır, kendi maddi varlığını ve yeteneklerini geliştirebilmelidir. Bunu yaparken de sorumluluğunun kendisine ait olduğunun bilinciyle diğer bireylerin eşit haklarına dokunmadan istediğini yapma hakkına sahiptir. Devlet de insanların ortak

⁶⁰ Thomas Paine, Sağduyu, Der: Mete Tuncay, **Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Yeni ağ**, 6. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 658, 659, 663.

⁶¹ Donald G. Tannenbaum ve David Schultz, **Siyasal Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**, 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2015. s. 259, 268.

çıkarlarını korumak için kurulacağından insanların hak ve özgürlüklerine saygı göstermediğinde varlık nedenine ihanet etmiş olacaktır⁶². Asıl amaç bireyin kendisidir, var oluşu ile insan haklarının temelini yaratmıştır. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde Ferdietçi Doktrin esininden bahseden Gözler, temel hak ve özgürlüklerin bireyler tarafından gerçekleştirileceğini, devletin mevcut durumu koruyacağı, bu durumda negatif özgürlük anlayışını taşıdığından bahseder. Mülkiyet hakkı ve konut dokunulmazlığı üzerinden örneklendirdiği duruma göre ferdietçi doktrinin uygulamada maddi koşulları elverişli olanların bu hakları kullanabileceğini belirtir. Pratikte bu durumun gerçekleşmemesi ile devletin bu duruma müdahale ederek insanlara uygun yaşama ve çalışma koşullarını (barınma, eğitim, istihdam gibi) iyileştirmesi ile sosyal hakları sağlaması gerektiğinden bahseder⁶³.

1.2.3. İnsan Hakları Doktrinini Uygulamaya Geçiren Belgeler ve Bildiriler

1215 tarihinde İngiltere Kralı John'un birtakım yetkilerini kısıtlayan, hiç kimsenin hukuka aykırı olarak tutuklanamayacağını, hapsedilemeyeceğini ve mallarının elinden alınamayacağını, adaletten yoksun bırakılamayacağını ve kralın keyfi vergi uygulamasının kaldırılması gibi maddeler içeren 63 maddeden oluşan Magna Carta' da (Büyük Sözleşme) liberal düşüncenin izlerini bulabiliriz. Yine de modern Liberalizm fikri, Avrupa din savaşları, pozitif bilimlerin yükselişi ve Feodal sistemden Kapitalizme geçiş ile oluştu. Din savaşlarının ortaya çıkardığı düşünce, dinsel hoşgörünün gerekliliğini fark etmek ve talep etmek oldu. Protestan mücadelenin sonucunda vicdan özgürlüğü ilkesinin kabulü ile de Liberalizm düşüncesinin temelleri olan eşitlik anlayışı dinsel farklılıklara toleransı da beraberinde getirip bundan beslenmiştir. 1688 yılında İngiltere'de kralın iktidarının sınırlandırılması sağlayacak olan "Muhteşem Devrim" ile günümüzde dahi insan haklarında geçerli olan keyfi tutuklama ve kişi özgürlüğünün güvencesini koruyan Habeas Corpus Yasası, kralın yetkilerinin sınırlandırılmasının devam ettiği ve parlamentoyu güçlü kılmak adına ek güvenceler getiren Bill of Rights (Haklar

⁶² Kapani, s. 38 – 40.

⁶³ Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II*, Bursa, 2011, s. 503, 504.

Bildirisi) ile aşamalı şekilde anayasal sistemde liberal öğreti ile birlikte insan hakları yasalaştırılmıştır⁶⁴.

Amerikan Devrimi'nde ise durum koloni yapısı ile ortaya çıkan sorunların çözümü için istenilen bir dizi hak bildirgesi ile gelişmiştir. Amerikan kolonilerinin kendi kendilerini yönetme ile özgürlük talebi sonrası 16 maddeden oluşan halk egemenliği üzerine kurulu Virginia Haklar Bildirgesi'nde bütün insanları doğuştan eşit, özgür ve bağımsız kabul edilir. Bu hakların vazgeçilemez ve devredilemez olduğu belirtilmiştir. Bağımsızlık Bildirgesi ise yaratılıştan itibaren eşit konumda olan tüm insanlara Tanrı'nın dünya üzerinde bağışladığı eşit ve ayrı yeri almak amacıyla İngiliz yönetiminin adaletsizliği ve kötü uygulamaları öne sürülerek yayınlanmıştır, yeni anayasa 1788'de yürürlüğe girmiştir. Burjuva devriminin bir çıktısı olan Amerikan Anayasası'nda kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına almış üç yıl sonra da Haklar Bildirgesi ismiyle bazı değişiklikler yapılmıştır⁶⁵.

Avrupa'da ticaretin gelişmesi, sanayileşme ve bunlara bağlı olarak hızlanan kentleşme ile devletin ekonomiye yani burjuvaziye müdahalesinin artması karşısındaki huzursuzluktan doğan bu orta sınıf direnişi liberal öğretilerle hareket etmiş ve Klasik Liberalizmi doğurmuş oldu. Burjuva kesiminin yönetici kesim ile çatışmasının ve hak taleplerinin getirisi olan bu belgeler birbirlerine benzeyen hükümleri içerirken daha sonraki yüzyılda özgürlük talepleri için verilecek mücadeleler için önemli köşe taşları rolünü üstlenecektir.

Günümüz insan hakları belgelerinin kendisinden beslendiği 1789 tarihli La Fransız İnsan Hakları ve Vatandaşlık Bildirisi (Declaration des droits de l'Homme et du citoyen) ve 1791 tarihli Amerikan Hakları Bildirgesi ile modern insan hakları belgelerine başlıklar halinde aşağıda yer verilecektir.

⁶⁴ Mustafa Sencer, İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi, Amme İdaresi Dergisi, TODAİE, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/9944e32e15e7465_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi, 31.05.2017

⁶⁵ Mustafa Sencer, **İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi**, Amme İdaresi Dergisi, TODAİE, s. 85-125 http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/104ee3ebe4e6e01_ek.pdf dergi= İnsan% 20 Haklar i% 20Yilligi, 31.05.17

1.2.3.1. Amerikan Hakları Bildirisi

1776 yılında yayınlanan yönetimde halkın egemenliği ilkesini benimsemiş Virginia Haklar Bildirgesi kişi hak ve özgürlüklerini sayarken güçler ayrılığı ilkesini hükme bağlamıştır. Daha sonra yine aynı yıl 4 Temmuz'da Kongre'nin kararıyla Virginia Bildirisinden esinlenerek Bağımsızlık Bildirgesi 13 koloninin oy birliğiyle yayınlanmış ve Birleşik Devletler Anayasası hazırlanmıştır⁶⁶. 1787 tarihli Amerikan Anayasasının üzerinde 1791 'de 10 maddelik bir değişiklik yapılmış ve bu değişikliğe Haklar Bildirgesi denmiştir. Kongrenin, ibadet, ifade, toplanma, basın özgürlüğü ve dilekçe verme hakkını sınırlayamayacağını, vatandaşın şahsı, evi ve belgeleri haksız arama ve el koymada güvence altına alındığı şeklinde hükümler içermektedir⁶⁷. 1865 yılında ise kölelik kaldırılmış, idam kararı ve oy verme hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Amerikan Haklar Bildirgesi, koloni yapısından kurtulup özgürleşme sürecinde yayınladığı birtakım bildiriler ve kabul ettiği maddelerden, Fransız insan hakları anlayışından karşılıklı olarak beslenerek ortaya konmuştur⁶⁸.

1.2.3.2. Fransız İnsan Hakları ve Vatandaşlık Bildirisi

Townhall Yazıtı'na kazılı üç kelime *liberte, egalite, fraternite* ile şekillenen Fransız devrim hareketi, Burke' ün deyimiyle Avrupa medeniyetinin birleştirici iki unsuru olan soyluluk ve dine karşı yapılmıştır⁶⁹. Aristokrasiye karşı ayaklanma ile bu iki unsurun temelini oluşturduğu geleneksel toplumsal ve siyasal düzen yıkılmış, radikal şekilde tekrar düzenlenmiştir. Bu düzenleme sırasında 1789 yılında Fransız Milli Meclisi, bireylerin yasalar karşısında eşitliğini Liberalizm fikri ile savunurken yayınlayacağı bildirge ile yurttaşların haklarını güvence altına alacak bir anayasaya

⁶⁶ Mustafa Sencer, İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi, Amme İdaresi Dergisi, TODAİE, s. 85-125

http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/104ee3ebe4e6e01_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi, 31.05.17

⁶⁷ Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgilendirme Programları Bürosu, Haklar Bildirgesi, <http://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf>, (31.05.2017)

⁶⁸ Safa Reisoğlu, s. 5

⁶⁹ Edmund Burke, Letters on a Regicide Peace, The Portable Edmund Burke, s. 519'dan alıntılanan Fatih Duman, *Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına*, Liberte Yayınları, Ankara, 2010, s. 278

imza atacaktı. Kraliyetin ve dolayısıyla Aristokrasinin gücünü sınırlayan bu belge insanların özgür ve eşit doğduğunu, bu niteliklerin değişmez olduğunu, tüm politik kuruluşların temel amacının da insan haklarının, özgürlük, mülkiyet ve güvenliğin korunması olduğuna yer veren ilk resmî belge 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'dir⁷⁰. 17 maddeden oluşan belgede, birey ile “beyaz, mülk sahibi erkek”⁷¹ ifade edilirken, mülkiyeti dokunulmaz ve kutsal bir hak olarak tanımlayıp keyfi tutuklama yasağından, masumiyet karinesinden, kuvvetler ayrılığından bahsederken egemenlik hakkını Aristokrasiden alıp ulusa verir. Bireyin yanında yurttaşı da ele alan bildiri, yurttaşlığın bir yaratım ürünü olduğunu, insan olmaktan sonra geldiğini ve yurttaşın görevinin insan olmaktan kaynaklı haklarını korumak olduğunu içerir. Çünkü yurttaşlık insandan kaynaklı ve insan için vardır görüşünü benimser⁷².

1.2.3.3. Birleşmiş Milletler Antlaşması ve İnsan Hakları

İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkım sonrasında 1945 tarihli antlaşmanın metninde yaşama, özgürlük, bağımsızlık ve din hürriyetine dayanan insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterilmesi vurgusu mevcuttur. Bu hakların kapsamı hakkında ayrıntıya girilmeden yer verilmiştir. Bu belge, insan haklarının evrensel bir nitelik kazanması amacını taşıyan belgelerden biridir⁷³. Bağlayıcılığı olmayan bu belge uluslararası anlamda insan haklarının temeli olarak kabul edilmiştir.

Birleşmiş Milletler, insan hakları adına çalışmalarını yürütebilmek ve denetleyebilmek için on adet temel mekanizma kurmuş, uzmanlardan oluşan bir komite ile de hükümlerin uygulanmasını denetlemeye çalışmaktadır. Sürekli gelişen ve değişen bir yapı ile çalışmalarını sürdürmektedir. Bu insan hakları mekanizmalarının ortaya koyduğu sözleşmeler; İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (1969), Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1976), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara

⁷⁰ Safa Reisoğlu, s. 5

⁷¹ Fatmagül Bertay, s. 57

⁷² Mehmet Ali Ağaoğulları, “Fransız Devrimi’nde Birey – Devlet İlişkisi (1789-1794)”, 1989, Cilt 44, Sayı 3, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi, s. 196- 228

⁷³ Safa Reisoğlu, s. 8-30

İlişkin Sözleşme (1976), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme (1981), İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (1984), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989), Tüm Göçmen ve İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme (1991), Zorla Kaybedilen Kişilerin Korunmasına Dair Sözleşme (Kayıplar Sözleşmesi 1999), Engelli Bireylerin Haklarına Dair Sözleşme (2006)⁷⁴ şeklindedir.

1.2.3.4. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda kapsamı belirtilen insan hakları ve özgürlüklerinin artık ayrıntıya girilip düzenlenerek uluslararası bir liste niteliği halini alması, kendinden önceki insan hakları konusunda ifadeler taşıyan belgelerden yola çıkılıp hazırlanması ile 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Türkiye'de ise 1949 yılında Bakanlar Kurulu tarafından onaylanıp Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Bu sözleşme ile artık insan hakları devletlerin ulusal sınırını aşarak içişleri niteliğini yitirip uluslararası hukuki, siyasal ve ekonomik alanlarda standartlar oluşturmuştur⁷⁵. Otuz maddeden oluşan bildiri, ilk dört maddesinde yaşama hakkı, eşitlik ve özgürlük temalarını barındırırken devam eden maddelerde işkence yasağı, yakalama ve tutuklama hakkında hukuksal uygulamalar, sığınma hakkı, serbestçe dolaşma ve oturma hakkı, dernek kurma, çalışma, mülkiyet, evlenme ve ifade özgürlüğü gibi siyasal, sosyo-ekonomik düzenlemeler de mevcuttur.

1.2.3.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyi (Council of Europe), 1949 yılında insan hakları, çoğulcu demokrasiyi korumak ve güçlendirmek bunu da hukukun üstünlüğü ile sağlamak amacıyla kuruldu. Avrupa'ya ait bir kültürel bilinci var etmek ve sürdürmek için, azınlıklar, yabancı düşmanlığı, sosyal dışlanma gibi konular ile çevre sorunlarına çözüm arama hedefiyle yola çıkan Konsey, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni 1950 yılında imzalamıştır. Sözleşmede birinci bölümde hak ve özgürlükler maddeler

⁷⁵ Vahap Coşkun s. 98

halinde sayılırken, ikinci bölümde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin kuruluşu ve işleyişi, üçüncü bölümde ise çeşitli hükümler başlığı altında yer almaktadır.

Bu sözleşme yalnızca kişisel haklardan bahsetmeyip tarafsız mahkemece adil ve aleni yargılanmayı, keyfi yakalama ve tutuklanmaya karşı korunma, masumiyet karinesi gibi hakları içeren hukuki haklar; sivil özgürlükler, yaşayabilmek için gerekli asgari kaynakları ifade eden geçim hakları; iktisadi, sosyal ve kültürel haklara da yer veren bir liste halindedir⁷⁶. Ayrıca soykırım, ırk ayrımı, işkence ve kadınların siyasi haklarına dair ayrı ayrı antlaşma ve bildiriler ile ayrıntılı hale getirilmiştir⁷⁷.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni kapsam bakımından karşılaştırıldığında Avrupa Konseyi'nin hazırladığı listenin BM'nin hazırladığı listeden daha dar olduğu görülmektedir. Başlangıçta sadece kişi hakları ve siyasal haklara yer verip sosyal ve ekonomik hakları ancak 1965'te yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Anlaşması ile listeye ekleyen Avrupa Konseyi, maddelerde yer alan hak ve özgürlükleri ile sınırlarını daha açık ve geniş şekilde tanımlamıştır. İki sözleşmenin nitelik açısından farklılaşması bağlayıcılık özelliği olup olmamasıyla alakalıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, bağlayıcı nitelikte olup yargısal denetimi sağlamak adına bünyesinde üç organa yer vermiştir. İnsan haklarının Avrupa Konseyi düzeyinde belirlenip korunması amacı ile denetim mekanizması için İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ve AİHM ve Bakanlar Komitesi kurulmuştur. İnsan hakları ihlalleri için AİHM'ne başvuru yolu olarak devletlerarası ve bireysel başvuru şeklinde iki yöntem belirlenmiştir⁷⁸. Türkiye, 10 Mart 1954'te sözleşmeyi onaylamış, 28 Ocak 1987'de bireysel başvuru hakkını tanımış olup 1990 yılında AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiştir⁷⁹.

⁷⁶ Jack Donnely, s. 44, 45

⁷⁷ Jack Donnely s. 34

⁷⁸ Kapani, s. 69 – 72.

⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Konseyi, <http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-avrupa-konseyi.tr.mfa> (07.09.17).

1.2.4. İnsan Haklarının Özellikleri

İnsan hakları öncelikle bireyseldir. Bireye özgü olup topluluk hakkı olarak nitelendirilemezler. Çünkü kolektif yapılanmalar bireylerin birbirleri ile etkileşimlerinden ve bir araya gelme hareketinden kaynaklanmakta olup bireye göre haklar bakımından ikincil konumda kalmaktadır. Bireyin de bu haklara sahip olması, bir topluluğun üyesi olması, onu oluşturan yapının bir parçası olması şartına bağlı değildir⁸⁰. Bu noktada insanların bireysel olarak haklara sahip olduğunu ifade ederken topluluk olarak da haklara sahip olabileceğinin belirtilmesi gerekir. Jack Donnelly' nin örneklediği gibi kültürel haklara belirli bir kültürel grubu oluşturan üyeler sahip olabilir⁸¹. Bu yüzden insan hakları bireysel nitelik taşımaktadır. İnsan hakları, bireysel olmasının yanı sıra evrensel nitelik taşırlar. Evrensellik, bireyleri etnik, dini, sosyo- ekonomik gibi farklılıklarından bağımsız olarak ahlaki eşitlik ölçütüyle nitelendirip her bir bireyin bu haklara sahip olduğunu ve eşit muamele gösterilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Evrensel nitelik kazanmasının arkasında Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın neden olduğu yıkım ile birlikte insanların temel haklarından soyutlanması olsa da bu hakların evrenselliği tezine karşı çıkan kültürel rölativizm görüşü ile bu özellik tartışılmaya başlanmıştır⁸². İnsan hakları açısından rölativizm hakkındaki görüşlere ve günümüzde ne ifade ettiğine ileride ayrı bir başlıkta yer verilecektir.

İnsan hakları, ahlaki olarak en üstün haklar olarak konumlanırlar⁸³. Bu da insan haklarının tüm ahlaki değerlerden daha yüksek seviyede olduğunu ve pozitif hukuktan bağımsız bir konumda olduğunu ifade etmektedir⁸⁴. Buna bağlı olarak da insan hakları doğuştan kazanılıp vazgeçilemez ve devredilemez nitelik taşırlar. Kurulacak bir sözleşme ile bile bu haktan gönüllü olarak bile vazgeçmek ve devretmek mümkün değildir. Ahlaki insan hakları kavramının hali hazırda her şeyin üstüne konması ise şu şekilde ifade edilebilir: En başta kavramın nasıl bir birikimle

⁸⁰ Vahap Coşkun, s. 108

⁸¹ Jack Donnelly s. 30, 31

⁸² Vahap Coşkun s. 108, 199

⁸³ *Ahlaki haklar*; insan olmaktan kaynaklı herkesin eşit derecede sahip olduğu haklardır. Bunlar, geçerli bir ahlaki ilkeye dayalı olup bu ilke ile meşrulaştırılırlar. İnsan hakları, hak türleri içinde ahlaki haklar olarak kabul edilmektedir. Ahlaki haklar bazı özel durumlara ve vaadlere dayalı hakları da içerdiği için hiçbir özel koşula dayalı olmaması özelliğine sahip doğal haklar ve insan haklarından daha kapsamlıdır.

⁸⁴ Vahap Coşkun s. 108, 109

dönüşüm geçirdiğini bir kenara koyarsak doğal hukuk ve doğal haklar kavramlarından türetildiği görülür. Gelişimi ise ilk önce doğal hukuktan haklara, daha sonra da doğal haklardan insan haklarına geçiş şeklinde iki madde halinde özetlenebilir⁸⁵. İnsan haklarının felsefi temellerine baktığımızda doğal hukuk anlayışının doğru akla uyan/ doğru aklın emrettiği fikrine dayandığı görülmektedir. İnsanların eylemlerinin bu doğru akli emirlere uygun olma ya da olmama durumuna, ahlaki bir gereklilik taşıyıp taşımadığına bakmak doğal hukuk anlayışının getirisiidir. Doğal hukuk teorisi ise doğal haklar anlayışına temel oluşturmuş ve John Locke ile birlikte aydınlanma felsefesini şekillendirmiştir⁸⁶.

Toplum sözleşmecisi düşünürlerinden olan Locke, doğa durumunda insanı iyi olarak nitendirir ve insanları mülk edinen hayvanlar olarak tanımlar. Doğa halinde özgür ve eşit bireyler olup yaşama, özgürlük ve mülkiyet gibi haklara sahip olduğunu ve bu hakların korunup güvence altına alınması için siyasal erk ile sözleşme yapıp hakların devredildiğinden bahseder. Bu noktada devletin oluşumunun gerekçesi bu doğal hakları korumak olarak gösterilebilir. Bu sebeple oluşturulmuş devlet ise yurttaşlarının haklarını korumadığı takdirde meşruiyetini yitirecektir. Bu hakların kesinlikle korunması gerektiğini, gerçekleşmediğinde de yurttaşların isyan hakkı olduğunu ileri sürer. Doğal haklar teorisinin etkisi modern insan hakları fikrinde oldukça hissedilir. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nden başlayıp Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Belgeleri' ne kadar doğal haklar teorisinin etkisi görülmektedir. Çünkü artık varlığı tartışılıp temellendirilmiş bu hakların ulusal ve uluslararası bir otorite tarafından koruma alanı inşa edilmesine ihtiyaç vardır ve bu zeminin hazırlanmasını fikirsel olarak mümkün kılmaktadır⁸⁷.

1.2.5. İnsan Haklarına Batı ve Batı Dışındaki Yaklaşımlar

İnsan hakları fikrinin Batı odaklı bir yaklaşımla “Batılı” olarak sıfatlandırıldığını görülmektedir. Bunun sebebi olarak da tarihsel gelişim izlendiğinde modern insan hakları yaklaşımının ilk defa on yedinci yüzyıl

⁸⁵ Thomas Pogge, s. 85

⁸⁶ Jarome J. Shestack, **İnsan Haklarının Felsefi Temelleri**, Liberal Düşünce, Cilt: 11, Sayı: 43, 2006, s. 93

⁸⁷ Jarome J. Shestack, s. 93, 94

Avrupa’ında geliştiği söylenebilir. İnsan haklarının Liberalizm ile olan ilişkisiyle alakalı olan bu durum modern devlet ve piyasalara karşı gittikçe tehlikeye giren insan onurunu korumak ve insanca yaşamının asgari standartlarını oluşturmak adına şekillenmeye başlamıştır. Bu açıdan Batı, insan haklarını icat etmek zorunda kalmıştır ve Batılı sıfatına bu sebeple haiz olmuştur denilebilir⁸⁸.

Batılı olmayan çevrelerde insan haklarının “Batı icadı” bir kavram olmadığı tartışması sürmektedir. Zaman çizgisinin farklı noktalarındaki birbirinden farklı kültürlerin hep bir insan hakları anlayışına sahip olduğu, hatta birtakım düşünürlere göre insanlığın varlığının başlangıcından itibaren bu anlayışın olduğu iddia edilmektedir. Burada bir kavram kargaşasının baş gösterdiğini söylenebilir. Kavram kargaşasına neden olan durum ise insan hakları ile ifade edilmek istenenin aslında insan onuru kavramı olduğudur. Bu iki kavramın birbirine karıştırıldığını söyleyen Donnelly, kavramlar arasında teorik olarak yakın bir ilişki olduğunu fakat insan hakları fikri ve uygulamalarını içermeyen insan onuru anlayışlarının da var olduğunu ileri sürer. Bu noktada insan onurunu hak temelli bir düşünceden ziyade ödev temelli bir yaklaşımla gerçekleştirildiği Sovyet örneğini verilebilir. Ödev ile hakların iç içe geçtiği, hakkın yükümlülükler ile var olduğu bu sistemde, Batılı tarzda yaklaşımda insan sırf insan olduğu için haklara sahipken burada kişinin ödevleri yerine getirmesiyle hakları kullanmasının ona önem ve değer atfettiği bakış açısıyla karşılaşılmaktadır⁸⁹. Yani insan onurunu gerçekleştirmek için tanımlanan “insani haklar” bir anlamda “insani ödevlere” dönüşmüştür. İşte bu noktada Batı dışı insan hakları anlayışlarının birkaç coğrafi-dini sınıflandırma ile İslamiyet dünyasında, Afrika ve Çin’de ne şekilde süregeldiği temel hatlarıyla incelenmesi gerekmektedir.

İslamiyet açısından insan hakları düşüncesine bakıldığında İslamiyet’in ileri sürdüğü belli bir topluluk ya da kavme özel olmayıp evrensel bir din olduğu iddiası mevcuttur. İnsan haklarına dair sözleşme ve bildirilerde yer alan temel hakların, kutsal kitaptaki metinlere dayandırma girişimi olduğunu Fouad Zakaria ileri sürer⁹⁰. İnsan haklarının temel ilkelerinin zaten İslam hukukunda mevcut olduğu, hatta İslam öğretisinin çekirdeğini oluşturduğunu öne süren bu bakış açısını pratikte

⁸⁸ Jack Donnelly, s.72, 73

⁸⁹ Jack Donnelly, s. 57, 63-64

⁹⁰ Fouad Zakaria, **Human Rights in The Arab World**, UNESCO, 1986, s. 227-228’den aktaran Jack Donnelly, s. 58

incelendiğinde hak kavramının yine ödev anlayışına karşılık geldiği görülmektedir. Yaşam, adalet ve özgürlük hakkı üçlüsünün İslami karşılığı incelendiğinde yaşam hakkını, öldürme yasağına karşılık gelen ilahi emir ile adalet hakkının yönetici kitlenin adaleti sağlama yükümlülüğü ile özgürlük hakkının ise haksız olarak köleleştirmeme yasağından kaynaklı bir ödev olması ile açıklanabilir. Bu üç temel hak İslami yaklaşımda aslında ilahi buyruk ile dikte edilmiş ödevler olarak karşılaşılmaktadır. İfade özgürlüğünün doğruyu söyleme yükümlülüğüne karşılık geldiği, İslam dininin mensuplarının birbirine karşı onur ve saygı içeren şekilde davranış gösterme yükümlülüğü bir ödevler dizisine işaret eder. Ayrıca bu haklar, İslam dininde Tanrının insanlara manevi statülerinden dolayı bağışladığı ayrıcalıklar olduğu, yükümlülükler ile bağlantılı olduğu, yerine getirildiği takdirde sırf insan oldukları için değil, hak ettikleri için sahip olma özelliği ile çerçevelenmiştir⁹¹.

Afrika’da karşımıza çıkan insan haklarına dair bakış açısı insanın salt insanlığından ötürü elde edemeyip komün üyesi olup olmamasına, statüye, aile, soy ya da başarı gibi ölçütlere sahip olması etrafında şekilleniyordu. Geleneksel Çin’e bakıldığında ise hak kavramı ile ilgili olarak bir süreliğine var olan literatür açısından bir boşlukla karşılaşılmaktadır. Hak olarak adlandırılmış olan Batılı kavramın Çince’de on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar bir çevirisi olmadığı bilgisine ulaşılmaktadır. Tabi ki bu Çinlilerin hak talebinde bulunmadığı gibi bir iddia anlamına gelmemektedir⁹². M.Ö 500’lü yıllarda insan, adalet ve toplumsal düzen hakkındaki görüşleri Konfüçyüs öğretisi üzerinden incelenebilir. Bu öğretiye göre insanların eşit olduğu ve bir bütünü oluşturduğu, “adaletin bir kutup yıldızı gibi yerinde durduğu ve diğer her şeyin adaletin etrafında döndüğü”, bir ülkede adaletin varlığının ifade özgürlüğü olup olmamasıyla anlaşılmaktadır⁹³.

Geleneksel Hint Toplumu’nda insan haklarının durumundan bahsederken çıkış noktası olarak insan doğasına bakış açısını ele alınırsa eğer karşılaşılabilecek olgu kast sistemi olacaktır. Bireyin haklarının ve ödevlerinin doğuma göre belirlendiği, kişilerin sahip olduğu hakların kendilerine yüklenen ödevleri yerine getirmeleri ile statülerinden ileri geldiği bu sistemde hakkın kaynağı sadece insan olmak değil, kast

⁹¹ Donnely, s. 58 – 60.

⁹² Donnely, s. 60 – 62.

⁹³ Konfüçyüs, **Analektler, Devlet Yönetimi – Toplumsal Düzen – Ahlak İlkeleri – İdeal Toplum ve İnsan Hakkında**, 2. Baskı, Çev: Mahmut Azad, Arya Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 85 – 148.

hiyerarşisidir⁹⁴. Birinci Dünya Savaşı öncesi İngiliz sömürgesi durumundaki Hint Toplumuna bakıldığında sivil itaatsizlik ve boykot ile büyük bir halk hareketi başlatan daha sonra yüce ruh anlamına gelen Mahatma ismini alacak olan Mohondas Karamchand Gandhi, insan haklarının önemli savunucularından birisi haline geldi. Düşünce tarzı ile Güney Afrika’da Nelson Mandela ve Amerika Birleşik Devletleri’nde Martin Luther King Jr.’ı etkilemiş, sınıf farklılıkları ve ayrımcılığı çözmek için adalet arayışındaki liderlere yol gösterici olmuştur.

Batı dışı insan hakları anlayışını belli başlıklar üzerinden temel hatlarıyla belirttikten sonra varılacak sonuçlardan biri şu olmuştur: Toplumlar kendilerine has şekillerde kültürel değerlerine dayalı olarak farklı şekillerde insan haklarını ifade edip tanımlarlar. Genel olarak aynı amaca işaret eden bu değerlerin değerlendirme ve ifade edilme şekli ile başvurdukları uygulama yöntemleri birbirinden farklılaşır. Batılı ile Batılı olmayan arasındaki fark, aynı temel değerlerin kelimeler ve söylemler ile ifade edilme şekillerinin farklı oluşudur.

Bunun dışında diğer bir farklılaşan nokta ise batı kaynaklı bakış açısının batı dışına göre daha fazla bireyci özellik göstermesidir. Bu durum liberal referansa karşılık gelmektedir. “Liberal eşitlik anlayışına herkesi aynı olarak görmek değil, bütün insanların ‘eşit ahlaki değere’ sahip olduğuna inanmak demektir”⁹⁵. Bu sebeple bireyin ahlaki üstünlüğü topluluğa karşı korunmuş olur, inanç, düşünce, ifade özgürlüğü ile uyum içinde gelişir. Buna rağmen Batılı olmayan geleneksel toplumlarda bireyden çok cemaat algısı bireyin o topluluğun üyesiyken varlığının anlam kazanması ve bu üyeliğin bir çıktısı olarak ödev anlayışı Liberal görüşteki birey algısından ayrışır. Batı dışı toplumlarda hak; “Sahip olmaktan ziyade bağışlanmıştı” algısı mevcuttur.

Batılılaşma, modernleşme, kalkınma, küreselleşme, yerelleşme ve bölgeselleşme şeklindeki tarih çizgisindeki değişim ve dönüşümler geleneksel toplumların iktisadi sosyal ve ekonomik yapılarını buna bağlı olarak hukuk sistemlerini değiştirmiş ve etkilemiş, insan haklarının şartlarının değişmesini doğal olarak mecburi kılmıştır. Az gelişmişlik ile üçüncü dünyada birey daha fazla

⁹⁴ Donnelly, s. 137.

⁹⁵ Fatmagül Bertay, “Liberalizm: Tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, (Der: Birsan Örs), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2014, s. 51

yalnızlaşmaya itilmiş, insan onurunu korumak adına oluşturulan modernlik algısı ile baskıcı ve yabancı bir müdahale ile geleneksellik ile örülü kabuğundan çıkartılmış ve öylece bırakılmıştır⁹⁶. Bu konuda Howard'ın tespitine değinilecek olursa geleneksel toplumlar ve insan haklarının bir araya getirilişi zor kullanma ile mümkün kılınacaktır. Çünkü rolleri belirlenmiş eşitsiz bir toplumda var olmak ile vazgeçilmez haklara sahip eşit bireylerin yer aldığı bir yapı çatışacaktır. Bu da geleneksel toplumların insan hakları ile zor kullanma ile bir araya getirileceği savını ortaya çıkartmıştır⁹⁷.

1.2.6. İnsan Hakları ve Kültürel Rölativite

İnsan hakları konusunu rölativiteye değinerek sonlandırmak yerinde olacaktır. İnsan haklarının evrenselliği iddiası 1940'lerden itibaren iki farklı uç görüş yaratmış oldu. Bunlardan ilki uluslararası insan haklarının dünyanın her yerinde herkes için geçerli olduğunu savunan evrenselcilerdir. Diğer ise her topluluğun kendisi ve üyelerinin varlığını sürdürmesine olanak sağlayacak düzeni Batı'nın saydığı şekiller ve tanımlarla değil, kendine özgü biçimde ürettiğini savunan kültürel rölativistlerdir. Bu durumda rölativistlere göre insan hakları kavrayışı bu kendine özgü kültürel oluşumun içerisinde karşılık bulacak, bir anlam ve değer ifade edecektir⁹⁸.

Kelime olarak “görecelik” ve “görelilik” anlamına gelen rölativite yaklaşımının kökenleri Eski Yunan uygarlığına kadar gitse de kuramın modern halini alışı on dokuzuncu yüzyılda yükselişe geçen kültürel evrimci kuramın⁹⁹ karşısında durması ile oluşmuştur. İnsan hakları açısından kültürel rölativizm, bütün evrensel yakıştırmalara karşı yerelliği kabul etmektedir. Kuram, tüm değerlerin ve onlara bağlı olarak türeyen pratiklerin kültüre göre, kendine özgü şekillendiğini, her topluluğun kendine ait ahlak sistemi oluşturduğunu ve hiçbir değeri evrensel olarak sayamayacağımızı kabul eder. İnsan haklarının evrenselliğinin tam zıttı bir konumda

⁹⁶ Jack Donnelly, s. 67 - 68

⁹⁷ Rhoda Howard, Human Rights in Commonwealth Africa. Totowa, N.J: Rowman and Littlefield, 1986

⁹⁸ Esra Demir, “İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm”, Hukuk Araştırmaları Dergisi, Marmara Üniversitesi, Cilt 14, Sayı 3, s. 210- 212

⁹⁹ Kültürel evrimci kuram; Batı toplumu üzerinden ilkel insan topluluklarının evrilerek gelişip medeniyet kazandıklarını ileri sürer. Modernleşme ölçütünü Batı dünyasına göre şekillendirir. Kültürel rölativite kuramı da bu etnosentrik bakış açısına karşı çıkılması üzerinden geliştirilmiştir. Kuram ilk olarak Franz Boas ve öğrencileri olan Ruth Benedict ve Melville Herskovitz tarafından ortaya atılıp geliştirilmiştir.

yer alan bu kuram, yerel gelenekleri Batı'nın kalıplarıyla ilişkilendiremeyeceğimizi ifade etmektedir. Kültürel rölativite kuramı bu yüzden insan haklarını Batı'nın inançlarına ve değerlerine dayalı olarak türetilmiş standartlar olduğunu vurgular. Aynı kültürü paylaşmayan dünyanın geri kalan Batı dışı toplulukları tarafından bu standartların anlam olarak karşılıksız olması dolayısıyla da “insan hakları evrenseldir, her yerde ve herkes için geçerlidir” görüşü sert bir şekilde reddedilir¹⁰⁰.

İşte bu evrensellik iddiasının çıkmaza girdiği noktada çok kültürlülük anlayışına kapı aralamak yerinde olacaktır. Çok kültürcü görüş kavram olarak Gerd Baumann'a göre “Yeni ve kendi içinde çoğulcu, kendi ve ötekilere atfedilen bir kültür uygulayımıdır, kültürün yeni praxisidir.”¹⁰¹ Çok kültürlülük anlayışı günümüzde kültürler arasındaki farklılıkları vurgulamaktan çok kesişen kültür ayrışmaları ile ilgilenir. Çok kültürlülük, ayrışmalar hakkında bilinçlenmek, anlamak ve tanımayı gerçekleştirecek bir kültür kavramıdır. Baumann bunu Afro-Amerikalı bir Müslüman çözümlemesi ile örneklendirir: Bu birey bir Amerikan olarak mı görülecektir, yoksa siyahi Amerikan mı, ya da bir Müslüman olarak mı düşünülüp davranılacaktır? Şu an sayılmayan dördüncü bir kimlik kazandığı ihtimalinde ne yapılacağı belirsizdir. Burada kültürün sabitlenmiş bir kimlik olmadığını sürekli değişip birbirlerine eklemlenen özellikler ve sıfatlar barındırdığını, ulaşılmış bir tanımlar bütünü değil bir söylemsel ve davranışsal bir süreç olduğunun eklenmesi gerekir¹⁰².

Bir topluluğun hayat tarzına, yaşam pratiklerine işaret eden kültür kavramının bir problemi öncelik meselesidir. Kültürel haklar, uluslararası düzeyde kabul edilen insan haklarının ana başlıklarından daha az dikkat çeken ve daha çok ihmal edilme eğilimi olan konulardan biridir. Çünkü kültürel hakların talebi siyasal katılım yöntemleri ile gerçekleştiğinde muhatap olunacak alan siyasi rejim olacak, bir çekişme ortamına sahne olacaktır. Ayrıca önem ve öncelik sırası olarak çoğu ülkede ekonomik ve sosyal hakları gerçekleştirme çabası kültürel hakları geliştirme ödevini geri plana itmiş bulunmaktadır¹⁰³.

¹⁰⁰ Esra Demir, s. 227

¹⁰¹ Gerd Baumann, **Çokkültürlülük Bilmecesi**, Çev: Işıl Demirakın, Dost Kitabevi, Ankara, 2006, s. 14

¹⁰² Gerd Baumann, s. 83- 85

¹⁰³ Donnelly, s. 164

Yirminci yüzyıl kültür tartışmalarının en revaçtaki konularından birisi çok kültürlülükte kültürel kimliğin tanınması konusudur. Charles Taylor, çok kültürlülüğün bir tanınma siyaseti olduğunu ileri sürerken bunu çiçek örneği üzerinden tanımlar. Çok kültürlük, binlerce çeşit çiçeğin açması ve hiçbir çiçek türünün diğerine göre daha avantajlı hale gelmemesinin sağlanması sorunundan başka bir şey değildir. Burada eşitlik anlayışının gözetildiğini fark ederiz. Birbirinden farklı kültürlerin “tanınma” sürecinde de eşit koşullar yaratılması gerektiği, eşit derece fırsatlar tanınması gerektiği vurgusu vardır. Çünkü kültürü, içinde bulunduğumuz küresel süreçle alakalı şekilde bir davranış ya da kurallar listesi olarak görmemek şeklinde bakıldığında, bunun bir süreç olduğunu, sürekli değişip dönüşebileceğini, farklı kültürler arasında artık keskin ayrılıklar olmadığını, birbirine geçmiş esnek bir ağ olduğunu savunur. Çok kültürlü toplumları, üye sayısı dolayısıyla birkaç belli başlı kültürden oluşan yamalı bir kumaş değil de birbirini kesen parçaların oluşturduğu ağ şeklinde tanımlar. Asıl sorun bunu fark etmek, farklılıkların keskin ayrılıklara işaret etmediğini ve ötekileştirmelere davetiye vermenin karşılıksız olduğu, bunun da toplumdaki hak temelli yansımasının kadın hakları, toplumsal cinsiyet hakları, çocuk hakları, hükümlü, çalışma, hayvan ve çevre haklarının birbirini açıkça kestiğini belirtir. Feministler, sendikalar, Lesbian Gay Bisexual Trans and Intersex (LGBTİ+), çevreciler gibi gruplar da çok kültürlü yapının içindeki farklı azınlıklar olup bir süreç belirten kültür kavramına bu yapıları da katarak düşünmemiz gerektiğini önerir¹⁰⁴.

İnsan haklarının evrenselliği fikrinin tam karşısında durup buna eleştiri getiren kültürel rölativite kuramı ve kültür olgusuna bakış açısını özetlenerek kültür hakkındaki günümüzdeki tartışmaların daha çok ne üzerinden şekillendiğinden bahsetmeye çalışılan bu başlık aslında kültür kavramının düşünsel açısından evrimini ortaya koymaktadır. Evrensellik algısının kültürel farklılıklar dolayısıyla mümkün olamayacağını savunan rölativite kuramının da karşısına farklı kültürlerin aslında hepsi aynı yöne, aynı ortak buluşma noktasına giden fakat bu yolculuk boyunca birbirinden farklı yollar izleyen, farklı değişim süreçleri olduğunu savunan çok kültürlülük anlayışını koyarak yerinde bir karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır. Yeni nesil ihtiyaçlar toplumsal değişmelere göre şekillenerek kişi, güvenlik, çevre, siber

¹⁰⁴G. Baumann s. 109- 120

güvenlik gibi yeni nesil hakları ortaya çıkarmakta ve bu süreç çok kültürlülük anlayışıyla beslenmekte olup hak anlayışı içerisinde kendine yer bulmakta veya yer bulma talebi ile görünür olmaktadır. Özetle kültürel görecelik, insanın temel evrenselliği üzerine sınırlı kültürel ihtiyaçlarının tanınması ve korunması üzerine paradoksal çeşitlilik içeren bir kavram olmuştur.¹⁰⁵

1.3. TEMEL HAKLAR KAVRAMI

Kapani'ye göre temel hak olarak nitelendirilen kavram, sistemine dahil olunan siyasi yapının kabul ettiği pozitif hukuk tarafından güvence altına alınmış ve düzenlenmiş olan insan haklarıdır¹⁰⁶. Temel hakların tanımı ve listelenmesi hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Genellikle hayat, işkenceye karşı korunma, güvenlik ve özgürlük temaları etrafında dönen bu haklarda düşünür yönünde öze inerek temel haklar, Henry Shue'nin 1980 yılında yaptığı tanım ile "yararlanılması bütün diğer haklardan yararlanmanın esası olan" bir hakkın temel olduğu ifade edilir¹⁰⁷. Bu şekilde güvenlik, geçim ve özgürlük olarak üç hakkın varlığından bahseder. Jan Narveson ise temel hakları "Herkesin herkesle ilişkisinde saygı gösterilmesini talep edebileceği haklar" olarak tanımlar¹⁰⁸. Hugo Adam Bedau, 1979 yılında temel hakları şu şekilde listelemiştir: Yaşam, güvenlik, özgürlük, mülkiyet, ifade özgürlüğü, toplanma ve basın özgürlüğü son olarak da keyfi yakalama ve tutuklamaya karşı korumadır¹⁰⁹.

Bir görüş birliği örneği olarak nihayet Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1966 yılında kabul edip 1976'da yürürlüğe giren Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin indirgenemez hakları olarak saydığı listede ise temel haklar, hayat, işkenceye ve köleliğe karşı korunma, geçmişe yürüyen kanunlara karşı korunma,

¹⁰⁵ Jack Donnely, **Culturel Relativism and Universal Human Rights**, Human Rights Quarterly, The John Hopkins University Press, vol 6: no:4, 1984, s: 400-419

¹⁰⁶ Münici Kapani, **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, 7. Basım, Ankara, 2013, s.14

¹⁰⁷ Henry Shue, **Basic Rights: Subsistence, Affluence and US Foreign Policy**, Princeton, 1980 s. 65

¹⁰⁸ Jan Narveson, **Human Rights: Which, If Any, Are There?** J. Poland Pennock, John W. Chapman, Human Rights, Princeton University Press, Newyork, 1981 s. 196'dan alıntılan Jack Donnely, **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Çev: Mustafa Erdoğan-Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 49

¹⁰⁹ Hugo Adam Bedau, 1979, Human Rights and Foreign Assistance Programmes, 'dan alıntılan Jack Donnely, **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Çev: Mustafa Erdoğan-Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995, s. 50

borcunu ödemediğinden dolayı hapsedilmeye karşı korunma, kanun önünde tanınma ile din ve düşünce özgürlüğü olarak ifade edilmiştir.

Yukarıda sayılan ve henüz değinilmeyen yazarların belirttiği temel hakları karşılaştırıldığında hayat, hayata ek olarak varlığını sürdürme, dolayısıyla güvenlik, geçinme, işkenceye karşı korunma ile keyfi yakalama ve tutuklamaya karşı korumanın ortak maddeler olduğu görülmektedir.

Temel haklar özetle insan haklarının pozitif hukuk tarafından tanınmış ve düzenlenmiş, koruma altına alınmış kısmıdır. Türkiye'ye baktığımızda ise temel haklar, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 17. ve 40. maddeleri arasında sayılmış ve 12. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Bu maddelere göre; kişi dokunulmazlığı maddi ve manevi varlığı (madde 17), zorla çalıştırma yasağı (madde 18), kişi hürriyeti ve güvenliği (madde 19), özel hayatın gizliliği ve korunması (madde 20-23: konut dokunulmazlığı, haberleşme, yerleşme ve seyahat hürriyeti), din ve vicdan hürriyeti (madde 24), düşünce ve kanaat hürriyeti (madde 25), düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti (madde 26), bilim ve sanat hürriyeti (madde 27), basın ve yayımla ilgili hükümler (madde 28-32), toplantı hak ve hürriyetleri (madde 33-34) mülkiyet hakkı (madde 35), hakların korunması ile ilgili hükümler (madde 36-38), ispat hakkı (madde 39) temel haklar olarak belirtilmiştir.

Temel hak ve özgürlüklerin otoriter rejimlerde ne gibi bir karşılığı olduğu konusuna değinildiğinde örnek olarak İran İslam Cumhuriyeti'nin hukuk sisteminde insan haklarından hangilerini maddeleştirdiğini incelemek gerekir. İran Anayasasında temel haklar, 19. ve 20. maddelerde çeşitli ırk ve kültürler arasında ayrımcılık gözetilemeyeceği ile eşitlik kavramlarına yer verilmiştir. Yaşama hakkı, özel hayatın gizliliği, yakalama ve tutuklama hakkındaki hüküm, masumiyet karinesinden, kişinin manevi varlığına tecavüzün yasaklanması, eğitim, sağlık ve çalışma hakları gibi üçüncü kuşak hakların yer aldığı hükümler sayılmıştır. Anayasanın 50. Maddesinde ise dolaylı şekilde sürdürülebilir çevre kaygısı anlayışı taşıyan çevre hakkından bahsedilip temel hak ve özgürlükler listelenmiştir¹¹⁰. Temel hak ve özgürlükler, siyasi rejimlere göre değişen niteliklerle yasa koyucu tarafından belirlendiği tanımlar ve sınırlar içerisinde yasallaştırılmaktadır. Çeşitli şekilde ihlaller ile karşılaşılmasının teoride var olduğu şekilde pratikte hayat bulmadığıdır.

¹¹⁰ Ahmet Kılınç, **İran Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 12, 2008, Sayı 12, s. 936

İnsan hakları anlayışının evrenselliğe yakın şekilde kabul görüldüğü halde bu gibi ihlallerin varlığı muhtemel olacaktır. Baskıcı rejimlerin uygulamalarına karşı mücadelelerde, hak ve özgürlüklerin belki yeniden yazılıp listelenmesi, uygulanabilirlik açısından daha uygun bir bakış açısına uyacak şekilde daraltılması gerekliliği bir anlamda yol gösterici olacaktır¹¹¹.

Nihai olarak insan hakları, bir ideali içeren ve olması gereken anlamına gelen, temel hakları kapsayan, çatı vazifesi gören bir kavramdır. Çünkü insan hakları, bir siyasal irade tarafından tanınmasa dahi yok sayılamayacak, sahip olunmadığı asla düşünülemeyecek olan haklardır. İnsan hakları gelişen bir kavram olup günümüzde şekillenmeye devam etmektedir, temel haklar da buna bağlı olarak gelişebilir.

1.4. İNSAN HAKLARI HAKKINDA DEĞERLENDİRME

İnsan hakların anlayışının kabul görülüp tanınmasından uygulanışı ve denetimine kadar karşılaştığı güçlükleri özetlemek için dünya geneli ile Türkiye özelinde bakmak gerekecektir. Bu durumda önce hakları siyasal erkin ne kadar tanıdığına ne kadarını onaylayıp anayasal sisteminde yer verdiği gerçeğiyle yüzleşilmektedir. Baumann, insan haklarının ulus-devletlerin çizdiği sınırlar içerisinde kabul edildiği takdirde uygulandığını ve güvence vermelerine rağmen sicillerinin kötü olduğunu ifade eder. Bunun yanı sıra ulusal yasalar ile insan hakları güvencesinden mahrum bırakılan insanların kaderlerinin – ki mahrum kalan kesim ile kastedilen genellikle sınır dışı edilen ekonomik göçmenler ve siyasi mültecilerdir- tamamen ulus devletlere bırakıldığını belirtir. İşte bu noktada Baumann insan haklarının ideoloji olarak kaldığını ve herhangi bir insan hakları listesine dahil olsak da bunların yasal sınırları içerisinde bulunduğumuz ulus devletin “lütü” ile uygulanabileceğini hatırlatır¹¹².

İnsan haklarının sınırlar ile ilgisini bağdaştırdıktan sonra sınır aşan durumlarla alakalı olarak müdahale kavramıyla karşılaşılmaktadır. Zizek, insan hakları hakkında “*Günümüzde hâkim söylemde üçüncü dünyanın acı çeken kurbanlarının insan haklarının etkin biçimde anlamı, insan haklarını savunmak adına Batılı güçlerin politik, ekonomik, kültürel ve askeri olarak istediklerinde kendi*

¹¹¹ Jack Donnely, s. 54

¹¹² Gerd Baumann, s. 35- 44

seçtikleri üçüncü dünya ülkelerine müdahale etmesi anlamına gelir.”¹¹³ İnsan hakları, küresel çıkarlar doğrultusunda kullanmaya hazır bekletilen bir bahane olarak tutulabilmektedir.

İnsan haklarının uluslararası boyuttaki düzenlemelerinin öncülüğünü yapan Birleşmiş Milletler’ in koruma ve denetleme mekanizmaları hem coğrafi mekan hem de zaman içerisinde kademeli şekilde oluşmuştur. İnsan hakları bağlamındaki belgeler üç ana başlıkta ifade edilirse ilki hak ve özgürlükleri tanıyan belgeler, ikincisi hakları sadece tanımakla kalmayıp bunları denetleme mekanizmasına bağlayan belgeler ve son olarak denetim sistemine ek olarak yaptırım sistemi oluşturan belgeler olarak sayılabilir. Bunlar sırasıyla birinci, ikinci ve üçüncü koruma düzeylerine denk gelmektedir. Dünya genelinde devletler, insan hakları belgelerini, denetim ve yaptırım mekanizmasından sakınarak sadece hakları tanıyan birinci düzey koruma mekanizmasını imzalayıp onaylamaktadır. Kısaca koruma mekanizması güçlendikçe belgelerin uygulama alanı coğrafi olarak daralmakta, güvence altına alınan haklar sayıca azalmakta ve belgeler aşamalı şekilde gecikmeli olarak onaylanıp yürürlüğe konmaktadır. Dünya ölçeğinde insan haklarının sırf hukuki bakımdan karşılaştığı bu sorunu Türkiye özelinde de ele alındığında 1990’lı yılların başında insan haklarında yargısal sisteme dahil olan Türkiye buna rağmen Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan bazı belgelere karşı imzacı bir tutum sergilememiş¹¹⁴ bazılarına ise mümkün olabildiğince çekince koyduğu görülmüştür.

İnsan hakları açısından Türkiye’nin bir diğer tutumu ise bir takım ek protokollerin onaylanmasını geciktirmektir¹¹⁵. İnsan hakları politikalarının ülkedeki durumunu değerlendirildiğinde ise politika oluşturma denetleme ve izleme konusunda uzman özerk yapılardan faydalanılmamaktadır. Bunun yerine iktidar ekseninde siyasi parti politikası çerçevesinde çoğunluk anlayışı ile şekillenen bir anlayış mevcuttur. İnsan haklarını öncelikle bu külfetten kurtarmak gerekir. Dernekler, vakıflar ve konuyla ilgili platformlar eşliğinde ve çalışmalar ile düşünce özgürlüğünün sağlandığı ortamda fikir birliği yaratılmalıdır. O zaman etnik, dini,

¹¹³ Slavoj Zizek, “**Aganist Human Rights**”, New Left Review, No:34, 2005, <http://libcom.org/library/against-human-rights-zizek>, 30.05.17

¹¹⁴ Burada Aarhus Sözleşmesini örnek gösterebiliriz. 30 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşme çevresel bilgiye erişim ve karar alma süreçlerine halkın katılımını ve çevresel yargıyı konu alan sözleşmeye Türkiye tarafından hala imza koyulmamıştır.

¹¹⁵ İkiz Paktları 30 yıl geciktirerek 2000 yılında imzalamış ve 3 yıl sonra yürürlüğe girmiştir.

yerel, bölgesel ve daha da sayabileceğimiz farklılıkları dışarıda bırakmadan bunları gözeterek, bütüncül ve kapsayıcı şekilde insan haklarını anlamak, teoriler üretip sunmak mümkün olacaktır¹¹⁶.

Çalışmanın ikinci bölümünde, birinci bölümde yapılan insan hakları kavramının detaylı analizinden sonra çocuk hakları kavramı incelenecektir. Çocuk hakları ve insan haklarının ilintisi bakımından çocuk hakları, bireylerin gelişmiş bir yurttaşlık bilincine sahip olması açısından etkili bir araç olmaktadır. İçselleştirilmeyerek pratiğe dönüştürülmeyen insan hakları ve yurttaşlık eğitimleri ileride beklenen tutum ve davranışlara yansımamaktadır. Bunun da yolu sağlıklı bir çocuk hakları eğitiminden geçmektedir¹¹⁷.

¹¹⁶ Human Rights, 60 Years After the Universal Declaration, İbrahim Ö. Kaboğlu, “**Türkiye’de İnsan Hakları**” T.C Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 2011, s. 105 - 111

¹¹⁷ R. B. Howe, K. Covell, “**Empowering Children- Children’s Right Education as a Pathway to Citizenship**”, University of Toronto Press, London, 2005.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK KAVRAMI VE TARİHİ, ÇOCUK HUKUKU, ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. ÇOCUK KAVRAMI

Çocuk kelimesi tanımlanırken farklı yaş aralıkları kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 1. maddesinde daha erken yaşta reşit olma durumu dışarıda tutularak, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilir. Tanım hakkında farklı görüşlere değinirsek hem çocuk hem de genç kavramının karşılık geldiği yaş aralıklarını ifade etmek gerekir. Williams’a göre çocuk ile on iki yaşın altındaki kişiler kastedilirken genç kavramı ile de on üç ve on sekiz yaş arası ifade edilir¹¹⁸. Birleşmiş Milletler ise genç tanımını on beş ve yirmi dört yaş aralığını kapsayan bir şekilde çocuk ile genç kavramının kesişmesine izin vererek yapar. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanan gençlik yaş aralığı UNESCO ve Dünya Bankası on beş ile yirmi dört iken, AB on beş ile yirmi dokuz yaş arasını kabul eder. Türkiye İstatistik Kurumu, gençlik yaş aralığını BM’nin tanımladığı şekilde kabul etmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çalışma hayatı bakımından on beş yaşın altındakileri çocuk işçi, on beş ile yirmi dört yaş aralığındakileri genç işçi olarak tanımlamaktadır¹¹⁹. Burada Bessel’ in ifadesine göre bir kişinin on sekiz yaşını aşmış olmasına rağmen öz savunmasını yapamayacak düzeyde fiziksel ve zihinsel yeterliliğe erişmediği takdirde çocuk statüsünde görülmesi gerektiği anlayışını ortaya koymaktadır¹²⁰. Bu görüşe bakılarak çocukluğun yaş aralığından ziyade yetkinlik kazanımına göre değerlendirilip hukukta bu şekilde karşılık bulduğunu anlaşılabılır¹²¹. Gençlik ve çocukluk ayrımının, birbirinden farklılaşan yetkinlikleri, ihtiyaçları ve özel konumları gereği çalışma

¹¹⁸ Emma Williams, Children’s Participation and Policy Change in South Asia, Chip Report No:6, London, 2004 s. 6’dan alıntılan Y. Emre Özer, s. 246

¹¹⁹ Yahya Deryal, “**Hasta Çocuğun Hakları**”, 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Yetişkin Bildirileri Kitabı-1, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 23.

¹²⁰ Sharon Bessel, Children’s Participation in Decision- Making in the Philippines Understanding The Attitudes of Policy-Makers and Service Providers, Childhoos, Vol 16, s. 299 – 316’dan alıntılan Y. Emre Özer, s. 246

¹²¹ Yunus Emre Özer, **Çocuk Hakları, Katılım ve Yerel Düzeyde Uygulaması: Türkiye Örneği**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2013, Cilt 14, Sayı 1, s. 245-258

hayatı ve ceza ehliyeti açısından önem arz ettiğinden düzenlemelerin daha özenle yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2.2. ÇOCUK KAVRAMININ TARİHİ

Değişen topluluk ve kültürle göre evrensel bir çocuk tanımından bahsetmenin mümkün olmaması ile birlikte çocukluk kavramını dönemsel ve mekânsal olarak değerlendirmek en uygun yöntem olacaktır. Çünkü çocuk, içinde bulunduğu toplumun tarihi, coğrafi, siyasi, ekonomik, kültürel gibi daha da genişletilebilecek özelliklerinden etkilenecek büyüyerek ve o toplumun öznesi olur. Bu yüzden çocuk ile ifade edilen kavramın ne olduğuna bakmak için Batı Toplumu ve Türk Toplumu olarak ikiye ayırıp tarihsel olarak da kendi içinde dönemlere ayırarak incelemek daha sağlıklı olacaktır.

2.2.1. Batı Toplumlarda Çocuk Algısı

Batı'da çocukluk bilimsel olarak 1960'ta Philippe Aries tarafından Fransa'da çalışılmaya başlamış ardından İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışılmaya devam etmiştir. Aries, 1600'lere kadar ayrı bir çocukluk kavramının olmadığını, temel ihtiyaçları karşılanırsa da çocuk olduğu için yetişkinlerden ayrı ve özel bir ilgiyle korunmadığını söylemektedir. Klasik çağlarda var olan çocukluk kavramının unutulduğunu, çocukların yedi yaşından sonra birer yetişkin olarak algılanıp ona uygun olarak yaşama adapte edildiğini ve bu kavramı hatırlamak için ise 1600'lü yılları beklemek gerektiğini belirtmiştir¹²².

Orta Çağ'da çocuğa verilen önemin diğer çağlara oranla daha fazla ön plana çıktığını Hristiyanlığa referans verilerek görülebilir. Bu düşüncüyü Heywood, Hz. İsa'dan alıntılarla ve vaazlarla açıklar; masumiyetin, saflığın ve sevginin birer simgesi olarak gördüğü çocukların bilge kimseler olduğunu, kin beslemenin ve düşmanlık yapmanın ne demek olduğunu bilmedikleri şeklinde örneklerle açıklar¹²³.

¹²² Aries, L'Enfant et la Vie Familiale Sous L'Ancien Regime, Paris, Editions du Seuil'den alıntılanan Bekir Onur, **Çocukluğun Dünü ve Bugünü**, Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, 2005, Cilt 10, Sayı 19 s. 99-101

¹²³ Colin Heywood, **Baba Bana Top At! : Batıda Çocukluğun Tarihi**, (Çev: Esin Hoşsucu), Kitap Yayınları, İstanbul, 2003' den aktaran Zihni Merey, Çocuk Hakları, s. 31

Bu dönemde günümüzdeki gibi çocuk ve yetişkin arasındaki hem tanım hem de niteliksel anlamda bir ayırım yapmanın mümkün olmadığını da çocukların üstlendiği görev ve sorumluluklara bakarak anlaşılabılır¹²⁴. Çünkü Batı Toplumlarında Orta Çağ'da çocuk, hem ailesine gündelik işler konusunda süreklilik arz edecek şekilde yardım eden hem de çobanlık ve çıraklık gibi işler yapan bireylerdi. Bu durumda, çocuklara sorumluluk vermenin aşamalı şekilde yapılması ile çocuk gelişimine dair bir algının mevcudiyetinden bahsedilebilir¹²⁵. Genellikle yedi yaşından itibaren yapacağı işin kararı kendine ait olmadan yetişkinlerin işlerine aşamalı olarak dahil olup boyutsal anlamda küçük yetişkinler olarak görülmeye başlanır¹²⁶. 15. yüzyıla kadar çocuklara özel bir eğitim anlayışı mevcut olmamış, 16. ve 17. yüzyılda okulların yaygınlaşmasına kadar ait oldukları sınıfsal yapıya uygun şekilde şövalyelerden askerlik eğitimi, zanaatkârlardan çıraklık eğitimi, çiftliklerde çobanlık veya hizmetçilik yaparak büyümüşlerdir. Orta Çağ Avrupası'nda salgın hastalıklar, ölü doğumlar, çocuk ölüm oranlarının yüksekliği ile ortalama yaşam süresinin kısa olması, bireylerin daha erken yaşta üretime ve ekonomik sürece dahil edilmesinin bir gereklilik olarak görüldüğü sonucuna erişilebilir¹²⁷.

16. ve 17. yüzyıla gelindiğinde tekrar Hristiyanlığın çocuklara bakışının etkisini görülse de Orta Çağ'ın aksine daha olumsuz bir nitelik yüklenerek yaklaşıldığı ifade edilebilir. Yine Heywood çocuğu; ilk günahın bir sonucu, kirli, arındırılması gereken, zayıf ve yetersiz varlıklar olarak adlandırır¹²⁸. Buna rağmen çocuklarla sürekli ilgilenilmesi gerektiğini, özellikle erkek çocukların mesleki olarak iyi şekilde yetiştirilip başarılı olmaları için çaba harcandığını vurgular¹²⁹.

Orta Çağ'da çocuklara özgü bir giyim seçeneği, kıyafet çeşidi görmezken bu dönemde burjuvazi, çocuklarına yetişkin kıyafetlerinden farklı, süs ve gösterişten uzak, daha sade giysiler diktirmeye başladığı bilgisine ulaşılmaktadır. Kıyafetlerin yanında çocuğun önemi algısındaki değişim ile burjuvazinin talepleri doğrultusunda

¹²⁴ Aries'in ortaya koymuş olduğu çocukların kavramsal olarak farkındalığının bu dönemde olmadığı görüşüne karşı çıkan düşünürler de mevcuttu. Orta Çağ tarihçileri günümüzdeki gibi bir çocukluk algısı olmasa da bir "çocukluk fikri" olduğunu ileri sürmüşlerdir.

¹²⁵ B. Hanawalt, **"The Ties That Bound: Peasant Families in Medieval England"**. UK: Oxford University Press, 1988, s. 29

¹²⁶ İkbâl Tuba, Şahin Sak, **"Çocukluğun Tarihi"**, Ed: Zihni Merey, **Çocuk Hukuku**, Pegem Akademi, Ankara, 2016, s. 30

¹²⁷ Güven Gürkan Öztan, **Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001, s.17

¹²⁸ Heywood, s. 31'den aktaran Şahin Sak, s. 30 - 31

¹²⁹ Şahin Sak, s. 30

yeni oyuncakların üretildiği ve oyuncak üretiminin yeni bir sektör haline geldiği görülmektedir¹³⁰.

18. yüzyılda ise çocukluk anlayışına doğuştan masum varlıklar olduğunun tekrar hatırlatılmasını sağlayıp yeniden şekillendiren kişi Rousseau, yapıt da “Emile” olarak görülür. Rousseau, Emile ile bir çocuğun nasıl eğitim verilerek yetiştirilmesi hakkında bir yol haritası çizmiştir. Çocuk eğitiminde şefkat ve hoşgörünün önemini vurgulamış ve çocuklara disiplin verme işini görev, sorumluluk ve hak temelinde nasıl olması gerektiğini tarif etmiştir. Yetişkinlerin çocuklarına önce görevleri sonrada hakları öğretmesinin olabilecek en yanlış uygulama olduğunu, çocuğun öncelikle haklarının ne olduğunu öğrenerek büyütülmesi konusunda ileri görüşlülük sergilemiştir. Çünkü bu çocuğun doğasına daha uygun olacak ve yöntem de bu sebeple daha başarılı olacaktı. Burada bahsedilmesi gereken diğer bir düşünür ise John Locke olacaktır. “Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler” yapıtı ile çocukların eğitim sistemini araç olarak kullanarak şekillendirilebileceğini bu disiplin etme sürecinde aileye, öğretmenlere ve devlete düşen sorumluluğu ortaya koyduğu belirtilmiştir¹³¹.

18. yüzyılda çocukların, yetişkin olmayan olgunlaşmamış varlıklar olduğu kabul edilerek modern çocukluk düşüncesi ortaya çıkmış oldu¹³². Bu algının ortaya çıkmasında ise eğitim kurumları yani okullar etkili olmuştur. Okulların yaygınlaşması ile çocukların çalışma hayatına geçişi ertelenmiş, yetişkinlerin dünyasına dahil olma hızı düşmüştür. Okulların varlığı ile birlikte ailelerin çocuk yetiştirme konusundaki düşünceleri ve sorumlulukları farklı bir boyut almıştı¹³³. Bu noktada Fransız Devrimi ile birlikte *ancien regime*’nin geride bırakılırken, ulus algısının doğal süreç içerisinde yavaşça şekillenmesinden ziyade bilinçli olarak yönetilebilecek bir alan olduğu bilgisini eklemek gerekir. Bu alanın tohumlarının da eğitim kurumlarında atıldığı, okullara yüklenen işlevi görmek amacıyla belirtmek yerinde olacaktır¹³⁴. Halkın devrimden önceki aidiyetlerinin yerine burjuvazinin isteği doğrultusunda yeni aidiyetler kazanıp- ki buna milli bilinç diyebiliriz- uslu

¹³⁰ Güven Gürkan Öztan, s. 21

¹³¹ Güven Gürkan Öztan, s. 24, 25

¹³² Modern çocukluk fikri ile kastedilen; çocukların yetişkinlerden tamamen farklı birer özne olarak algılanması anlamına gelir.

¹³³ Yahya Araz, **16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 14

¹³⁴ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yayınevi, İstanbul, 5. Baskı, 2009, s. 83

birer vatandaşa hızlı bir şekilde dönüştürmek için ise eğitim belli bir zümrenin ayrıcalığı olmaktan çıkacak ve genelleştirilecektir¹³⁵. Batı'da modern anlamda çocukluğun inşasını bu şekilde özetlenerek Türk toplumundaki süreci dönemlere ayırarak ele alınabilir.

2.3.1. Türk Toplumunda Çocuk Algısı

Çocukluk olarak adlandırılan bir dönemin yetişkinlikten sadece fiziksel farklılık olarak algılanmadığı, çocuk denilen yaş grubunun davranışsal olarak ayrı bir özen, ilgi ve alaka ile kabul edilmesi gerekliliği Batı Toplumlarında aydınlanma çağı ile farkındalık kazanmıştır. Türk Toplumunda ise bu dönemin Batı Toplamlarıyla ilişkilerin arttığı Tanzimat dönemi uygulamalarına denk geldiğini görülmektedir.

Çocuk haklarının günümüzde geldiği konumu, niteliğini incelemek istendiğinde hak başlığı altında olmasa da çocuklar için yapılan ilk düzenlemelerin eğitim alanında olduğunu görülmektedir. Çocukların eğitim hakkının ilk kez dile getirilip düzenlemeler yapıldığı kurumsallaşma örneklerinden öne çıkan Tanzimat sonrasındaki uygulamalara yer vererek aktarmak yerinde olacaktır. Daha sonra ise Cumhuriyet Dönemi uygulamaları özetlenecektir.

2.3.1.1. Osmanlı Toplumunda Çocuk Algısı

Mevcut kaynakların yetersizliğine dayanarak gündelik hayat pratikleri hakkında Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Toplumunda çocuğun ayrı bir önemi ya da konumunun mevcut olmadığını ileri sürülebilir¹³⁶. Hatta Tanzimat dönemine kadar kimsesiz çocukların korunması ya da bakımını merkezi otoriteden ziyade vakıfların üstlenip ya evlatlık verildiği ya da iş karşılığında himaye edildiği bilgisi mevcuttur. Tanzimat ile yaşanan Batılılaşma sürecinde ise Avrupa ile gelişen ilişkiler ve orta sınıf diyebileceğimiz yapının ortaya çıkması çocukluk algısını da etkilemiş,

¹³⁵ Güven Gürkan Öztan, s. 33, 34

¹³⁶ Cüneyd Okay, **Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler 1850-1900**, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1998 s. 26, 27

kıyafet ve oyuncak gibi çocuklara özel ürünler getirtilmiş ve buna yönelik bir pazar oluşmaya başlamıştır¹³⁷.

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar bu dönemde eğitim anlamındaki düzenlemelerin fermanlar ile yapıldığını görülmektedir. İlk düzenlemelere göre çocukların ergenlik çağından önce işe alınmamaları, çırak olarak bile yetiştirilmemeleri ve mektebe giderek eğitim almalarının zorunlu olduğu belirtilir. Ayrıca maddi durumu elverişli olmayan çocuklar için yatılı okul açılması ifade edilmiştir¹³⁸. 1846 yılında Mekatib-i Umumiye Nezareti olarak anılan Okullar Genel Müdürlüğü olarak düşünülebilecek kurumun kurulması ile bu dönemde artık eğitim anlamında çocuğa verilen önemin kurumsallaşmaya başladığı görülmektedir. Diğer bir kurumsallaşma örneği ise Islahat Fermanı ile bir eğitim bakanlığı kurulması önerisidir¹³⁹. Bu dönemde çocuklara olan ilginin ve farkındalık artışının bir diğer göstergesi olarak çocuklara yönelik süreli yayınların hazırlanmasıdır. Bunlara *Mümeyyiz*, *Sadakat*, *Etfal*, *Ayine*, *Bahçe*, *Arkadaş* isimli ideal çocuk profilinin nasıl olacağını çizen çocuk dergilerini örnek gösterilebilir¹⁴⁰.

Meşrutiyet Dönemi'ne gelindiğinde çocukluk algısında dikkat çeken şey kavramın politikleştirilmesi olacaktır. Bu noktada çocuk; vatandaş temelli bir yaklaşım ile sultana sadakat besleyen, meşruti yönetime sahip çıkacak ve koruyacak erdemlere sahip olması istenen küçük yurttaşlar olarak tasvir edilmiştir. Askerlik görevi kutsallaştırılmış, vatanperverlik, itaat, çalışkanlık gibi özelliklerle donatılmış ideal çocuk tanımlanmıştır. 1900'lü tarihlere bakıldığında ise çocuğun edebiyata yansımaları görülmektedir. Savaşların etkisi ve yükselen milliyetçilik akımının seyrini Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ömer Seyfettin gibi yazarların eserlerinde rastlanılır¹⁴¹.

¹³⁷ Güven Gürkan Öztan, s. 34, 35

¹³⁸ Yücel Gelişli, **Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri**, [https:// www. tarihtarih. com/?SyfNmb=1&pt=Anasayfa](https://www.tarihtarih.com/?SyfNmb=1&pt=Anasayfa), 12. 03. 17

¹³⁹ Zülfü Demirtaş, **Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi**, Fırat Üniversitesi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, s. 183-173, Elazığ, 2007, <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt17/sayi1/173-183.pdf>, (12.03.17)

¹⁴⁰ Cüneyd Okay, s. 135 – 153. İlk Osmanlı çocuk dergisi olan *Mümeyyiz* ile birlikte kaynakta 19 adet çocuk dergisi sayılmıştır. 19. Yüzyıla ait bu dergiler çocuklara yönelik yayınlar olsa da içlerinden bir kısmı aile ve kadın ağırlıklı özellikler göstermektedir.

¹⁴¹ Güven Gürkan Öztan, s. 45- 52

2.3.1.2. Cumhuriyet Sonrası Çocuk Algısı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocuğa verilen önemin ve çocuk sevgisinin dillendirilmesindeki artış çocuk edebiyatında kendisini göstermiştir. Çocuğun, umut, mutluluk, gelecek gibi kavramlarla özdeşleştirildiği eserler sayıca artış göstermiştir¹⁴². Çocuklara yönelik yayınlar çıkartılmış, gezi kitapları ve piyesler yazılmış ve bazı tarihsel süreçler çocukların anlayabileceği şekilde hikâyeleştirilmiştir. Yine Meşrutiyet Dönemi'ndeki gibi yurttaş çocuk inşası kahramanlık ve cengâverlik ile bezeli olacak şekilde eğitim müfredatı ve ders kitaplarıyla sağlanmaya devam edecektir. Bu inşa sürecinde 1929 Krizi ile birlikte çocuklar tasarruf, yerli malı ve kumbara gibi kavramlar ile tanıştırılıp ekonomik hayatta uygun yeni görevleriyle tanıştırılmış oldular¹⁴³.

Dünya'da ve Türkiye'de çocuk algısının değişimini takip etmek için modern aile kavramından post modern aileye¹⁴⁴ yapılan geçiş ve değişim dinamikleri ele alınmalıdır. Evrensel aile formu olarak kabul edilen modern çekirdek ailede çocuk; masum ve anne babası tarafından korunmaya muhtaç bir varlık olarak kabul edilecektir. Bu bakış açısı hükümetler, okullar ve medya tarafından yeniden üretilerek hukuk açısından zorunlu eğitim, çocuk işçiliği, aile tarafından görülen zulme karşı koruma yasaları ile yirminci yüzyıl başlarında pekiştirilmiştir. Modern aileden post modern aileye geçiş ile birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelen aile kavramı, çocuk algısı da dönüşüm geçirmiş oldu. Çocuklarını *sezgisel* olarak yetiştiren çekirdek aileye oranla daha çok *teknik* bilgiye ihtiyaç duyan bu yapı, uzmanlardan, internetten ve kitaplardan destek almaya ihtiyaç duyarlar. Bu da çocuk nasıl yetiştirilir temalı bilgiler içeren eserlere ve çalışmalara yoğunlaşılmasını ortaya çıkarmıştır. Yani bir önceki dönemin masum ve korunmaya muhtaç çocuğu artık talimatlarla büyütüp hayatta tutulacak bir bireydir. Dolayısıyla bu yetiştirme tarzının bir çıktısı olarak yetkin, tüm olanaklarla kendi kendini idare edebilecek, hayatın

¹⁴² Behçet Kemal Çağlar ve Hasan Ali Yücel'in eserleri örnek gösterilebilir.

¹⁴³ Güven Gürkan Öztan, s. 63- 94

¹⁴⁴ Modern aile olarak tanımlanan iki ebeveynli, bir ebeveynin çalıştığı (genellikle babanın), çocuklardan oluşan aile yapısıdır. Post modern aileyle kastedilen ise değer ve algıları dünyadaki fikişsel gelişimlere paralel olarak (kadın ve yurttaşlık hareketleri gibi) dönüşen cinsiyet rollerini kapsayan, kadının çalıştığı, erkeğin çocuk ve ev bakımını üstlendiği ya da katkı sağladığı, iki ebeveynin çalıştığı ya da boşanmış ve tekrar evlenmiş kişilerin oluşturduğu aileler olarak tanımlanabilir.

ortaya çıkardığı beklenmedik durumlarla başa çıkabilecek hayata karşı hazırlıklı bir form algısı kazanmıştır¹⁴⁵. Eskinin korunmaya muhtaç çocuğu artık bir anlamda teknik olarak donatılmış kimseye dönüşmüştür. Bunlar ve daha geniş bir sosyolojik inceleme sonucunda ulaşabilecek günümüz çocuk algısı öz kimlik bilinci oluşmuş ve kendi hayat projeleri üzerinde kontrol sahibi haline gelmiş bir çocuk algısına dönüşmüştür.

2.4. ÇOCUK HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Eski Çağ'da çocuk haklarına Eski Yunan ve Roma Hukuku'na Hristiyanlık öncesi ve sonrası şeklinde değinerek başlamak gerekir. Aristo'ya göre "çocuğun babasına ait olma" durumu ile eşit ve özgür birey olarak sayılmadığından dolayı haksız bir eyleme maruz kalması şeklinde bir durum gerçekleşmeyeceğinden hukuka konu olamıyordu. Bu noktada çocuğun babası tarafından haksız bir eyleme uğraması durumunda ne yapılacağı sorusu ise zaten çocuğun birey olarak kabul edilmeyip baba ile bir ve ona ait sayılması ile zaten babası tarafından haksızlığa uğramamış olacağı pratiğiyle sorun çözülmüş oluyordu. Ayrıca Atina'da küçük çocukların öldürülmesi hakkında bir yaptırım mevcut değildi ve Aristo bu uygulamanın değişmesi gerektiği görüşünde olmasına rağmen engelli çocukların yaşatılmaması gerektiğini savunuyordu. Atina'da baba çocuğu üzerinde velayet hakkına reşit olana kadar sahipti. Platon'un da vurguladığı üzere çocuğun eğitime özen gösteren Atina toplumunda erkek çocuk altı yaşına gelene kadar evde, altı yaşı itibariyle ise evin dışında okuma yazma, şiir, resim ve fiziksel eğitim dersleri alırken kız çocuklar evde yemek pişirme, örgü, dikiş dikmeyi öğrenirlerdi. Sparta'da ise çocuk babaya değil-yönetimin askeri devlet özelliği göstermesine bağlı olarak -devlete aitti. Yedi yaşına kadar ailesi ile kalan çocuk bu yaştan sonra asker olarak eğitmek üzere devlete teslim edilirdi¹⁴⁶.

¹⁴⁵ David Elkind, (Çev: Emine Gül Kapçı) "Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim", 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, **Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk**, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Yayınları No:9, Ankara, 2001, s. 15 - 25

¹⁴⁶ Akyüz, s. 19, 20.

Roma Hukuku'nda kişi olmanın üçüncü şartı olan *Status Familiae* yani *aile durumu*,¹⁴⁷ (birinci şart *statüs libertatis* yani özgür ya da köle olma durumu, ikinci şart *status civiliatis* yani yurttaş olma durumudur) yurttaşların baba hakimiyeti altında bulunup bulunmamasına göre çocuğun hak ehliyeti sahiplięidir¹⁴⁸. Baba isterse çocuğunu satabilir, kiralayabilir, terk edebilir ya da öldürebilirdi. Baba hakimiyeti altında olan çocuk üzerinde aile yargıcı konumunda olan babanın sınırsız yetkisi, suçlu bulduğu çocuğunu cezalandırma ve öldürme hakkını kendisine veriyordu. Roma'da Cumhuriyet Dönemi ile babanın mutlak hakimiyeti suçlu bulunan çocuklara verilecek cezalar açısından sınırlandırılmıştır. Hristiyanlık sonrasında Antik Yunan ve Roma'da babanın çocuğunun doğumunda ya da sonrası yaşama hakkına hükmetmesi I. Konstantine ile tamamen kaldırılarak reşit olmayan çocuğu öldürmeyi kasten adam öldürme suçu sayılmıştır. Çocukların terkedilmesi ya da satılması yasaklanarak baba hakimiyeti, çocuğa eğitim verirken uygulanabilecek cezalar ile sınırlandırılmıştır¹⁴⁹.

Orta Çağ itibariyle Hümanizm, aydınlanmacı fikirler ve hukuk sitemlerindeki gelişmeler ile çocukların korunması gereken varlıklar olduğu fikri önemsenmiştir. Çocuk haklarından on altıncı yüzyıl başlarında Juan Luis Vives'in ilk kez çocukların korunmasının gerekliliğini ve eğitim hakkından bahseden fikirleri gösterilebilir. Hukuki temel yaratmaktan ziyade eğitim fikri üzerinde yoğunlaşan Vives' ten sonra on sekizinci yüzyılda Pestalozzi, yoksul çocukların eğitimsizliği ve içinde bulundukları sefaletle dikkat çekmiştir¹⁵⁰. Rousseau, 1762 yılında yayınladığı Emile'de çocuk yetiştirme ve eğitimini işlemiş, 1894 yılına gelindiğinde ise Jules de June, uluslararası bir örgüt yapısı kurularak çocukların korunması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun için ilk resmi girişim 1912 yılında İsviçre'de uluslararası bir merkezin kurularak önceliği çocukları korumak olan sözleşmelerin oluşturulmasını sağlamaktı¹⁵¹. Yine de Birinci Dünya Savaşı'na kadar konuyla ilgili bir belge

¹⁴⁷ Roma Hukuku'nda reşitlik yaşı erkeklerde on dört, kızlarda ise on ikidir. Yirmi beş yaşına kadar "küçük" olarak adlandırılırken hukuki işlemlerinde kayyım onayı gerekirdi. Çocukluktan erginliğe geçişin kişi olabilme dolayısıyla hak ehliyetini kazanmada tek başına yeterli değildir. Hak ehliyeti için, köle olmamalı, Roma vatandaşı statüsünde olmalı ve aile durumunda baba hakimiyetine tabi olmamalıdır.

¹⁴⁸ Çelebican, s. 129.

¹⁴⁹ Akyüz, s. 21.

¹⁵⁰ Merey, s. 60.

¹⁵¹ Çocuk Hakları İzlenme ve Raporlanma, (ICC) <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi> (25.09.17)

yayınlanmamıştır. 1970li yılların başında da çocukların kurtarılmasına dair acil ihtiyaç duyulduğunu bildiren manifestolar yayınlanmıştır. Çünkü çocukların kurtuluşu daha genel bir hareket olan insanlığın kurtuluşundan bağımsız düşünülmeyecekti. Bu görüşle birlikte çocuk, siyahiler, işçiler ve kadınlar ile birlikte Batı toplumunun ezilen en büyük grupları arasına girmiş oldu¹⁵². Bu konuda yol gösterici olan belge ve bildirileri incelemek gereklidir.

2.5. ÇOCUK HAKLARINI UYGULAMAYA GEÇİREN BELGE VE BİLDİRİLER

Çocuk haklarının korunmasına dair uluslararası belgelerin hazırlanmasına dair girişimlerin özellikle dünya savaşları sonrasında ortaya çıktığı/hızlandırıldığı görülmektedir. İnsan hakları ile iç içe geçmiş ve birbirinden ayrı düşünülemeyecek çocuk hakları, önce yaptırıma sahip olmadan farkındalık yaratan iki belgeyle evrensel nitelik kazanarak günümüze çok yakın bir tarihe kadar – yirmi yedi yıl - yasal dayanağa sahip olmadan ilkeleştirilmiştir.

2.5.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1920'de Cenevre'de Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği adlı örgüt kurulmuş ve 1924'te Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi olarak kabul edilecek bir belge hazırlamıştır. Milletler Cemiyeti'nin çocukların ihmal ve istismarının önüne geçilmesi amacıyla 26 Eylül 1924'te kabul ettiği bildiri, çocuğun barış ve kardeşlik fikri ile yetiştirilerek korunmasını amaç edinen ve hukuki bağlayıcılığı olmayan beş maddeden oluşmaktadır: ilk maddede çocuğun fiziken, ruhen ve doğal biçimde gelişmesine uygun koşullar içinde bulundurulması gerekliliğinden söz edilmektedir. İkinci maddede çocuğun beslenmesi, hasta çocukların tedavi edilmesi, fikri bakımından yeterli gelişim koşulları sağlanmamış çocuğun eğitilmesi gerektiği bilgisi mevcuttur. Ayrıca terk edilmiş çocukların korunarak eğitimlerinin sağlanması amaçlanmalıdır. Üçüncü maddede ise çocukların hayatını kazanabileceği koşullar sağlanırken her türlü ihmal

¹⁵² David Archard, “**Children: Rights and Childhood**”, New York, Second Edition 2004, s.70 <https://epdf.pub/children-rights-and-childhood.html>

ve istismardan korunması öğütlenmektedir. Herhangi bir felaket durumu oluştuğunda yardımın önce çocuğa yapılması gerektiği dördüncü maddede, ileride hemcinslerine örnek bireyler olarak topluma faydalı ve yol gösterici olması bilinci ile yetiştirilmesi ise beşinci maddede belirtilmiştir¹⁵³. Bu maddeler çocuğun korunup uygun koşullarda yetiştirilmesi gerekliliği üzerinedir. Çocuk hakları konusunda uluslararası ilk belge olan bildirgenin ardından çocuk sağlığı ve tıbbi yardım alması, bakımı ve çalışma yaşının görüşüldüğü 1936 ve 1938 yıllarında Balkan Kongreleri düzenlemiştir¹⁵⁴.

2.5.2 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında çocukların korunması sorunu ile tekrar karşılaşıldığında Birleşmiş Milletler, Sosyal Sorunlar Meclisi adı ile bir yapı oluşturarak Cenevre Bildirgesi'ni İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne uygun şekilde revize etmesine karar vermiştir. 1950 yılında alınan bu yeniden düzenleme kararı ile on madde oluşturarak 20 Kasım 1959 tarihinde Çocuk Hakları Bildirgesi ismiyle BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Genişletilen içerikte ayrımcılık karşıtı vurgu, çocuğun özel olarak korunması gerektiği, isim ve vatandaşlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve dezavantajlı konumda olan çocukların korunması, ailenin sorumluluğu ve ilk aşama eğitimin zorunlu ve ücretsiz olması, hoşgörü ve barış anlayışı çerçevesinde yer almaktadır. BM Çocuk Hakları Bildirgesi, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi gibi hukuki bağlayıcılığa sahip olmayan, konusunda ikinci evrensel nitelikli belgedir¹⁵⁵.

2.5.3. Çocuk Hakları Sözleşmesi

“Çocuk Yılı” olarak kutlanan 1979 yılında Polonya’ da Yargıtay Başkanı olarak görev yapan Adam Lopatka’nın önerisi üzerine çocuk haklarına dair bir sözleşmenin yapılması fikri BM Genel Kurulu tarafından kabul edildikten sonra

¹⁵³ Akyüz, s. 39. Metin, 1931 yılında M. Kemal Atatürk tarafından imzalanmıştır.

¹⁵⁴ Türkiye, 1936 yılında yapılan I. Balkan Kongresine katılmıştır. Ayrıca 1946 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) Türkiye Milli Komisyonu, çocuk hakları bildirilerinin ışında bir çocuk hakları kanun tasarısı hazırlanmasını teklif etmesi üzerine, 26 Haziran 1963’te “Türk Çocuk Hakları Bildirisi” 7.Genel Kurul toplantısında kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için Merey, s. 63.

¹⁵⁵ Merey, s. 61.

şekillenmesi on yıl sürecektir olan bir taslak hazırlanmıştır. 20 Kasım 1989 tarihinde Genel Kurul'da kabul edilerek altmış bir devlet tarafından 26 Ocak 1990'da imzalanmıştır¹⁵⁶. Türkiye sözleşmeyi 9 Aralık 1994'te onaylamıştır ve 27 Aralık 1995 tarihinde sözleşme yürürlüğe girmiştir.

2.5.3.1. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Kapsamı ve Amacı

Önsöz, üç bölüm ile elli dört maddeden oluşan Çocuk Hakları Sözleşmesi, birinci maddesinde çocuğu yaş ölçütü ile tanımlayarak on sekiz yaşından küçük herkesi çocuk kabul etmektedir. Sözleşme, önsözde çocuğun gelişimi, sağlığı ve huzuru için oluşturulacak ortamda ailenin sorumlu olduğunu vurgulamıştır. İnsan hakları anlayışından beslenerek her türlü ayrımcılık karşıtı duruş ile çocuğu hak ve sorumluluk sahibi bireyler olarak kabul ederek kişiliklerine, yeteneklerine ve görüşlerine saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir¹⁵⁷.

Sözleşmenin amacı, çocuğun özel korunmaya ihtiyacı olan bireyler olmasından dolayı, yaşama, korunma, gelişme ve katılım haklarını gerçekleştirirken her türlü ihmal, istismar ve kötü muameleye karşı korunmasını sağlamak için evrensel bir ölçüt oluşturmaktır. Hukuki olarak uluslararası nitelikte bağlayıcılığı olan sözleşme ile taraf devletlerin yükümlülüklerini yerine getirilmesini izlemek ve denetlemek amacıyla dört yılda bir seçilecek on sekiz uzmandan oluşan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur¹⁵⁸.

Çocuk hakları sözleşmesi, maddeleştirdiği haklar ile nitelik sahibi bireyler yetiştirme dolayısıyla nitelikli toplumlar yaratma amacı taşımaktadır. Eğitim yoluyla hoşgörü sahibi, barış ve kardeşlik fikri ile yetiştirilecek bilinç sahibi çocuklar insanlığın geleceğini koruması ve inşa etmesi beklenmektedir¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Merey, s.62.

¹⁵⁷ Resmi Gazete, Yürütme ve İdare Bölümü Milletlerarası Sözleşme, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Sayı: 22184 <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (25.09.17).

¹⁵⁸ Akyüz, s. 43, 44.

¹⁵⁹ İbrahim Cılga, "Demokrasi, İnsan Hakları Kültürü ve Çocuk Hakları", **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, 2001, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/151/cilga.htm (28.09.17)

2.5.3.2. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Temel İlkeleri

Sözleşme, dört temel ilke etrafında şekillenmektedir: Yaşama ve gelişme hakkı, ayrımcılık yasağı, çocuğun yüksek yararının önceliği ve çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ile katılım hakkıdır.

Tüm hak ve özgürlüklerin kullanılmasına dayanak sağlayan yaşama ve gelişme hakkı, tüm çocukların ruhsal ve fiziksel bütünlüğü sağlayacak ve koruyacak şekilde sözleşmeye taraf devletler tarafından sağlanmalıdır. Ayrımcılık yasağı ise çocuklar arasında etnik, dini, siyasi, cinsiyet, sağlık durumu gibi ayrımlara çocuğu maruz bırakmamaktır. Bu ilke aynı zamanda sözleşmede sayılan hakların mülteci, misafir ya da ülke sınırlarına kaçak olarak girenleri kapsayan çocuklar için de geçerlidir. Vatandaşlık ölçütünü ile sınırlandırılmamış bir vizyona sahip olan çocuk hakları, her ne durumda olursa olsun ayırım, kısıtlama ya da dışlamayı kabul etmemektedir¹⁶⁰.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk ile ilgili durumlarda verilecek kararlarda her zaman çocuğun tarafının tutularak öncelik tanınarak ona uygun işlem ve eylemlerin gerçekleştirilmesidir. Bu da hukukta hakimın takdir yetkisine açıktır, karar alınırken uzun vadeli ve ileride çocuğun sağlıklı gelişimini gözetecek şekilde ilkenin önceliği gözetilmelidir. İlkenin işlevi ise gelecekteki toplumların niteliğini belirlemede temel dayanak oluşturacaktır¹⁶¹.

Çocuğun görüşlerine saygı gösterilmesi ile katılım hakkı ise öncelikle bir çocuğun görüş oluşturabilme yeteneğine sahip olmasını aramaktadır. Kendisini ilgilendiren her durumda serbestçe fikrini ifade edebilmeli, yaşına ve olgunluk düzeyine uyacak şekilde görüşü dikkate alınmalıdır. Adli ve idari işlemlerde çocuk, doğrudan ya da temsilci ile dinlenmelidir. Katılım hakkı, çocukların aile, okul, çevre, yerel ve genel planlama ve hizmetlerde tüm karar ve eylemlerle ilgili bilgilendirilme ve görüşlerini açıklama hakkına sahiptir. Demokrasi kültürünü benimsetmek ve

¹⁶⁰ Merey, s. 76 – 79.

¹⁶¹ Akyüz, s. 49, 56. Bu noktada kanun önünde eşitlik ilkesine uygunluk anlamında çocuğun yüksek yararı gözetilirken pozitif ayrımcılık olgusu karşımıza çıkmaktadır. 1982 Anayasasında sosyal devlet ilkesinin çocukları da kapsadığını, toplumdaki dezavantajlıların korunarak eşitlik ve sosyal adaletin gözetilmesi gerektiği 2010 yılında yapılan değişiklik ile kanun önünde eşitlik ilkesinin çocuklar için önem taşıdığı belirtilmiştir. 07.05.2010-5982/1 md ek fıkra: “Çocuklar, yaşlılar, engelliler, harf ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile mamul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz” hükmü eklenmiştir.

yerleştirmek adına çocukların katılım hakkını kullanırken iletişim araçlarının önemini vurgulayan BM Çocuk Hakları Komitesi, medyanın etkileri ile bilinçli kullanımının eğitim kurumlarında çocuklara öğretilmesini önermektedir¹⁶². Ayrıca BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile kendi kararlarını alabilme yeterliliğine sahip çocukların devlet tarafından kendini ifade etme hakkının, çocukların korunması ve bakımı kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.¹⁶³ Çocuk haklarıyla ilgili uluslararası hukuki metinler incelendiğinde konuyu Türkiye açısından da değerlendirmek gerekmektedir.

2.6. TÜRK HUKUKU AÇISINDAN ÇOCUĞUN HUKUKİ SORUMLULUĞU VE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR

Çocuk hukuku geniş anlamda özel hukuk, kamu hukuku, sosyal hukuk ve uluslararası hukukta çocukların haklarına yer veren, düzenleyen kuralların bütünüdür. Dar anlamda aile içindeki yani ana baba ve çocuklar arasındaki hakları ve ilişkileri düzenlerken özet bir ifadeyle çocuk hukuku, genel olarak hukukun çocuklara özgü haklarını düzenleyen, çocuğun yararı ve korunmasını gözeten hukuk dalıdır¹⁶⁴.

Çocuğun korunma gereksinimi duyan bir birey olması, sahip olduğu hakları yetişkinlere oranla kullanma güçlüğü çekmesi ile devletin çocuğa karşı yükümlölükleri başlamış olur. Devlet, bu hakların gerçekleştirilmesini sağlarken çocuğu korumak ve bunun için kendiliğinden müdahale etmek ile yükümlüdür. Üstün ya da yüksek yararına özen göstermek/sağlamak durumundadır.

2.6.1. Türk Hukuku'nda Çocuk Kavramı

Çocuk, çok boyutlu bir kavram olup tanımı ve önemi toplumlara ve kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Hukukta iki şekilde karşılık bulan kavramı ilk olarak anne babadan türeyen kişi, evlat, insan yavrusu olarak tanımlayabiliriz. Burada

¹⁶² Akyüz, s. 56, 57.

¹⁶³ <https://www.ukessays.com/essays/human-rights/children-rights-of-protection-and-participation.php> (10.09.2019)

¹⁶⁴ Emine Akyüz, **Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması**, Pegem Akademi, İstanbul 4. baskı, 2015, s. 2, 3

kastedilen bir soy bağıının varlığıdır. İkinci anlamda ise özel korumaya alınan, kendisine çeşitli ayrıcalıklar tanınan küçük olarak kullanılmaktadır¹⁶⁵. Avrupa’da çocuklara özel olarak on dokuzuncu yüzyıldan itibaren ulusal düzeyde kanun düzenlemeleri ile çocuk hukuku işlenmiş, çocuğun korunması ebeveynin görevi haline getirilmiş, Türkiye’de ise çocuk ve aile ilişkisi özel hukuk içerisinde Medeni Kanun’da düzenlenmiştir¹⁶⁶.

1982 tarihli T.C Anayasasında ise, 41. maddede: “*Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar*” ifadesi yer almaktadır. Buradan anlaşılan çocuğun refahı için ailenin özellikle de annenin sağlığını korumak gerekliliğinin kamu politikalarında yer bulduğudur. Her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma hakkı mevcuttur ve yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Bu durumda devletin görevinin her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri almak olduğu şeklinde T.C Anayasası Sosyal, Ekonomik Hak ve Ödevler madde 41’de geçmektedir. Çocuk, anayasada bu şekilde ailenin korunması ile birlikte yer almış ve özel olarak koruma vurgusu yapılmıştır.

Hukuki açıdan çocuk kavramına ihtiyaç duyulmasının sebebi iki şekildedir: İlki, çocuğu yetişkinden ayırmak, diğeri de anne – babasına karşı soy bağıını belirtmektir. Çocuğu yetişkinden ayırmanın gerekliliği, hukuki olarak kişiliğinin başlamasından itibaren yardım ve korunmaya gereksinim duyan çocuğu hangi yaşına kadar koruması gerektiği sorusu ile doğmaktadır. Bu durumda hukuk korumanın ne kadar süre devam edeceğini biyolojik gelişme hızına bağlı olarak belirleyecektir¹⁶⁷.

Türk Medeni Kanunu’na göre çocukluğun başlangıcı kişiliğin kazanılması ile olmaktadır. Kişilik ise tam ve sağ doğum ile gerçekleşmektedir. Annesinin bedeninden ayrılması ile nefes alması ve kalp atışı gibi yaşam belirtisi göstermesi anlamına gelmektedir. Hak ehliyeti ise sağ doğma şartı ile anne rahmine düştüğü

¹⁶⁵ Meray, s. 3

¹⁶⁶ Akyüz, s. 1, 2

¹⁶⁷ Akyüz, s. 100.

andan itibaren başlamaktadır¹⁶⁸. Çocukluğun sona ermesi düşünsel olgunluğa erişme ile gerçekleşecektir. Erginlik olarak tabir edilen bu olgunluk ölçütü yasalar ile belirlenir. Fakat yine yasanın belirlediği durumlarda erginlik, evlenme ya da hakim kararı ile kazanılabilir. Bu durumlarda erginlik, çocuğun talebine bağlıdır. İstem hakkını kendi rızası ile kullanır.

Tablo 1: Türk Medeni Kanunu'na göre Erginliğin Kazanıldığı Haller

Normal erginlik	18 yaşın doldurulması ile	
Evlenme ile erginlik	17 yaşın doldurulması ile	Yasal temsilci (Veli/Vasi İzni
	16 yaşın doldurulması ile	Hâkim Kararı
Yargı Kararı ile erginlik	15 yaşın doldurulması ile	Sulh Mahkemesi izni ve Asliye Hukuk Mahkemesi onayı

Kaynak: Yasadan istifade edilerek tarafımdan geliştirilmiştir. (Madde 11/1, 11/2, 12, 124, 126/1, 462, 463)

Tabloya göre Türk Medeni Kanunu madde 11'de, çocukluğun bitip erginliğin başlangıcını on sekiz yaşın doldurulması şeklinde belirler. Fakat erginlik hali normal erginlik dışında iki halde kazanılmaktadır. Bu kazanma hali hukuki olarak gerekliliğin görülmesi halinde hâkim kararı, Sulh Mahkemesi izni ve Asliye Hukuk Mahkemesi izni ile olmaktadır.

2.6.2. Çocuğun Hukuki Sorumluluğu

Kişilerin hak sahibi olabilme ve borçlanabilmeleri anlamına gelen hak ehliyeti, TMK'nın 8. Maddesinde eşitlik ilkesi gereğinde her insana tanındığını belirtir. Hak ehliyetinin başlangıcını ise 28/2. maddede sağ doğma şartı ile ana

¹⁶⁸ 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu Madde 28'de belirtildiği üzere; tam doğum anne karnından tüm organlarıyla ayrılmakken, sağ doğum ise anne rahminden bağımsız olarak yaşamaya başlanmasıdır. İki durumda da göbek kordonunun kesilmiş olması kıstası aranmamaktadır.

rahmine düştüğü an olarak gösterir. Ceninin hukuki olarak kişiliği başlamamıştır fakat hak ehliyetini kazanmıştır.

Tam ve sağ doğumu ile çocuk hak ehliyetine sahip olsa da hukuk birtakım sınırlamalar getirmiştir. Evlilik, vasiyetname yapma, evli olmayan kişilerin evlat edinmesi, miras sözleşmesi gibi örnekler verilebilir. Ayrıca kanun, ayırt etme gücüne sahip olmayan ve akıl hastası teşhisi konmuş çocukların hak ehliyetini kısıtlamıştır.

Belirli koşulları sağlamayı gerektiren fiil ehliyeti, kişinin kendi gerçekleştireceği fiillerle hak edinip borç altına girebilmesidir. Bu ehliyete çocuklar doğuştan itibaren sahip değildir ve hak ehliyetine sahip her kişi fiil ehliyetine sahip olmayabilir. Bu koşullar ise erginlik (normal, evlenme ile ve hâkim kararı ile kazanılmış erginlik), ayırt etme gücüne sahiplik ve kısıtlı olmamaktır¹⁶⁹. Fiil ehliyeti bakımından hukuki ayrımı ise tam ehliyetli, sınırlı ehliyetli, sınırlı ehliyetsiz ve tam ehliyetsiz olarak yapabiliriz. Medeni Kanun, tam ehliyetli ve sınırlı ehliyetlileri çocuk statüsünde kabul etmediği için fiil ehliyeti bakımından çocukları iki başlık altında incelemek gerekir:

“Tam Ehliyetsiz Çocuk” bunlardan ilkidir. Ayırt etme gücüne sahip olmayan çocuklar tam ehliyetsiz konumda olup gerçekleştirdikleri eylemler kanunda sayılan istisnalar hukuki sonuç doğurmaz, hukuki işlem hükümsüz olur. Sonradan yasal temsilcisi izin vermiş olsa da işlem geçerli hale gelmez. Kendileri adına hukuki işlemleri yasal temsilcileri yapabilir. Ayırt etme gücü olmayan çocuk, haksız fiillerinden kural olarak iki istisna hariç (kusursuz sorumluluk ve hakkaniyet sorumluluğu halleri) sorumlu tutulamayacağı TMK madde 15’te belirtilmektedir¹⁷⁰.

Diğeri ise “Sınırlı Ehliyetsiz Çocuk” tur. Ayırt etme gücü bulunan çocuklar olup yine de ergin olmadıkları için fiil ehliyetine sahip değildirler. Yasal temsilcisinin izin ya da onayı ile bazı hukuki işlemleri kendisi yapabilir. Kendisini borç altına sokacak işlemleri ise yasal temsilcisi aracılığıyla yapabilecektir. Ayrıca ayırt etme gücü bulunan bir çocuğun haksız fiillerinden sorumlu tutulacağı TMK madde 16’da belirtilmiştir.

¹⁶⁹ Ayırt etme gücü TMK’nın 13. Maddesinde; yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk veya iradeyi kısıtlayan uyuşturucu madde, hipnoz, uyurgezerlik gibi diğer sebeplerle akla uygun davranma yeteneğine sahip olamamak olarak sayılmıştır. Yine de kanun yaş küçüklüğünü sayısal olarak nitelendirmemiş, hangi yaştan itibaren ayırt etme gücünün kazanılacağını belirtmemiştir. Bu durum ise hâkimin takdir yetkisine bırakılmıştır. Ayrıntı için Durdane Öztürk, s.18.

¹⁷⁰ Akyüz, s. 111.

2.6.3. Çocuk ve Suç

Genetik ve çevresel koşulların etkili olduğu, ilgi, sevgi ve eğitim yetersizliği, ihmal ve istismara uğrama, yoksulluk ve yoksunluk şeklinde çeşitlendirilebilecek sebeplerle hukuka aykırı eylemlerde bulunan çocuklar için önerilen adalet sistemi, cezalandırmaktan çok suçun tekrar etmesini önlemek ve tekrar topluma kazandırmak üzerinedir. Avrupa Konseyi'nin "*Çocuk Suçluluğu ile İlgilenmenin Yeni Yolları ve Çocuk Adaletinin Rolü*" tavsiye kararında belirtilen bu amaç, çocuk mahkemelerinin, kolluk ve infaz kurumlarının, sağlık, eğitim ve sosyal hizmet kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde ve bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmelidir¹⁷¹.

Bu başlık altında suça sürüklenen çocukların hakları, koruma tedbirleri, infaz kurumları, Türkiye ve İzmir özelinde sayısal veriler incelenecektir. İzmir ilindeki suça sürüklenmiş çocukların mahkumiyet kararlarının niteliği, suçun tekrar gerçekleşme oranı, rehabilitasyon yeterliliği gibi alt başlıklar ile suçlu bulunan çocuğun haklarına erişiminin mevcut olup olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.6.3.1. Uluslararası Çocuk Adaletine Dair Mevzuat

Çocuk adaleti konusunda Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi, bağlayıcılık özelliği bulunan ve bulunmayan şeklinde şart, bildiri, protokol ve kararlar şeklinde aşağıda listelenen ilkeleri ortaya koymuştur. Bu ilkelerin ortak özelliği çocuğun suç işlemesine neden olan koşulları tespit ettikten sonra onlarla mücadele ederek ortadan kaldırmanın bir devlet politikası haline getirilmesi ile çocuklara ve gençlere özel adalet kapsamlı bir adalet politikası ile desteklenmesidir¹⁷².

Öncelik olarak suça yönelmeyi engellemek için koşulları uygun hale getirmek, suç işleme tehlikesi taşıyan çocuklara yönelik korumacı ve eğitsel yaklaşımlar belirlemek, yoksulluk/yoksunluk sebebi ile suça yönelmeleri engellemek

¹⁷¹ Çocuk Suçluluğu ile İlgilenmenin Yeni Yolları ve Çocuk Adaletinin Rolü konulu tavsiye kararında çocukluk özelinde bütüncülük anlayışı hemen her maddede vurgulanmaktadır. Ayrıntı için bkz: Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Suçluluğuna Karşı Toplumsal Tepkiler Hakkında Üye Devletlere R (87) 20 Sayılı Tavsiye Kararı, 29.01.18

¹⁷² UNICEF, Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı, Uluslararası Çocuk Mevzuatı, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/4.%20ULUSLARARASI%20C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf>

adına mesleki beceri edinmesini sağlamak, toplumsal uyum sağlayamayanlar için yardım olanakları oluşturarak bütünleşmeyi sağlamanın önünü açmak gibi suçun oluşumunu önleyecek bir bakış açısı mevcuttur. Suç ortaya çıktıktan sonra ise çocuğun özgürlüğünü kısıtlayacak cezalandırıcı mahkeme kararının en son çare olması gerektiği bunun da ağır suçlarda ve kısa süreli şekilde uygulanabileceği fikri uluslararası çocuk adaletinin odaklandığı ilkelere¹⁷³.

2.6.3.1.1. Çocuk Hakları Sözleşmesinde Çocuk Adaleti

Sözleşme, çocuklar için mevcut adalet sisteminden ayrı bir sistem oluşturulması gerektiğini 40/3. maddede “Taraf devletler, yalnızca çocuklara uygulanabilir yasa, usul ve bununla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edip çaba göstermelidir.” ifadesi yer almaktadır. Sözleşmenin bu maddesinde ilk vurgu, çocuk için ceza ehliyeti yaş sınırı belirlemek iken diğer vurgu; insan haklarını kapsayacak şekilde adli kavuşturma olmadan önlemlerin alınması gerektiğidir. Çocuğun suç ile orantılı olacak şekilde koruma tedbirleri, gözetim kararları, bakım ve yerleştirme, eğitim programları şeklinde tekrar topluma kazandırılarak suçta sürekliliğin engellenmesi yönünde yapıcı rol ile muamele edilmesini teşvik eder.

2.6.3.1.2. Riyad İlkeleri: Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri

28 Şubat- 1 Mart 1989 tarihinde Riyad’da gerçekleşen Çocuk Suçluluğu Uzmanları Uluslararası Toplantısı’nın çıktıkları olan ilkeler bir yıl sonra 14 Aralık 1990 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. İlkelerin, çocuğun suça sürüklenmesinin engellenmesini topluma yararlı birey olma bilincini kazandırmak üzerine kurulduğu göze çarpmaktadır. Çocukların toplumsallaşma aşamasında “yasaya ve topluma yararlı ve uygun uğraş edinmeleri” aracılığıyla suçun önlenilebileceği ilişkilendirilmektedir. Çocuğun sosyalleşmesinin ve toplumla bütünleşmesinin özgüvenini oluştururken mutluluğunu sağlayacağını, bu konuda

¹⁷³ Akyüz, s. 554, 555.

dikkat ve özenin ailelere yüklendiğini belirtir. Mevcut anaokulu sayısının yeterliliğine dikkat çeker. Devletin sosyal yardımlar aracılığıyla aileleri çocuğun eğitim ve toplumsallaşma sürecinde desteklemesi gerektiğini vurgular. İlkeler, çocuğun haklarını bilerek ve farkında olarak katılımını desteleyecek nitelikte bir eğitim anlayışı güder. Bunu da yerel topluluklar ve yerel hizmet programları ile desteklenmesini önermektedir. Riyad'ın yönlendirici ilkeleri, gençlerin çocuk suçluluğunu önleme sürecine dahil olmasını, bu programlara katılımını destekler¹⁷⁴.

Kitle iletişim araçlarına da yönlendirici ilkelerin temel odağı olan topluma yararlı birey olma misyonuna yönlendirecek ve özendirecek bir algı yaratma görevi yüklenmiştir. Bunu yaparken televizyon ve sinemada pornografi, uyuşturucu ve şiddet öğelerine “daha az” yer vermeye, kadınlığı ikinci planda konumlayan algı yaratmaktan kaçınılarak insanlar arası eşitlik anlayışına özen gösterilmesi gerektiğine vurgu yapar¹⁷⁵. Riyad ilkeleri son olarak çocuk ve gençleri uyuşturucu kullanımı ve ticaretine karşı korumayı hedefleyen yasal düzenlemeler yapılmasını önerir.

2.6.3.1.3. Pekin Kuralları: Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları

Pekin kurallarının temel ilkeleri tıpkı Riyad gibi, çocuğun suça sürüklenmesinin önlenmesinin işinin aileye, yerel kurum ve kuruluşlara, sosyal politikalar aracılığıyla devlete yüklenerek olabildiğince hukuka ihtiyaç bırakmadan topluma yararlı bireyler yetiştirmek üzerinedir. Çocuk adaletini, çocuğa sunulan refah ortamı ile birlikte sosyal adalete ve dolayısıyla sürekli geliştirilmesi gereken sosyal politikalara bağlamaktadır. Metin, çocuk, suç ve çocuk suçlu tanımını yaparken üye devletlerin iç hukuk sistemlerine göre ceza ehliyeti yaş sınırının

¹⁷⁴ UNICEF, Ulusal Çocuk Mevzuatı, Riyad İlkeleri, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/3.%20ULUSAL%20C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf> (19.10.17).

¹⁷⁵ Bu noktada kitle iletişim araçlarında yaratılacak algıda çocuğa karşı gerekli özenin sağlanması konusunda aracılık yapan sansür uygulamasına rastlamaktayız. 1994 yılında kurulan Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) faaliyetleri arasında çocuk ve gençlerin gelişimin yönelik olumsuz olabileceği düşünülen etkilere maruz kalmasını engellemek/azaltmak amacıyla sayılan projeleri uygulamaya koymuştur: Akıllı İşaretler Sembol Sistemi, Medya Okuryazarlığı Dersi, İyi Çocuklar Projesi ve Çocuk Web Sitesi. Ayrıca bkz: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, <https://www.rtuk.gov.tr/hakkimizda/3803/878/hakkimizda.html> (19.10.17).

değişebileceğine ve ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki yapılarına saygı gösterileceğine değinir¹⁷⁶. Pekin kurallarına göre;

“Çocuk: Mevcut hukuk sistemine göre işleyebileceği bir suçtan dolayı kendisine yetişkinlerden farklı davranılması gereken kişi;

Suç: Mevcut hukuk sisteminde ceza verilmesini gerektirecek her türlü eylem ve ihmal;

Çocuk Suçlu: Suç işlediği iddia edilen/suç işlediği tespit edilen çocuk ya da genç insan;

Ceza Ehliyeti Yaşı: Belirlenecek olan alt sınır çocuğun zihinsel, entelektüel ve duygusal bakımdan olgunlaştığı yaşın altında tutulmamalıdır.”¹⁷⁷ şeklinde belirtilmiştir. Ceza sorumluluğu asgari yaş sınırının ülkelerin tarih ve kültürel algılarına göre değişebildiğinin bilinciyle makul bir belirleme yapılması konusunda çaba gösterilmesine yer verilmiştir.

Çocuk Hakları Bildirgesi ile uyum içinde olacak şekilde Pekin kurallarının din, dil, etnik köken, cinsiyet gibi çeşitli statü farklılıklarını gözetmeden her çocuğa eşit ve ayırım yapılmadan uygulanmasını öngörür. Dürüst ve adil yargılama, takdir yetkisi ve denetlenmesi, çocukların hakları, masumiyet karinesi, inceleme ve kovuşturma aşamaları, tutuklu yargılamaya dair kurallar, yargılama ve hükümde uyulması gereken ilkeler, yaptırımlar listelenerek çocuk ceza adaletine dair politika üretmek için gerekli araştırma ve etkili planlamanın önemi belirtilmiştir. Ayrıca çocuk adaleti uygulayıcılarının (polis teşkilatı gibi) özel olarak eğitilmesi gerekliliği, gönüllülük ve toplumsal hizmetlerinin harekete geçirilmesi konularına yer verilmiştir¹⁷⁸. Ayrıca 11. Maddeye göre çocuk ceza adalet sisteminde öncelikle uzlaşma yoluna gidilerek, çocuklara özgü düzenlenen yargı dışı yollarla arabuluculuğun teşvik edilerek kurumsallaştırılması önerilmektedir. Bu yöntemler ise geçici gözetim ve rehberlik, topluluk programları, suç mağdurunun zararının tazmini gibidir.

¹⁷⁶ UNICEF, Uluslararası Çocuk Mevzuatı, Pekin Kuralları, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/3.%20ulusal%20%c3%87ocuk%20mevzuatı.pdf> (19.10.17).

¹⁷⁷ pekin kuralları, kural 2,2, kural 4,1.

¹⁷⁸ İlhan Tomanbay, **Avrupa Birliği Ülkelerinde Çocuk Koruma Anlayışı ve Türkiye’deki Çocuk Koruma Kanunu**, Suça Sürüklenen Mağdur Çocuklar (Ed: Süleyman Hançerli, Bilal Sevinç, Cüneyt Güner, M. Cihat Öner), SABEV Yayınları, İstanbul, 2011, s. 18 – 30.

2.6.3.1.4. Havana Kuralları: Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları

16 Aralık 1990 tarihinde kabul edilmiş Havana Kuralları, özgürlükleri kısıtlanmış çocukların istismara ve haklarının ihlale daha açık olduğu bilinciyle çocuk ve yetişkinlerin aynı hapishanelerde/kurumlarda tutulmaması gerektiğini vurgular. Çocukların tutulması/hapsi başvurulacak son tedbir olmalı ve bu hallerde de çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir fikri çerçevesinde şekillenen Havana Kuralları, çocukların tutuldukları kurumların idaresinden, kalma yerlerinin fiziksel koşullarına kadar bölgesel imkanları saklı tutarak standartlar önermektedir. Odalar – koğuşlar, sağlık denetimleri, fiziksel aktiviteler, eğlence aktiviteleri, din eğitimi, mesleki eğitimler ve disiplin usulleri hakkında maddeler içermektedir¹⁷⁹.

Genel itibariyle bu sözleşmeler çocuk adaletini sağlamada öncelikle suçun önlenmesi konusuna odaklanarak, suçun önlenemediği takdirde de özgürlüğünden yoksun kalan çocuklar için belirli uluslararası standartlar geliştirme konusunda yol gösterici olmayı hedeflemektedir.

2.6.3.2. Türk Adalet Sisteminde Çocuk

Cumhuriyet öncesi dönemde çocuk koruma önlemleri; Eytam Sandıkları, Mithatpaşa Islahhaneleri, Darüşşafaka, Darülhayr-ı Ali, Darülaceze, Darüleytam, Himaye-i Etfal Cemiyeti şeklinde sayılabilir. Savaş ve göç olgusunun sonuçları olarak dönemin korunmaya muhtaç çocuk sayısının önemli boyutlarda olmasıyla sorunun çözümüne dair kurumsallaşma çalışmalarında bulunulmuştur¹⁸⁰. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde 1921 yılında kurulan, Himaye-i Etfal/Çocuk Esirgeme Kurumu’nu ilk çocuk koruma önlemi olarak görülmektedir¹⁸¹. 1949 yılında ilk 5387

¹⁷⁹ UNICEF, Uluslararası Çocuk Mevzuatı, Havana Kuralları, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/3.%20ULUSAL%20C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf> (20.10.17).

¹⁸⁰ Tomanbay, s.25.

¹⁸¹ Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1908 yılında Kırklareli’nde kurulan yerel nitelikli bir kuruluş olup 1917 yılında İstanbul’da tekrar kurulmuştur. Kırklareli şubesi İstanbul’a bağlanmış, daha sonra kurulacak olan şubeleriyle birlikte kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgilenmiştir. 1921 yılında M. Kemal Atatürk’ün talimatı ile dernek ulusal düzeyde yapılandırılmıştır. Daha sonra 1937 yılında Türkçeleştirme çalışması ile cemiyetin adı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bkz: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/> tarihce (20.10.17)

Sayıli Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun çıkartılmış, kanun maddelerinin açık olmayıp kapsayıcılıktan uzak ve örgütlenmeye yer vermemesi eleştirisiyle birlikte kaldırılarak yerini 1957’de, 6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu almıştır.

Çocuk yargılaması için çocuk mahkemelerinin kurulması için 2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun 1 Haziran 1982 yılında yürürlüğe girmiş 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile 2005 tarihinde kaldırılmıştır. 1989 yılına gelindiğinde BM Çocuk Hakları Sözleşmesi imzalanmış 14 Aralık 1990 tarihli üç BM Genel Kurul kararı olan, Pekin, Havana ve Riyad İlkeleri doğrultusunda insan hakları ortak çatısı altında çocuk hakları ve çocuk adaleti inşasına dair çalışmalar yapılmıştır.

2.6.3.2.1. Türk Ceza Kanunu’nda Çocuk

Türk ceza sistemi, çocukların ceza sorumluluğunu ve yargılamasını çocuklara özel bir sistem kurmadan genel mevzuata; Türk Ceza Kanunu (TCK), Ceza Muhakemesi Kanunu, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ve Çocuk Koruma Kanunu’na dayandırarak yapmaktadır. TCK çocuğun ceza sorumluluğunu saptarken yaş küçüklüğünü kıstas olarak aldığı üç dönem belirlemiştir. On iki yaşını doldurmamış, on iki yaşını doldurmuş ve on beş yaşını doldurmamış, on beş yaşını doldurmuş ve on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar şeklindedir.

Ayrıca fiilin işlendiği sıradaki yaşının yanı sıra çocuğun sağır ve dilsiz oluşuna bakılır. Sağır ve dilsiz çocukların gelişimleri diğer çocuklar ile kıyaslandığında daha zor ve yavaş olabileceğinden yaş dönemleri üç yıl daha ileride konumlandırılır. Bu durumda bir çocuk on iki yaşına kadar fiillerinden dolayı ceza sorumluluğuna sahip olmazken sağır ve dilsiz bir çocuk on beş yaşını doldurana kadar ceza sorumluluğuna sahip olmayacaktır.

Dünyada ceza ehliyetinin başladığı yaş sınırlarına örnek vermek gerekirse; Kıbrıs Rum Kesimi, İrlanda, Lübnan, Pakistan, Suriye yedi yaş uygun bulmuştur. İngiltere ve Avustralya’ da on yaş; Kanada on iki yaş; Fransa, Polonya, Cezayir on üç yaş; Almanya, Çin, Japonya, İtalya, Rusya on dört yaş; Norveç, İsveç, Finlandiya,

Mısır ve Sudan on beş yaş; Belçika, Kolombiya ise on sekiz yaş şeklinde ceza sorumluluğunun başladığı yaş sınırını belirlemiştir¹⁸².

Tablo 2: TCK’ya Göre Çocukların Hukuki Ceza Sorumluluğu

Yaş Küçüklüğü	Ceza Sorumluluğu	Yaptırım
0 – 12 yaşını doldurmamış, Sağır ve dilsizse 0 – 15	Ceza sorumluluğu yoktur	Güvenlik tedbirleri uygulanır
12– 15 yaşını doldurmamış çocuklar, Sağır ve dilsizse 15- 18	Fiilin sonuçları algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği gelişmemiş ise ceza sorumluluğu yoktur.	Güvenlik tedbirleri uygulanır.
	Fiilin sonuçları algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahipse ceza sorumluluğu vardır.	Ceza indirimi uygulanır
15– 18 yaşını doldurmamış çocuklar, Sağır ve dilsizse 18- 21	Ceza sorumluluğu vardır	Ceza indirimi uygulanır

Kaynak: TCK’ya istinaden tarafımdan geliştirilmiştir.

Tablo 2’ye göre yaş küçüklüğü üç bölüme ayrılarak belirtilmiştir. Sağır ve dilsizlik durumunda yaş aralığının üst sınırına üç yaş eklenerek belirlenmektedir. Bu fark fiziksel, psikolojik ve ruhsal gelişimin daha yavaş gerçekleşmesinden kaynaklı olup ceza sorumluluğu ve yaptırım bakımından normal gelişime sahip bireyler ile aynı kriterde değerlendirilmektedir.

2.6.3.2.2. Çocuk Koruma Kanunu

15. 07. 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuk suçlu tabirini kullanmayarak “*suça sürüklenen çocuk*” ile ceza kanunundan farklı bir yaklaşım benimser. Kanuna göre suça sürüklenen çocuk; suç olarak

¹⁸² Deryal, s. 25

tanımlanmış fiilleri gerçekleştirme iddiası dolayısıyla hakkında soruşturma/kovuşturma yapılan veya güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına karar verilen çocuk anlamına gelmektedir. Bu tanıma göre çocuğa suçlu olarak yaklaşmak yerine suça itildiğini ön gören bu tavır, cezalandırmaktan ziyade koruyarak suç işlemenin bir davranış haline gelmesini önleyerek rehabilite etmeye karşılık gelmektedir. Kanuna göre suç mağduru çocuk ise; bir suçtan doğrudan zarar görmüş, suçun konusu olan davranışı doğrudan hisseden çocuktur.

Dört kısımdan ve elli maddeden oluşan kanun amaç, kapsam, temel ilkeler, soruşturma, kovuşturma, mahkemeler ve cumhuriyet savcılığı görev ve eylemlerini düzenler. Çocukların korunmasına dair önlemleri yargılama sürecindeki koruma önlemleri şeklinde görülmektedir. Bu da kanunun korumadan ziyade suça itilmiş çocuğun cezalandırma sürecini düzenlediğini ve bu süreçteki koruma düzenlemelerini içerdiğini gösterir. Çocuk korumanın sosyal hizmetler yönü kanunda belirgin olmamakla birlikte çağdaş hukuk anlayışına göre çocukların cezalandırılmak yerine korunması anlayışı çocuk ağır ceza mahkemeleri ile birlikte eleştirilmektedir¹⁸³.

Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenen çocuk yargılamasının temel ilkeleri konu hakkında düzenlenmiş uluslararası ilkelerle genel anlamda örtüşmektedir. Fakat duruma getirilen eleştirilerden diğeri de Akyüz'ün belirttiği üzere; çocuk odaklı yapılanmamış adalet sisteminin dosya sonuçlandırma odaklı olduğu, yargılamaların uzun sürdüğü, dosyaların Yargıtay'da yıllarca bekletildiği ve suçu kesinleşmemiş çocukların özgürlüklerinin yıllarca kısıtlandığı yönündedir. Bu da Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 37. Maddesine aykırıdır. Bu durumda yargılamaların süresini kısaltarak çocuğun yüksek yararını gözetme ilkesi ışığında Yargıtay'a bağlı Çocuk İhtisas Dairesi'nin kurulmasını önerir¹⁸⁴.

Çocuk adaletini sağlamada Türkiye'deki uygulamaların uluslararası ilkelerle çeliştiği diğeri bir nokta ise takdir yetkisi konusudur. Pekin Kuralları'nın öngördüğü üzere çocuk yargılamasında hakim/kuruma takdir yetkisi tanıyan ve bu yetkinin işlerliğinin denetlenmesi gerektiği 6. Maddede belirtilir. TCK ise madde 31'de ceza sorumluluğu olan ve anlama – isteme yeteneği bulunan 12 – 18 yaş aralığındaki çocuklar hakkında verilecek güvenlik tedbiri ya da cezalarda hâkime takdir yetkisi

¹⁸³ Tomanbay, s. 27.

¹⁸⁴ Akyüz, s. 563, 564.

vermemektedir. Sadece kanunun belirlediği sınırlar dahilinde indirim yapabilmektedir. Çocuk Koruma Kanunu'na yönelik bir diğer eleştiri ise çocuk algısının tutulma ve cezalandırmaya uygun olmaması sebebi ile on dört – on beş yaş ve üstüne genç statüsü altında bir gençlik koruma kanununa ihtiyaç olduğu ile gençlik mahkemelerine dönüştürülmesi gerekliliğidir. Fakat bahsedilen gerçek anlamda bir korumadır; genci kendine zarar verecek durumlardan koşullardan ve yetişkin eylemlerinden korumak üzerine bir sistem geliştirerek suç algısı oluşmuş bu yaş grubunu gençlik yargılaması adı altında suçtan uzaklaştırarak toplumla bütünleşmesini sağlamaktır¹⁸⁵.

2.6.3.2.2.1. Çocuk ve Gençlik İnfaz Kurumları

Türkiye’de çocukların cezalarının infazı çocuk/gençlik kapalı ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde yerine getirilir. Çocukların yetişkinlerden ayrı yerde tutulma şartı dolayısıyla çocuk kapalı cezaevi bulunmayan yerlerde kapalı infaz kurumlarına yetişkinlerden ayrılan kısımlara yerleştirilir. Cezasının başladığı tarihte on sekiz yaşını doldurmuş yirmi bir yaşını doldurmamış gençler ise gençlik kapalı ceza infaz kurumlarına yerleştirilirken kurumun olmadığı durumda yine kendilerine ayrılacak olan bölümde tutulurlar. Türkiye’de Ankara (Sincan), Diyarbakır, Hatay, İstanbul (Maltepe), Kayseri, Tarsus ve İzmir (Aliağa)’da olmak üzere yedi çocuk ve gençlik kapalı infaz kurumu bulunmaktadır.

Çocuk eğitim evleri ise hükümlü çocukların toplumla bütünleştirilmesini hedefleyen ve çocuğun firar etmesini engelleyecek bir sistemin bulunmadığı kurum içinde ya da dışında eğitim/öğretime devam edebileceği koşulları sağlayan kurumlardır. Türkiye’nin altı çocuk eğitim evinden bir tanesi İzmir – Buca’da mevcuttur. Adalet Bakanlığı 01.04.2016 verilerine göre 12 – 17 yaş çocuk hükümlü sayısı 772, tutuklu sayısı 1716’dır. 18 yaşından gün almış – 20 yaş arası 5.577 hükümlü genç ile 3541 tutuklu mevcuttur¹⁸⁶. Cinsiyetlere göre dağılımı ise tablodaki gibidir:

¹⁸⁵ İlhan Tomanbay bu konuya örnek olarak Almanya’daki Jugenddschultzgesetz (Gençlik Koruma Yasası) ve Jugendgerichtsgesetz (Gençlik Mahkemesi Yasası)’i örnek gösterir. Tomanbay, s.29.

¹⁸⁶ T.C Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü 01.04.2016 verileri kullanılmıştır.

Tablo 3: 01.04.2016 Tarihli Kayıtlara Göre Türkiye’deki Tutuklu ve Hükümlü Sayısı

Yaş grubu	Hükümlü		Tutuklu	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek
12 – 17 yaş	26	746	49	1670
18 – 20 yaş	136	5577	159	3382
Toplam	162	6323	208	5052

Kaynak: Adalet Bakanlığı verileri

Tablo 3’e göre suça sürüklenen çocuk sayısında cinsiyetler arası eşitsizlik gözden kaçmamaktadır. Yaklaşık olarak erkek çocuklar kız çocuklarından oransal olarak 30,7 kat daha fazladır. Tutuklu ile hükümlü çocuk sayısı ile birbirine yakındır. Adalet Bakanlığı’nın 02.10.2017 tarihli son güncellemesine göre tutuklu çocuk sayısı toplam 1003, hükümlü çocuk sayısı ise 1825’tir.

2.6.3.2.3 Sosyal Hizmetler Kanunu

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu; koruma, bakım ve yardıma muhtaç aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer dezavantajlı konumdaki kişilere götürülecek sosyal hizmetleri düzenlemektir. Kanunun 3. maddesinde sosyal hizmetlerin kapsamına giren çocuk tanımı yapılarak korunmaya ihtiyacı olan çocuk ile: Ana veya babasız, ana ve babasız, Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, Ana ve babası veya her ikisi tarafından birden terkedilen, Ana veya babası tarafından ihmal edilerek, fuhuş, dilencilik, alkol veya uyuşturucu maddeleri kullanma sosyal tehlikesine/kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk olarak ifade edilmiştir.

Kadın, engelli, bakım ve barınma ihtiyacı duyan sosyal grupları aile temelinde ve nitelik anlamında her zaman keskin çizgilerle ayırlamayacağının da bilinciyle hareket eden kanun, korunmaya muhtaç çocuk özelinde kuruluşları listelemiştir. Kanun, çocuğu korumaya dair sosyal hizmet kuruluşlarını çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, kreş ve gündüz bakımevleri, çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi, çocuk destek merkezleri, ev tipi sosyal hizmetler birimleri, engelli rehabilitasyon merkezleri ve bunlara ait koordinasyon merkezleri şeklinde

saymaktadır. Nitelik ve yaş kıstasına göre ayrımları ise şu şekilde tablo haline getirebilir:

Tablo 4: Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklar İçin Sosyal Hizmet Kuruluşları ve Niteliği

Sosyal Hizmet Kuruluşu	Yaş Aralığı	Nitelik
Çocuk Yuvaları	0-12 yaş ile gerektiğinde 12 yaş üzeri kız çocuklar	Yatılı
Yetiştirme Yurtları	13-18 yaş	Yatılı
Kreş ve Gündüz Bakımevleri	0-6 yaş	Yatılı Olmayan
Çocuk Evleri	0-18 yaş	Yatılı
Çocuk Evleri Sitesi(Sevgi Evi)	0-18 yaş	Yatılı
Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri	Çocuk, kadın, engelli, yaşlı ve bakım ve barınma ihtiyacı olan	Yatılı
Çocuk Destek Merkezleri	0-18 yaş	Yatılı

Kaynak: T.C. Aile ve Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Verileri

Tablo 4'e göre sosyal hizmet kuruluşları sadece 0-6 yaş aralığına kreş ve gündüz bakım evleri hizmeti veriyorsa yatılı olmayan niteliktedir. Diğer yaş gruplarına sunulan hizmetin niteliği yatılı şeklindedir.

Kanunun uygulayıcısı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı yine aynı kanunla kurulan eski ismi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü olan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür. 2012-2016 verilerine göre yukarıda sayılan kuruluş sayısı ile hizmet gören çocuk sayısı ise şu şekildedir:

Tablo 5: Çocuklara Yönelik Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları

Kurum Adı	2012	2013	2014	2015	2016
Çocuk yuvası	45	21	10	7	6
Çocuk yuvası + kız yetiştirme yurdu	14	9	7	6	4
Yetiştirme yurdu	65	42	20	10	8
Çocuk evi	649	906	1015	1057	1092
Sevgi Evi	45	61	73	86	92
Çocuk Destek Merkezi	-	-	66	67	68
Toplam Kuruluş Sayısı	818	1039	1191	1233	1270
Hizmet Gören Toplam Çocuk Sayısı	13.771	11.605	12.171	12.667	13.319

Kaynak: T.C. Aile ve Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Verileri

Tablo 5'e göre 2016 yılına kadar çocuklara yönelik sosyal hizmet kuruluşlarının toplam sayısı 818'den 1270'e yükselmiştir. Türkiye genelinde çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarının sayısı yıllara göre gittikçe azaltılmakta iken Çocuk Destek Merkezleri¹⁸⁷ Çocuk Evleri ve Sevgi Evlerinin sayıları arttırılmaktadır. Bu kuruluşlarda korunan/ bakım gören çocuk sayısında ise dalgalanmalar yaşanmıştır.

¹⁸⁷ Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği 29.03.2015 tarihinde 29310 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bünyesinde Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri, Koruma, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri, Çocuk ve Gençlik Merkezlerini bulundurmaktadır. Suç mağduru, suça itilmiş, yaşamını sokakta sürdüren, madde bağımlısı çocuklar ile refakatsiz sığınmacı çocuklar ile gebe çocuk ve çocuk anneler koruma ve bakım hizmeti almaktadır. <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri> (27.10.17)

İzmir İlinde çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu mevcut değildir fakat üç adet adres bilgisi gizli Çocuk Destek Merkezi ile Çocuk Evleri Sitesi bulunmaktadır¹⁸⁸.

Güncel verilere bakıldığında 2018 yılı Aralık itibariyle toplam 11 çocuk evleri sitesi, 1.192 çocuk evi, 63 çocuk destek merkezi mevcut durumdadır. Toplam hizmet gören çocuk sayısı ise 14.214'tür.

2.6.3.4. Çocuk Güvenliğinin Yerel Yönetimler Boyutu

Bu noktaya kadar çocuk adaletini sağlamak adına merkezi yönetimin hukuksal düzenlemeleri ve bunu sağlamak adına hayata geçirilen kuruluşlar konu alınmıştır. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin hukuki düzenlemeleri ile faaliyetlerine yol gösterici olarak Avrupa Kentsel Şartı, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu sayılmaktadır. Çocukları suça iten koşulları önleme bakış açısı ile 5216 sayılı yasa 7. maddede büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluklarını "Sağlık merkezleri açmak, yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek meslek ve beceri kazandırma kursları açmak..." şeklinde saymaktadır. 5393 sayılı kanun ise 14. maddede kadın ve çocuklar için konukevleri açma zorunluluğunu 100.000'in üzerindeki nüfus şartına dayandırmaktadır. Bu şartı konu olmayan belediyeler için ise konukevleri açma hizmeti istek ve kaynak yeterliliğine bırakılmaktadır. Aynı maddede sosyal hizmet ve yardım, meslek ve beceri kazandırma, gençlik ve spora destek ibareleri yer almaktadır. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu görev ve sorumluluklarını 6. maddede belirtildiği üzere; gençlik ve spor, sosyal hizmet ve yardımlar, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları yapmakla görevli ve yetkilidir.

Avrupa Kentsel Şartı, kentlilik haklarını güvenlik boyutuyla suçtan ve şiddetten olabildiğince arındırılmış emin ve güvenli kentlerde yaşama amacı, istihdam koşulları yaratma, spor, eğlence ve kültürel aktivite alanları yaratma ilkeleri çocuk suçluluğunu önleme konusunda doğrudan ya da dolaylı şekilde alakalıdır. Çünkü Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre toplam çocuk suçları büyük oranla kentlerde gerçekleşmektedir. Bu da yoksulluk, göç, eğitim ve öğrenim konusunda

¹⁸⁸ <https://izmir.aile.gov.tr/kuruluslarimiz/bagli-kuruluslarimiz> (27.10.17) İzmir'de hizmet gören çocuk sayısı ve profili 3. Bölümde işlenecektir.

yerel otorite ile yerel politikaların konusuna girmektedir. Çocuk haklarının hukuki boyutu ile suça sürüklenen çocukların haklarına ek olarak çalışan çocuklara dair hukuksal düzenlemeler ayrı bir başlık açılarak çalışan çocuğun hakları boyutunda incelenmesi gereken diğer bir husustur.

2.7. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN HAKLARI

Çocuk işçiliği, en başta maddi yetersizliklerden kaynaklı, eğitim seviyesi düştükçe artan, göçlerin ortaya çıkardığı sonuçlardan biri olan kültürel nedenlerle ve aile yapısı ile alakalı geleneksel bakış açısıyla beslenen yasal düzenlemelerdeki boşluklar ve etkinsiz denetim mekanizmasının sonucunda ortaya çıkmış modern bir olgudur. Olgunun modern olarak adlandırılmasının sebebi ise sanayi devrimi ile fabrikalardaki çalışma şartlarının ve emek getirisi olan ücret yetersizliğinin doğurduğu, fabrikaların çevresine inşa edilecek olan kentlere kırsaldan istihdam talebi göçlerin ortaya çıktığı, kadın ve çocukların emeğinin ucuz iş gücü olarak üretimde kullanılmaya başlamasıdır¹⁸⁹.

Çocuk iş gücüne olan talep, çocukların kendilerini savunamıyor olmaları ile kayıt dışı çalıştırılma ve sendikal haklardan mahrum bırakılma ile beraberinde eğitimden yoksun kalma gibi sonuçlar doğururken fiziksel, psikolojik, sosyal ve ahlaki açılardan çocuğu etkilemektedir. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi'nin çocuk işçi ölümlerine dair yayınladığı rapora göre Türkiye'de 2013 yılında 59, 2014'te 54, 2015'te 63, 2016'da ise 56¹⁹⁰ çocuk hayatını yitirmiştir. 2017 yılında 60, İzmir' de çalışırken yaşamını yitiren 3 çocuk kaydedilmiştir. 2018 yılında ise 67 çocuk işçi yaşamını yitirmiştir.¹⁹¹

2.7.1. Çocuk İşçi Kavramı

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) çocuk işçiliğini şu şekilde tanımlamaktadır: çocuklar için fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açıdan zararlı ve

¹⁸⁹ Ceyhan, s. 172, 173.

¹⁹⁰ http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=18318:turkiyede-2016-yilinda-en-az-1970-isci-yasamini-yitirdi&catid=149:is-cinayetleri-raporlari&Itemid=236

¹⁹¹ <http://guvenlicalisma.org/19796-hangi-savasta-bu-kadar-arkadasimizi-kaybediyoruz-2018-yilinda-en-az-1923> (03.09.2019)

tehlikeli işler, okul eğitimine düzenli devam etmelerini engelleyecek ya da okulu bırakmalarına neden olacak işler ya da okul ile birlikte sürse de aşırı uzun süren ağır işlerdir. Ailenin yanında çalışma veya okul vakitleri dışında çocukluklarını yaşamaktan alıkoymayacak şekilde beceri kazanma ile cep harçlığını çıkarma sebebiyle çalışmayı çocuk işçiliği olarak tanımlamamaktadır. Bu durumda ILO “çalışan çocuk/çocuk işçi” 15 yaşın altında aile bütçesine katkıda bulunmak veya yaşamını sürdürmek amacıyla çalışan çocuk; 15-24 yaş arası çalışanları ise “genç işçi” olarak adlandırmaktadır¹⁹².

ILO verilerine göre dünyada 168 milyon çocuk işçi mevcuttur ve 85 milyonu ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Asya ve Pasifik ise çocuk işçiliğinin en yoğun olduğu bölgeler olup sektörlere göre dağılımı ise ilk sırada tarım sektörü (98 milyon/ dünyadaki toplam çocuk işçi sayısının %59’u), hizmet sektörü (54 milyon) ve sanayi sektörü (12 milyon) şeklinde olup büyük kısmının kayıt dışı istihdam edildiği belirtilmektedir¹⁹³. Türkiye’de TÜİK 2012 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 6-17 yaş grubu çocuk sayısı 15 milyon 247 bin kişi olup 893 bini istihdam edilmektedir: 6-14 yaş aralığında 292 bin çalışan çocuk mevcut olup %81,8’i okula devam etmektedir. 15-17 yaş aralığında 601 bin çalışan çocuktan %34,37’ü okula devam etmektedir. Çalışan çocukların sektörlere göre dağılımı ise; tarım sektöründe %44,7 (399 bin çocuk), %31 (217 bin çocuk) hizmet, %24,3 (217 bin çocuk) sanayi sektöründe çalışmaktadır. Çalışan çocukların yarısı kadarı; %52,6’sı ücretli çalışırken %46,2’si ücretsiz aile işçisidir¹⁹⁴.

Çalışan çocuk sayısı bakımından Türkiye ve Dünya genelinde durum bu şekilde olup çocuk işçiliğinin ortaya çıkışını incelemek gerekirse tarım dönemi ve sanayi devrimi sonrası olmak üzere iki aşamada ele alınmalıdır. Tarım döneminde çocuk ailenin güdümünde olup, mesleki eğitimi, emeği ve kazancı ailesine aittir. Daha çok hayvan bakımı, tarla bekçiliği, çobanlık şeklinde sorumlulukları olan çocukların emeğinden bu şekilde faydalanılmıştır. Orta Çağ’da ise çocuk artık esnaf yanında ya da atölyelerde çıraklık gibi mesleki eğitimlere tabidir. Çocukların

¹⁹² ILO Türkiye Ofisi, Politika Alanları, Çocuk İşçiliği, <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm> (24.11.2017)

¹⁹³ ILO-IPEC 2013 Küresel Tahminler ve Eğilimler Raporu, <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>

¹⁹⁴ TÜİK Çocuk İşgücü Anketi, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (24.11.17)

çalıştırılmasına tarihin her döneminde rastlanılsa da sanayi devrimi ile birlikte çocuk işçiliği terimi kullanılmaya ve ağır çalışma koşulları ile hak taleplerine başlanmıştır¹⁹⁵.

16. yüzyılda Amerika’da köle ticareti ile 18. ve 19. yüzyılda İngiltere’de sanayi devrimi çocukların çalıştırılması konusu boyut değiştirecektir. Sanayi devrimi döneminde İngiltere’de fabrika işçilerinin üçte ikisini kadın ve çocuklar – çalışma yaşı altıya kadar düşmüştür- oluştururken ortalama çalışma saati 15-18 arasında değişmekteydi. Bunun sebebi ise fabrika işçilerinin emeği karşılığı günlük tek kişilik yiyecek olduğundan ailenin diğer fertlerinin de çalışma zorunluluğunun doğmuş olmasıdır. Bunun yanında seri üretimin artması ve üretim maliyetlerini düşürme eğiliminin getirisi olarak ucuz iş gücüne yönelmenin karşısına iki aktör çıkacaktır: kadın ve çocuk işçi. Duruma ışık tutan bir gösterge olarak 1730- 1779 yılları arasında Londra’da ağır çalışma şartları, ihmal ve sağlık problemleri sebebiyle hayatını kaybeden insan sayısının yarısından fazlasının ise beş yaş ve altı olduğu kaydedilmiştir¹⁹⁶.

2.7.2. Çalışan Çocuk Haklarına Dair Hukuksal Düzenlemeler

Uluslararası mevzuatta çalışan çocukların haklarına dair genel hükümler öncelikle BM Çocuk Hakları Bildirgesi ile Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer almaktadır. Çocukların istihdamında belli bir asgari yaş sınırı gözetilmesi gerektiği, istihdam edildiklerindeyse çalışma koşullarının düzenlenmesi, çocukların hiçbir şekilde ticaret konusu olamayacağı gibi hükümler mevcuttur. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ise 1996 yılında yine çalışan çocuklara dair yaş düzenlemesi, ücret hakkı, yıllık ücretli izin hakkı, sağlık kontrolleri ile bedensel ve manevi tehlikelere karşı koruma yükümlülüğünü düzenlemektedir¹⁹⁷.

Çocuk işçiliğine dair uluslararası düzenlemeler 1919 yılında kurulan ILO ile hız kazanmıştır. ILO, sözleşme ve tavsiye kararları ile çalışan çocuk ve gençlerin korunmasına dair standartlar belirlemiştir. 138 sayılı Asgari yaş sözleşmesi madde 2

¹⁹⁵ Ebubekir Ceyhan, Çalışan Çocukların Hakları, Çocuk Hakları, Ed: Zihni Meray, Pegem Akademi, Ankara, 2016, s. 167, 168.

¹⁹⁶ Zakir Avşar, Eren Öğütoğulları, “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri”, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012, s. 9 – 40.

¹⁹⁷ Akyüz, s. 494.

ile asgari çalışma yaşı düzenlenerek 15 yaşı sınır kabul etmiş, ulusal mevzuatlara göre 14 yaşındaki çocukların hafif işlerde olacak şekilde çalışmasında sakınca olmayacağını belirtmiştir. İşin niteliği ve koşulları bakımından çalışan kişinin sağlığını, güvenliğini ve ahlakını tehlikeye sokacak işler için ise 18 yaş şartı konulmuştur.

Sadece kayıtlı olarak çalışan çocukları değil, hukuki olarak işçi olmayan çalışan çocuklar ile birlikte yasadışı faaliyetlerde bulunan çocukları da kapsayan 182 no'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi bir diğer düzenlemedir. Sözleşme, çocukların ticarete konu olmasını, kölelik ve kölelik benzeri uygulamaları, çocuk pornografisini, uyuşturucu madde üretimi ve ticaretinde kullanılmasını yasaklamaktadır. Ayrıca ILO, 1992 yılında Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı'nı (IPEC) başlatarak nihai olarak çocuk işçiliğini ortadan kaldırmayı hedeflerken, bu amaca ulaşma sırasında kademeli olarak çocukların çalışma şartlarının iyileşmesi ve korunması için çalışmaktadır. Türkiye'de IPEC kapsamında 1992 yılından itibaren 101 eylem planı ile 60 bin çocuğa ulaşılarak %60'ı iş hayatından çıkartılarak okullara yerleştirilmiş, %40'ının ise çalışma koşulları iyileştirilerek mesleki eğitim sağlık ve beslenme olanakları arttırılmıştır¹⁹⁸.

Ulusal mevzuattaki düzenlemeler ise kapsam bakımından ikiye ayrılmaktadır. İş kanunu kapsamında ve İş Kanunu kapsamında dışında kalıp Borçlar Kanunu'na tabi olan çocuk ve genç işçiler şeklindedir. 4857 sayılı İş Kanunu asgari çalışma yaşını on beş olarak belirlerken on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış çocukların okula devamlılığını aksatmayacak hafif işlerde çalışmasına izin vermektedir. Mesleki Eğitim Kanunu'nda çırak, kalfa ve ustaların mesleki eğitimi ile ücretleri, ücretli izinleri, çalışma süreleri, sağlık kontrolleri ve sosyal güvenlikleri gibi hakları düzenlenmektedir. Çalışan çocukların haklarına dair bir diğer düzenleme ise 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu olup burada sanayi işlerinde çalışacak kişilerin on sekiz yaşını doldurması gerektiği ile on iki yaşından küçük çocukların fabrika ve imalathanelerde çırak ve amele olarak istihdamının mümkün olmadığı belirtilmektedir. On iki ve on altı yaş aralığındaki çocukların saat 20:00'dan sonra çalıştırılması yasaklanmış, belediyeler tarafından bar, kahve, gazino, hamamlarda on

¹⁹⁸ Ceyhan, s. 177, 178.

sekiz yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklanarak engellenmeye çalışılmıştır.

Ulusal düzeyde çalışan çocukların korunmasını amaçlayan bir diğer kanun olan Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'na göre kanuni istisnaları saklı tutarak eğlence, oyun ve alkol benzeri halka açık yerlerde on sekiz yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağı, bunun gibi yerlere yanlarında veli/vasisi olsa dahi giremeyeceği düzenlenmiştir.

Hukuki düzenlemelerin yanında aktif olarak Türkiye'de mevcut olan çocuk işçiliği sorununu çözmek için 2017 ile 2023 yılları arasında yürütülecek olan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı hazırlanmıştır. Çocuk işçiliğini önlerken yetişkin istihdamını arttırmayı hedefleyen bu program öncelikli olarak sokakta çalışan, küçük ve orta ölçekli işletmelerde tehlikeli ve ağır işlerde çalışan, tarımda aile işleri dışında ücretli olarak gezici ve geçici çalışan çocukların durumunu iyileştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca Suriye iç savaşı sebebi işe yaşanan göç sonuçlarından biri olan yabancı çocuk işçiliğini engellemek de program kapsamındadır. Ulusal politika hedeflerinde ön plana çıkan hukuki düzenleme gereksinimi ile mevzuatın güncellenmesi, 12 yıla çıkartılan zorunlu eğitim ile iş, yoksulluğun giderilmesi, farkındalığın artırılması, sosyal koruma ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesi, çocuk işçiliği ile mücadelede geleneksel bakış açısının kırılarak toplumun katılımının sağlanması şeklindedir¹⁹⁹.

Nihayetinde çocuk işçiliği ve insan hakları arasındaki bağ oldukça geniş ve derin temellere sahiptir. Çocuk işçiliği karşıtı mücadele eden hak temelli politikalar, resmi politikalar ya da uygulamalarda henüz yaygın olmasa da benimsemeye başlanmıştır. Bu sürecin yavaş işliyor oluşu ise uluslararası insan hakları hareketi sorununun bir parçasıdır²⁰⁰.

¹⁹⁹ Program, T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı öncülüğünde toplamda 22 ayrı kurum ve kuruluş ile koordine edilerek iş birliği içerisinde yürütülecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.csgb.gov.tr/media/4755/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf (11.04.18)

²⁰⁰ Burns H. Weston, Child Labor and Human Rights: Making Children Matter, 2005, <https://www.riennner.com/uploads/5cc87d8f75579.pdf> (29,10,19)

2.8. İHMAL VE İSTİSMARA MARUZ KALAN ÇOCUKLAR

“Birinin iyi niyetini kötüye kullanma” şeklinde sözlük tanımına karşılık gelen istismar kelimesinin çocuk boyutu²⁰¹, Dünya Sağlık Örgütü tarafından devlet, toplum ya da yetişkin tarafından bilinçli ya da bilinçsiz olarak çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikolojik gelişimini etkileyen kaza dışı, önlenabilir ve kasıtlı davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır²⁰². Çocuk ihmali ise çocuğun temel ihtiyaçlarının ebeveynleri ya da bakıcıları tarafından karşılanmamasıdır. Temel ihtiyaçlar ile kastedilen sağlıklı beslenme, tıbbi bakım, barınma, giyinme, eğitim ile duygusal ihtiyaçlardır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çocuk ihmaliyi çocuğun sağlıklı gelişimi için ihtiyaç duyduğu koşulların karşılanmaması olarak tanımlamaktadır. İki kavram arasındaki fark ise şu şekilde açıklanabilir: İstismar, kasıtlı ve aktif bir eylem iken ihmali; yükümlülüklerin yerine getirilmemesi anlamına gelen bir pasiflik durumudur²⁰³.

2.8.1. Çocuk İstismarı ve İhmali Türleri

İstismar türleri fiziksel, duygusal ve cinsel istismar olarak sayılırken UNICEF bu türlere ekonomik boyutu da katmaktadır. Çocuk ihmali ise çocuğun temel ihtiyaçlarının ebeveynleri ya da bakımından sorumlu tutulan kişiler tarafından yerine getirilmemesi olarak tanımlanabilir.²⁰⁴

2.8.1.1. Fiziksel İstismar ve İhmali

Fiziksel istismar, Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir kez ya da birden fazla ebeveynlerin ya da çocuğa bakmakla yükümlü kimselerin kaza sonucu olmayacak şekilde çocuğa fiziksel zarar vermesi/ fiziksel zarar gelmesini engellememesi olarak tanımlanmaktadır. Fiziksel istismarın farklı bir tanımı ise çocuğa acı veren, gelişme ve işlevselliğinde zarara yola açabilecek kasıtlı şekilde yapılan her türlü şiddet

²⁰¹ TDK, Güncel Türkçe Sözlük, 22.12.17

²⁰² Engin Turgut, “Çocuk İstismarı ve İhmali”, Ed: Zihni Merey, s. 185.

²⁰³ Akyüz, s. 518.

²⁰⁴ H. Dubowitz, M. Black, R. H. Starr, S. Zuravin, “A Conceptual Definition of Child Neglect” Criminal Justice and Behavior, University of Maryland, 1993, s. 8-16.

hareketidir. Çocuğun kaza dışı zarar görmesi ve fiziksel olarak cezalandırılması olarak da tanımlanan fiziksel istismar²⁰⁵ üçe ayrılmaktadır: Orta düzey: Tokatlama, vurma, çimdikleme, sarsma, çıplak elle vurma, ağır düzey: yumruklama, tekmeleme, sert cisimlerle/nesnelerle vurma, yaralanmaya sebep olacak şiddet gösterme, çok ağır düzey: bıçaklama, dağlama (sıcak su, ateş, sigara gibi), asma, bağlama, odaya hapsedme²⁰⁶ şeklindedir. Bunun yanında fiziksel ihmal ise; çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması için ailelerinin ya da bakıcılarının beslenme, sağlık, barınma, temizlik, giyim ve eğitim gibi konularda yetersizlik göstermesi, bu ihtiyaçların karşılanmamasıdır.

2.8.1.2. Duygusal/Psikolojik İhmal ve İstismar

Duygusal ihmal ve istismar çocuğun kişilik gelişimini etkileyecek ilgisizlik ve sevgisizlik ortamı, aşağılama, yok sayma, suçlama, reddetme, küçük düşürme, alay etme gibi davranışları içeren hareketler bütünüdür. Bir çocuğun kapasitesi orantısında olmayan beklenti ve istekte bulunma sonucu kişilik ve yeteneğinin yok sayılması ve sürekli eleştirilmesi durumudur²⁰⁷.

2.8.1.3. Cinsel İstismar

Bir yetişkinin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için çocukları araç olarak kullanması²⁰⁸ anlamına gelen cinsel istismar aynı zamanda maddi kazanç için çocuğun zorla fuhuş ve pornografiye yönltilmesi anlamına gelir. Cinsel istismar fiziksel temas içermesi ve içermemesi bakımından ikiye ayrılır: Sözel cinsel sarkıntılık, teşhircilik, gözetleyicilik, cinsel birlikteliğin çocuğa izletilmesi şeklinde

²⁰⁵ Nesrin Koşar, “Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refah Alanı”, Yargıçoğlu Matbaa, Ankara, 1989, s. 48. Ayrıca annenin hamilelikte aşırı alkol ve uyuşturucu kullanması da fiziksel istismara girmektedir.

²⁰⁶ US Department of Health and Human Services, 2013, aktaran Turgut, s. 188.

²⁰⁷ Psikolojik istismar ve ihmale maruz kalan çocuklarda altını ıslatma, parmak emme, tırnak yeme, saldırganlık, pasiflik, hırsızlık, depresyon, uyku ve yeme bozuklukları, suça yönelme... gibi davranışlar görülebilir. Akyüz, s. 520.

²⁰⁸ Yasemen Taner, Bahar Gökler, “Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri”, Hacettepe Tıp Dergisi, 2004, Sayı: 35, s. 82 – 86.

fiziksel temas içermeyen cinsel istismar örneklendirilir. Bedensel temas içeren istismara ise vajinal temas, oral/anal ilişki, ensest, tecavüz ve fuhuş girmektedir²⁰⁹.

TCK, çocuğun cinsel istismarı suçunu basit ve nitelikli cinsel istismar/tecavüz suçu şeklinde düzenlemektedir. Çocuğa yönelik basit cinsel istismar, çocuğun vücuduna yönelik gerçekleştirilen fakat cinsel ilişki düzeyine varmayan davranışlar olarak tanımlanırken nitelikli istismar, çocuğun vücuduna organ veya organ dışında cisim sokulması şeklindeki düzenlemeyi madde 103/1, 103/2 de yapmaktadır. Cinsel ihmal ise çocuğun istismar durumuna göz yumulması, cinsel sömürüye karşı korunmaması hatta cinsel gelişimi hakkında yeterli eğitim verilmemesi anlamına gelmektedir.

İstismar, ihmal ve kötü muameleye maruz kalan çocukları, Çocuk Koruma Kanunu'na göre adli ve idari kurum ve kuruluşlar, kolluk, sağlık ve eğitim kuruluşları ve sivil toplu kuruluşları, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bildirmekle yükümlüdürler. Ayrıca 5799 sayılı SHÇEKK'a göre mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları, köy muhtarları, genel kolluk ve belediye çalışanları korunmaya muhtaç çocukları il ve ilçe sosyal hizmetler müdürlükleri ve şubelerine bildirmelidirler.

UNICEF' in teknik desteği ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 2010 yılında hazırladığı Türkiye'de Çocuk İstismarı Raporuna göre; 7 – 18 yaş arası çocukların %56'sı fiziksel istismara, %49'u duygusal istismara uğrarken %10'u cinsel istismara tanık olmaktadır. Fiziksel istismarın %19'u ev içinde iken büyük kısmı okulda ve sokakta maruz kalınan akran zorbalığı²¹⁰ şeklinde tespit edilmiştir. Maruz kalınan istismar türleri ve oranı ise; %25'i ihmal, %51'i duygusal istismar, %43'ü fiziksel istismar ve %3'ü cinsel istismardır. İhmal türlerinden en büyük oran (%10) yalnız başına bırakılma, parasal sorunlar, duygusal istismarda dersler sebebi ile baskı ve azarlanma (%35), fiziksel istismarda saç çekme, kulak çekme (%30), tokat atma (%24) gibi fiziksel acı verecek davranışlar şeklindedir. Cinsel istismarda ise çocuğun istemediği halde zorla cinsel içerikli materyallerin

²⁰⁹ Akyüz, s. 520.

²¹⁰ Akran Zorbalığı; yakın yaş grubuna ait bireylerin arasında güç dengesizliklerinden doğan, kasıtlı şekilde zarar verme amacıyla sergilenen, süreklilik taşıyan saldırgan davranışlardır. Fiziksel, sözel, dışlama, dedikodu ve kişisel eşyalara zarar verme şeklinde çeşitlendirilen akran zorbalığı çocuğun sosyal gelişimini sağlıklı şekilde tamamlamasının önündeki engellerden biridir.

gösterilmesi/izlettirilmesi (%1) ile kendisine dokunulması/dokundurtulması (%0,5) olarak kaydedilmiştir²¹¹.

Türkiye’de cinsel suçlara maruz kalan ve cinsel suçlara sürüklenen çocuk sayısı incelenecekse öncelikle genel olarak isnat edilen suç türü ile mağduriyete sebep olan suç türlerinin toplam sayısına bakılmalıdır. Bu suç türleri, yaralama, hırsızlık, mala zarar verme, cinsel suçlar, pasaport kanununa muhalefet, bilişim suçları gibi başlıkları içermektedir. Suç türleri içerisinde en büyük oran yaralama sebebi ile güvenlik birimine getirilen çocuk sayısına aittir. İkinci sıra hırsızlık suçu, üçüncü sıra ise mala zarar verme suçuna aittir. Dördüncü sıra cinsel suçlara ait olup beşinci sıra son yıllarda Suriyeli göçü kaynaklı pasaport kanununa muhalefet suçuna ait sayıyı içermektedir.

Tablo 6: TUIK yaş gruplarına göre Türkiye ve İzmir’de 2017 yılında güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk sayısı.

Yaş Aralığı	Suç Mağduru		Suça Sürüklenen	
	Türkiye	İzmir	Türkiye	İzmir
-11 yaş	38,325	1,429	6,956	1,113
12 – 14 yaş	32,391	1,604	28,842	1,731
15 – 17 yaş	66,716	3,244	75,828	4,790
Bilinmeyen	50	-	1,360	314
TOPLAM	137,482	6,277	112,986	7,948

Kaynak: TUIK verilerine istinaden tarafımdan geliştirilmiştir.

Tablo 6’ya göre 2017 yılında kayıtlı suç mağduru 137,482 çocuk mevcuttur. Bunların 11 yaş ve altı 3,669, 12 -14 yaş aralığı 4,737, 15-17 yaş aralığı 10,195 ve bilinmeyen yaş aralığında kaydedilmiş 22 çocuk cinsel suçlara maruz kalmıştır. Bu

²¹¹ Raporun belirttiği üzere 7 – 18 yaş arası çocuklarla yapılan bu görüşmelerin ebeveynlerinin yanında gerçekleştirilmesi sebebi ile araştırma verilerinin gerçeği yansıtmadaki değişimler göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bu araştırma için TUIK 1886 çocukla görüşmüş, nitel yöntem ise 101’i çocuk toplam 235 kişi ile yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması, 2010, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf> (29.01.18)

sayı toplamda 18,623 çocuk olup her suç mağduru 7 çocuktan biri cinsel suç mağduru olmuştur.

İzmir’de ise toplamda 6,277 suç mağduru çocuktan 11 yaş ve altı 231 çocuk, 12-14 yaş aralığında 339 çocuk, 15–17 yaş aralığında 571 çocuk cinsel suçlara maruz kalmıştır. Bu sayı toplamda 1,141 olup her İzmir’de kayıtlı suç mağduru 5 çocuktan biri cinsel suç mağduru olmuştur.

Tablo 7: TÜİK yaş gruplarına göre Türkiye ve İzmir’ de 2016 yılında cinsel suçlara maruz kalan ve cinsel suçlara sürüklenen çocuk sayısı.

Yaş Aralığı	Suç Mağduru		Suça Sürüklenen	
	Türkiye	İzmir	Türkiye	İzmir
-11 yaş	3611	299	358	31
12 – 14 yaş	4251	306	1138	79
15 – 17 yaş	8978	627	2272	125
Bilinmeyen	37	4	7	-
TOPLAM	16.887	1.236	3.775	235

Kaynak: TÜİK verilerine istinaden tarafımdan geliştirilmiştir.

Tablo 7’ye göre bu noktada diğer verilere başvurulduğunda ise; TÜİK verilerine göre 2016 yılında emniyet birimlerine cinsel suçlardan dolayı mağdur olması sebebiyle gelen çocuk sayısı 16.887, İzmir’ de 1236’dır. Diğer yandan suça sürüklenen çocukların açısından cinsel suçlar sebebi ile güvenlik birimlerine 2016 yılında gelen/getirilen çocuk sayısı ise Türkiye’de 3775 iken, İzmir’ de bu sayı 235’tir²¹².

²¹² TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=98&locale=tr> 29.01.18

Tablo 8:TUİK yaş gruplarına göre Türkiye ve İzmir’ de 2017 yılında cinsel suçlara maruz kalan ve cinsel suçlara sürüklenen çocuk sayısı.

Yaş Aralığı	Suç Mağduru		Suça Sürüklenen	
	Türkiye	İzmir	Türkiye	İzmir
-11 yaş	3669	231	325	27
12 – 14 yaş	4737	339	1143	679
15 – 17 yaş	10195	571	2341	154
Bilinmeyen	22	-	2	-
TOPLAM	18623	1141	3811	860

Kaynak: TUİK verilerine istinaden tarafımdan geliştirilmiştir.

Tablo 8’e bakıldığında 2017 yılında emniyet birimlerine cinsel suç mağduru olması sebebiyle gelen çocuk sayısı 18.623, İzmir’de 1141’dir. Bir önceki yıla göre Türkiye genelindeki sayı artış göstermiş olup İzmir’de azalma göstermiştir. Cinsel suça sürüklenen çocuk sayısı ise 3811 iken İzmir’de 860’tır. Türkiye toplamında gösterdiği artış oranı İzmir kadar yüksek değildir. Çünkü 2016 yılında 235 olarak kaydedilen cinsel suç oranı bir yılda 860 sayısına çıkmıştır. Çocukla ilgili bir diğer sorun alanı da artan çevrimiçi iletişim platformları üzerinden siber güvenlik tehdididir. Bu konuyu da ayrı bir başlık altında ele almak gerekmektedir.

2.9. ÇOCUĞUN SİBER GÜVENLİK SORUNU

Çocukların günümüzde çevrimiçi güvenliğini sağlamak için tedbirler almak küresel bir gereklilik haline gelmiştir. Sosyal iletişim platformları, çevrimiçi oyunlar ve bunlara erişilebilirliğin kolaylığı çocuk ve gençleri potansiyel risk ortamına itmektedir. Fakat bundan önce çocukların içinde bulunduğu teknoloji ortamına dair algısı, internet kullanım sıklığı ve karşılaşabilecekleri riskler tanımlanmalıdır. Daha sonraki başlıkta ise bu konuda yapılmış çalışmalar ve çıktıları üzerinde durulup merkezi idare ile yerel yönetim kuruluşlarının çalışma ve önlemleri, sivil toplum çalışmalarına yer verilecektir.

2.9.1. Dijital Yerlilik ve Dijital Göçmenlik

Prensky'nin 2001 yılında literatüre kazandırdığı iki kavramdan biri olan *dijital yerli* (digital natives) olarak tanımlanan 2000 yılı itibariyle öğrenenler ve öğrencilerdir²¹³. Bilişim toplumu olarak ifade edilen teknolojik temelli ortamda doğup büyüyenler (Z kuşağı), teknolojik bir öğrenme diline kolaylıkla adapte olanlar için kullanılan bu kavram, sosyal ağları etkin şekilde kullanabilen, çoğunlukla basılı yerine dijital kaynakları tercih eden, metinden çok görsel odaklılık, aynı anda birden fazla işlem yürütebilme gibi özelliklere karşılık gelir. Ülkelerin eğitim sistemlerinde ise dijital yerlilerin öğrenim süreçlerini yönetebilmek adına dijital sınıflar, dijital materyaller, akıllı tahta sistemleri gibi teknolojik araçlar karşımıza çıkmaktadır²¹⁴.

Dijital göçmenlik (digital immigrants) ise internet çağı öncesinde doğmuş ya da internet kullanımı ergenlik çağı ve sonrasına denk gelen, teknolojik okuryazarlığı dijital yerliye oranla daha düşük ya da daha fazla uyum sorununa sebep olan bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır²¹⁵.

2.9.2. Siber Zorbalık

Avrupa 2020 Stratejisi Dijital Gündemi'ne göre yüksek hızlı internete geçiş hızlandırılırken güvenilir internet ortamının sağlanmasının e-devlet gibi platformlar ile dijital pazarda ticaret ve alışverişin içeriğini kontrol etmeye, çocuklar için uygunsuz şiddet ve cinsel istismara neden olabilecek oyun ve içeriklerin engellenmesi gerekliliğine yer verilmiştir²¹⁶. Fakat çocukların çevrim içi karşılaşacağı tehdit ve tehlikeler içerik kısıtlaması, erişim engellemesi gibi

²¹³ Marc Prensky, "Digital Natives, Digital Immigrant." From on the Horizon MCB University Press, 9/5, 2001.

²¹⁴ İ. Bakır Arabacı, Murat Polat, "**Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Sınıf Yönetimi**" Electronic Journal of Social Sciences, Cilt: 12, Sayı: 47, 2013, s.11 – 20. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068630/5000063691>

²¹⁵ Prensky, 2001. Ayrıca Prensky, Fevziye Mektepleri Vakfı'nda "Dijital Yerlileri Eğitmek" başlıklı konuşmasında, bu iki kavram arasındaki farkı ifade edebilmek için teknoloji çağında doğan bir çocuğun akıllı telefonu olmadığı bir uzvunun koptuğunu hayal ederken, dijital yerlilerin teknolojiyi "aksanlı" şekilde konuştuğu şeklinde örneklendirmiştir.

²¹⁶ Avrupa Dijital Gündemi ve Türkiye, Avrupa Dijital Gündemi' ne Uyum Projesi ve Uzmanlar Görüşü Raporu, 2014, https://dijitalgundemtr.files.wordpress.com/2014/08/dijital-gc3bcndem_final-rapor_22102014.pdf 29.01.18

önlemlerin dışında üçüncü kişiler tarafından zorbalığa maruz kalma ihtimalini ortadan kaldırmamaktadır.

Arıcak siber zorbalığı; “birey/grup/özel/tüzel kişilere karşı bilgi iletişim ve teknolojileri aracılığıyla teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışı” olarak tanımlamaktadır²¹⁷. Çağın “dijital yerlileri” olarak doğan çocukların adeta organik bir bağ ile dahil olduğu çevrimiçi ortamdan kaynaklı çevrim içi risk ve tehditler: teknik zararlar, yasadışı içeriklere maruz kalma, kişisel bilgilerin üçüncü kişiler tarafından ele geçirilmesi ve gizlilik ihlali, kötü niyetli kişiler tarafından istismar edilme olarak sayılmıştır²¹⁸.

Sayılan risk ve tehditler için Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Çocuk veya Aile Profili uygulaması ile Güvenli İnternet Hizmetini yönetmektedir. Çocuk Profili; sağlık, eğitim, kültür, sanat, ekonomi, iş, ticaret gibi alanlarda içeriği onaylanmış web siteleri ile kurumsal platformlardan oluşan güvenli bir erişim ortamıdır. Aile profili ise ırkçılık, ayrımcılık, terör, fuhuş, şiddet, kumar, dolandırıcılık, zararlı yazılımlar gibi içerikleri barındırmayan web sitelerinden oluşan profil olup oyun ve sosyal medya iletişimine aile izni ile onay vermektedir. Bunu da Anayasanın ailenin korunması ve çocuk hakları ile ilgili 41. maddesi ile gençliğin korunmasını içeren 58. maddesine dayandırarak yapmaktadır²¹⁹.

İhmal ve İstismara uğrayan çocukların tedavisi ve takibi amacıyla kurulan Doctus Çocuk Koruma Hareketi’nin 2008 yılında isminin Çocuk ve Bilgi Güvenliği Derneği’ne dönüştürülmesi sonrasında Ekim 2017’de BTK ile birlikte yürütülen Uluslararası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri Dijital Oyunlar Çalıştayı düzenlemiştir. Çalıştay Raporuna göre çocuk e-sporcuların²²⁰ ebeveynlerinin oyun endüstrisi konusunda eğitime tabi tutulması önerisi getirilmiştir. E-sporcu olmak isteyen çocuğun ebeveyni, çocuk filtrelerinin durumuna özen göstermeli, lisanslı oyunculuk hakkında bilgilendirecek kamu spotlarına duyulan ihtiyacın varlığı ile sponsorluk çalışmalarının düzenlenmesi gerekliliği, hatta üniversiteler ile ortak burs

²¹⁷ Osman Tolga Arıcak, “Siber Zorbalık, Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike”, Kariyer Penceresi, 2011, s. 10 – 12.

²¹⁸ Gürol Canbek, Şeref Sağıroğlu, “Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği”, Politeknik Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, 2007, Ankara. s. 33-39.

²¹⁹ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Güvenli İnternet Hizmeti, <http://internet.btk.gov.tr/guvenli-internet-hizmeti-detay-64.html> 29.01.18

²²⁰ e-Sporcu; bilgi ve teknoloji çağının kazandırdığı yeni kavramlarından olup takım veya bireylerin refleks, el – göz koordinasyonu, strateji kurma, hızlı karar verme gibi işlevselliklere ihtiyaç duyan, sanal rekabete giren elektronik oyun endüstrisini kullanan oyunculardır.

imkânlarına duyulan ihtiyaç, çalıştay çıktısı olarak sayılmıştır. Ayrıca dezavantajlı gençlerin e-spora teşvik edilmesinin sosyalleşme açısından katkı sağlayacağını ve desteklenmesi gereken bir fikir olduğu görüşü paylaşılmıştır²²¹.

Görüldüğü üzere dijital yerlilerin yaşam tarzından bağımsız olarak düşünülemeyecek oyun endüstrisi, kurşun askerlerden ve plastik bebeklerden evrilerek eğitim ve akademik desteğe ihtiyaç duyan yeni bir spor dalı yaratmıştır. Bu süreçte de bağımsız bir kurum olan BTK'nın bu dönüşümün farkında olan ve destekleyen tavrı çağın gerekliliğine uygun düşmektedir.

Son olarak çocuğun dijital platformlarda varlığının korunması ve sağlıklı şekilde sürdürülebilmesi için UNICEF'in 2017 yılında hazırladığı Dünya Çocuklarının Durumu adlı raporda şu öneriler yer almaktadır: Öncelikle tüm dünya çocuklarına çevrimiçi bağlantı sağlanırken bu bağlantı maliyetlerinin düşürülmesi gerekliliği üzerinden yola çıkılmıştır. Çünkü erişim hakkındaki dezavantajlı kesimler teknolojinin olumsuz yönlerinden en fazla etkilenen kesim olacağına dair bir öngörü mevcuttur. Çocukların çevrimiçi tehlikelerden ve zararlı içeriklerden korunması gerekliliği ise WePROTECT Küresel İttifakı adlı fonun oluşumunu sağlamıştır. Bu fon, çevrimiçi cinsel istismara karşı mücadele amaçlı olup tüm dünyada çocuklara yönelik şiddete son vermeyi amaçlamaktadır²²². Modelde online şiddetin önlenmesi, gündelik şiddetin önlenmesi ile çatışma ve kriz ortamlarında ortaya çıkan durumlarda çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi hedeflenmektedir²²³. Bunun yanı sıra diğer bir öneri ise çocuğun dijital mahremiyetinin korunması için okul dijital okuryazarlık öğretilmesi gerekliliğidir. Okul müfredatlarına eklenebilecek olan bu tarz bir uygulamanın özellikle devlet okullarında yer alması faydalı olacaktır. Ayrıca son olarak çocuk ve siber güvenlik konusu birlikte ele alındığında çözümün çocukların dijital politikaların merkezine yerleştirilmesine dair bütüncül bir yaklaşımla

²²¹ “Dijital Dünyada Rekabet, e- Spor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı Sonuç Raporu”, http://cocukvebilgiguvenligihaftasi.com/wp-content/uploads/2017/11/BTK-espor10102017_Rapor_V2.pdf 29.01.18.

²²² WeProtect Global Alliance, Our Strategy To End the Sexual Exploitation of Children Online, <https://static1.squarespace.com/static/5630f48de4b00a75476ecf0a/t/578408b5f7e0ab851b789e14/1479254482761/WePROTECT+Global+Alliance+Strategy.pdf>, (14.10.2019)

²²³ UNICEF Basın Merkezi (7/16) Küresel Liderler ve Genç Savunucular Tüm Dünyada Çocuğa Yönelik Şiddete Son Vermeyi Amaçlayan Yeni Bir Ortaklık ve Fon Oluşturdu, <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22648>, (14.10.2019)

gerçekleşeceği belirtilmiştir²²⁴. Çünkü çevrimiçi platform çocuklara dair tüm dünyada çocuk hakları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Çocuğun istismarı dolayısıyla çocuk pornografisinin yayılması gibi olumsuz ve çocuk haklarını savunmak, teşvik etmek ve içselleştirilmesini sağlayarak korumak için yeni araçlar ve platformlar sağlamada olumludur. Uluslararası iş birliği ile yasal sistemlerin geliştirilip birbirine entegre edilmesi çocuk haklarının çevrimiçi platformda korunmasının ne kadar gerekli olduğu gerçeği ortadadır.²²⁵ Buna ek olarak Dijital Dünyada Çocuk Onuru isimli Kongrede hazırlanan stratejik planda, hükümet, sivil toplum ve özel sektöre ek olarak dini kuruluşların da farkındalık çalışmalarına katılmaları gerekliliği vurgulanmıştır²²⁶.

²²⁴ UNICEF, The State of The World's Children 2017, Children in a Digital World, https://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2017_ENG_WEB.pdf, (14.10.19)

²²⁵ Steven Hick and Edward Halpin, **Children Rights and the Internet**, The Annals of the American Academy of Political and Social Science Vol. 575, Children's Rights 2001 s. 56-70

²²⁶ World Congress, **Child Dignity in the Digital World**, Statagic Plan, Implementing Declaration of Rome, 2017.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK HAKLARININ İZMİR’DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Bu çalışma çocukların toplumda sahip olduğu haklar bakımından üç temele odaklanmıştır: Suça sürüklenen çocuklar, çalışma hayatındaki çocuklar ile ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar. İkinci bölümde kavramlar ile birlikte Türkiye’deki genel durum işlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise hakların uygulanabilirliği İzmir ili özelinde merkezi teşkilata bağlı kurum ve kuruluşların İzmir’e dair verileri ile yerel aktörlerin ve bu ikisi dışında kalan yapıların veri ve çalışmaları ele alınacaktır.

İzmir ilinde çocuk haklarına dair faaliyet gösteren kurumlardan dört tanesi ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşülecek kurumlar seçilirken merkezi ve yerel yönetim kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları olması hedeflenmiştir. Çocuğun eğitim hakkının uygulanabilirliği İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı Çocuk ve Gençlik Merkezleri üzerinden, çocuğun barınma, ailesi dışında korunması ve uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı etrafında temellenen hakları Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Çocuk Destek Merkezleri üzerinden incelenmiştir. Suça sürüklenen çocukların haklarının sivil toplum kuruluşları üzerinden incelenmesi Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı ile gerçekleştirilmiştir. Son olarak İstanbul ilinde çocuğun uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı öncülüğünde faaliyet gösteren Koruncuk Vakfı, İzmir özelinde eğitim hakkı üzerinden faaliyet göstermesi sebebiyle incelenmiştir.

3.1 ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE YÖNTEMİ

Tez çalışmasının amacı, İzmir ilinde çocuk haklarının uygulanabilirliğinin kamu sektörü ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri bakımından incelenerek mevcut durum hakkında analiz yapmaktır. Bu çalışmada öncelikle hedeflenen çocuk hakları üzerine faaliyette bulunan kuruluşlara ulaşarak aktif çalışmalarının incelenerek İzmir’de çocuk hakkı temelinde hangi alanlarda çalışıldığını ve çıktıları bakımından da kentteki mevcut durumu analiz etmektir. Fakat kayıtlı dernekler ile sivil toplum kuruluşları incelendiğinde, merkezi farklı bir şehirde olup İzmir’de

şubesi olan kurum ve kuruluşların mevcut olduğu görülmektedir. Bu sebeple İzmir düzeyinde çocuk hakları üzerine yapılanmaların merkeze bağlı şubeleriyle görüşme yapılmıştır.

Görüşme yapılan kurumların seçiminde izlenen yöntem şu şekildedir: Tez çalışmasında çocuk hakları üç temel başlık üzerinden ilerlemektedir. Suça sürüklenen çocuklar, çocuk işçiler ile ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar. Görüşmeler bu üç odak üzerinden faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlardan seçilmeye çalışılmıştır. Bunun için bir merkezi yönetim, bir yerel yönetim ve üç adet sivil toplum kuruluşu ile toplam beş adet görüşme yapılması hedeflenmiştir. Bu kurum ve kuruluşlarda ise olabildiğince üst düzey yöneticiler ile görüşmelerin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.

Öncelikle kamu sektöründen çocuğun korunması hakkında çatı görevi görecektir olan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Birimi görüşülecek ilk kurum olarak belirlenmiştir. Bu birime bağlı çalışan Çocuk Destek Merkezleri ise ihtisas alanları bakımından tez çalışmasının üzerine odaklandığı dezavantajlı çocuk gruplarına hizmet vermesi bakımından oldukça uygundur. Bu hizmetler: suça sürüklenen çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, Suç mağduru çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, Sokakta yaşayan çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, Madde bağımlısı çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, Refakatsiz sığınmacı çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri ve gebe çocuklar ve çocuk annelere yönelik çocuk destek merkezlerinden oluştuğundan elde edilecek verilerin ve görüşlerin çalışma bakımından zengin bir içerik sunacağı düşünülmüştür.

Bir diğer kurum/kuruluş, çocuk hukuku üzerinden çalışılan suça sürüklenen çocuklar alanında faaliyet gösteren merkezi İstanbul olup 1992 yılında İzmir’de şubesi açılan Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı olarak belirlenmiştir. Bu sivil kuruluş Şakran’daki İzmir Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ile Şirinyer Çocuk Islah Evi’ne ziyaretlerde bulunarak faaliyetlerine sürdürmektedir.

Diğer görüşme için yerel birimlerden İzmir Büyükşehir Belediyesi seçilmiştir. Fakat burada ortaya çıkan sorun yerel otoritenin, tez çalışmasında hedeflenen üç odak grubuna dair bir hizmet biriminin olmayışındır. Bu durumda daha genel bir birim olan Aile ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı Çocuk

Hakları Merkezi ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Fakat bu birim oldukça yeni bir kuruluştur. 2017 Mayıs kuruluş tarihi ve görüşmenin yapıldığı tarihte -2018 Mart- sosyal uyumun geliştirilmesine yönelik bir proje kapsamında İZKA ile ortak çalışma yapılmaktaydı. Daha çok tasarım yarışmaları ve gün kutlamaları, salon etkinlikleri üzerinden faaliyet gösteren bu birim ile yapılan 40 dakikalık görüşme tarafımdan tez çalışması için yeterli ve kaliteli veriye ulaşılmadığı düşüncesi ile yer verilmemiştir. Bu durumda çocuğun eğitim hakkına odaklanarak Aile ve Çocuk Hizmetleri Müdürlüğü, Eğitim Destek Hizmetleri'ne bağlı Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM) ile görüşülmesine karar verilmiştir. Burada ortaya çıkan bir diğer sorun ise İzmir'de bulunan 5 adet ÇOGEM için genel bir görüşmeyi gerçekleştirecek sorumlu kişiye ulaşılamamasıdır. İzmir Büyükşehir Belediyesi, bu görüşme için tek tek ÇOGEM sorumluları ile iletişime geçilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Bu durumda içlerinden bir tanesinin seçilerek sadece o birime dair bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Buca ÇOGEM, İzmir'deki ilk kurulan ve fiziksel kapasitesi ile en büyük ÇOGEM olması dolayısı ile örneklem seçilmiştir. Spesifik olarak belirlenen iki soru üzerinden de Yenışehir ve Uzundere ÇOGEM ile telefon yoluyla iletişime geçilmiştir.

Son olarak Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı, İstanbul kuruluşlu olup İzmir'deki şubelerini 2018 yılında açarak 2019-2020 eğitim ve öğretim yılında faaliyetlere başlamış, çocuğun insan onuruna uygun bir yaşam sürerek ihtiyaçlarının karşılanması amacını gerçekleştirmeye çalışan bir kurumdur. Koruncuk Vakfı İzmir Şubesi de genel anlamda çocuk haklarının içerisinde eğitim hakkını gerçekleştirmeye yönelik faaliyet göstermektedir.

Çalışma kapsamında hedeflenen beş kurum/kuruluş ile mülakat gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi'nden randevu alınamaması sebebi ile dört kurum ile görüşülerek çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmanın yöntemi literatür araştırması ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniğidir. Görüşme sorularının niteliği şu şekildedir: Öncelikle beş adet her kuruma sorulacak "ortak genel" sorular yanında kurumlara göre sayısı dört ile sekiz arasında değişen "kuruma özel sorular" yer almaktadır. Nitelik olarak ortak genel sorular kurum ve kuruluşlarda hizmet gören çocuk sayısı ve profili üzerine olup, hizmet sunumu sırasında karşılaşılan güçlükleri saptamayı hedeflemektedir. Çocuk

haklarının uygulanabilirliği açısından oluşan dezavantajlı durumların tespiti ve çözüm yollarına dair bilgiye ulaşmayı hedefleyen genel sorularla kurumlar arası iş birliğinin mevcut durumunun öğrenilmesi hedeflenmektedir. Kurumlara özel sorularda ise her kurumun kendine ait koşulları hakkında değerlendirme bilgisine ulaşmak hedeflenmiştir. Gönüllülük esasları, hizmet bitimi ile kurumdan ayrılan çocuğun takibi, güvenlik tehditleri gibi konular incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda her bir kurum ve kuruluş kendi içerisinde değerlendirilerek İzmir özelinde çocuğun haklarının uygulanmasına dair tespitler ortaya konulmuştur.

Sorulacak sorular için Etik Kurul onayı 03.05.2018 tarihinde alınarak görüşmeler tüm görüşmeler 31 Mayıs 2018- 27 Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İlk mülakat mayıs ayı sonunda Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı ile gerçekleştirilmiştir. İkinci görüşme için İzmir Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan dilekçe ile randevu talep edilmiş, görüşme için kuruma gidildiğinde alınan iznin yetersiz olduğu belirtilerek görüşme reddedilmiştir. Daha sonra gerekli başvuru tekrar yapılarak e posta yolu ile sorular cevaplanmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, Çocuk Hakları Merkezi ile yapılan görüşmenin tez çalışmasında yer almasından vazgeçilmiş, Buca ÇOGEM ile Mayıs 2019'da yüz yüze mülakat yapılarak sorular cevaplanmıştır. Fakat Çocuk Hakları Merkezi ile yapılan görüşmenin tespitlerine genel değerlendirme ve sonuç kısımlarında faydalanılmıştır.

Koruncuk Vakfı ile ilk kez 2018 Haziran'da iletişime geçilmiş, Urla Koruncuk Köy kuruluşu yoğunluğu sebebiyle tarafıma olumsuz dönüş yapılmıştır. Yaz dönemi bitiminde tekrar iletişime geçilmiş bu kez de İzmir Şubenin İstanbul ziyaretlerinin yoğunluğu dolayısı ile görüşülmesi planlan yöneticilerin takvim uyuşmazlığı problemi ile ertelenmiştir. Yüz yüze görüşmenin mümkün hale getirilemeyeceği dolayısı ile mülakat sorularının telefon ya da mail yoluyla cevaplanması tarafımdan talep edilmiş ve Haziran 2019'da yanıtlar e mail yoluyla ulaştırılmıştır. Görüşmeler 31 Mayıs 2018 ile 27 Haziran 2019 tarihleri arasında yapılmıştır.

3.1.1. Kurum ve Kuruluşlarla Yapılan Görüşmelere Dair Genel Değerlendirme ve Kısıtlar

Çalışma sırasında karşılaşılan güçlükler öncelikli olarak örneklem seçimi ve sonrasında yapılacak mülakatın gerekli izinlerinin alınması üzerinedir. Öncelikle İzmir ilinde çocuk hakları özelinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları olarak toplam 5 adet kayıtlı dernek ve vakıf bulunmakta, bunlardan ikisine ulaşamamaktadır. Sadece İzmir kuruluşlu bir yapı mevcut değildir. İstanbul ve Ankara kuruluşlu vakıf/derneklerin şubeleri faaliyet göstermektedir. Bu sebeple öncelikli olarak İzmir’de kurularak faaliyet gösteren yapılar incelenecekken örneklem değiştirilmek zorunda kalınmıştır.

Bunun yanı sıra mevcut yapılar ile mülakatların gerçekleştirilmesi uzun bir sürece yayılmıştır. Özellikle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile görüşme izni aynı durum İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi ile yapılacak görüşmede engel oluşturduğundan bu birim ile mülakat gerçekleştirilememiştir 2018 yılı içerisinde Koruncuk Vakfı ile aralıklı olarak görüşme talep edilmiş fakat Urla Koruncukköy açılış süreci dolayısıyla randevu alınamamıştır. Görüşme yapılacak kişinin il sınırları içerisinde bulunmaması dolayısıyla nihayet 2019 Mayıs ayı içerisinde sorular İstanbul ve İzmir Şube ile ortak cevaplanmıştır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi ile yapılacak olan mülakat ise Çocuk Hakları Birimi’ne yapılan yönlendirme ile ÇOGEM özelinde gerçekleştirilmesi gereken görüşme yapılamamıştır. Bunun yerine henüz hazırlığı devam eden bir proje hakkında bilgilendirme temalı bir görüşme gerçekleştirilmiştir. 2019 Mayıs ayında tekrar birim ile iletişime geçildiğinde ÇOGEM’ler hakkında genel anlamda bilgi alışverişinde bulunabilecek bir birim mevcut olmadığı, bunun yerine tek tek ÇOGEM’ler ile görüşülebileceği tarafıma bildirilmiştir. Kapasite olarak en büyük birim olan Buca ÇOGEM seçilerek görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışmaya dair bir diğer kısıt veri talebi hakkındadır. Merkezleri İstanbul’da olan vakıflardan talep edilen bilgilerin ise sadece bir kısmına ulaşılmıştır. Yoğunluk ya da iş yükü gerekçesi ile İstanbul’da mevcut olan sayısal verilere kısmen erişim sağlanmıştır. Bu da sağlıklı bir analizi mümkün kılmayı güçleştiren bir etmendir.

Son olarak sadece dört kurumdan sadece ikisi görüşmenin ses kaydı ile kaydedilmesine izin vermiştir. Bu durum tahmini olarak 30 – 40 dakika sürmesi hedeflenen görüşmeleri 60- 130 dakika arasında gerçekleştirilmesine neden olmuştur.

3.2. İZMİR AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ BİRİMİ

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü uygulamaları; Çocuk Destek Merkezleri, Koruyucu Aile Uygulaması, ANKA Çocuk Destek Programı ile Refakatsiz Çocuklara Yönelik Uygulamalar şeklinde Bakanlıkça listelenmiştir. Bakanlığa bağlı kuruluş türleri ve hizmet gören çocuk sayılarına ikinci bölümde yer verilmiştir. Bu kuruluşlardan İzmir İlinde çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu mevcut değildir fakat üç adet adres bilgisi gizli Çocuk Destek Merkezi ile Karşıyaka Çocuk Evleri Sitesi bulunmaktadır. Bu başlıkta İzmir’de çocuğun haklarına erişiminin sağlanmasında merkezi yönetimin rolü ağırlıklı olarak çocuk destek merkezleri üzerinden incelenecektir.

3.2.1. Çocuk Destek Merkezleri

Bakanlık, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi esas alarak suça sürüklenen, sokakta ve risk altındaki çocuklar ile suç mağduru çocukların bakım ve rehabilitasyonu için çocuk destek merkezi hizmeti vermektedir. Türkiye’de 2018 yılı itibariyle 63 tane merkez mevcut olup bu yapıların güvenlik açısından adres bilgisi gizli tutulmaktadır. Bu başlıkta çocuk destek merkezlerinin fiziki yapı ve kapasiteleri ile hizmet verdiği profile yönelik ayrıntılara değinilecektir.

Fiziki Özellikler: BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi esas alarak 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa dayanarak hazırlanmış Çocuk Destek Merkezi Yönetmeliğine göre çocuk destek merkezleri en az 20 en fazla 40 çocuk kapasitesi (refakatsiz çocuklar için 80 kişilik kapasite sınırı vardır) ile açılır. Kampüs içinde villa tipi evlerden oluşan, spor alanları ve salonları, sanatsal ve kültürel aktiviteleri gerçekleştirmeyi sağlayan sosyal yapılar ile hayvan barınakları, hobi bahçeleri ve

eğitim atölyeleri ile görüşme odaları mevcuttur. Bir villa tipi ev 10 kişi için tasarlanmış olup odalar tek kişilik ve üç kişilik olarak belirlenmiştir.

İhtisas Alanları: Çocuk Destek Merkezleri 11 – 18 yaş aralığındaki çocuklara yöneliktir. 11 yaş altındaki çocukların öncelikli olarak aile bakım modellerinden ya da çocuk evleri/ çocuk sitelerinden yararlandırılması amaçlanmaktadır. Destek merkezinde çocuklar yaş bakımından iki gruba ayrılır. 11 – 14 ve 15 – 18 yaş şeklinde olup cinsiyetlerine göre yerleştirilir. İhtisas alanları ise; Suça sürüklenen çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, suç mağduru çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, sokakta yaşayan çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, madde bağımlısı çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri, refakatsiz sığınmacı çocuklara yönelik çocuk destek merkezleri ile gebe çocuklar ve çocuk annelere yönelik çocuk destek merkezleri şeklindedir.

Güvenlik: Toplumdan ya da sosyal çevrelerinden gelebilecek tehlike riskine karşılık bu hizmet birimlerinin adres ve iletişim bilgileri gizli tutulmakta, tabela asılmamakta ve çocuğun tanınmasına imkân verecek bilgileri araştırma çalışmalarında yer almamaktadır.

3.2.2. İzmir Çocuk Destek Merkezleri

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çalışan bir personel ile yapılan görüşme şu şekildedir:

Öncelikle genel nitelikli sorular üzerinden gidilerek daha sonra ÇODEM özelinde sorular yöneltilmiştir.

3.2.2.1. Genel Sorular

Soru 1) Kurum/kuruluştaki hizmet gören çocuk sayısı ve profili ne şekildedir?

“İzmir’de ÇODEM sayısı üçtür.

- a) *Suça sürüklenen, madde kullanım deneyimi olan, evden kaçma davranışı olan 12-18 yaş grubu erkek çocuklar için Bornova ÇODEM (Kapasite: 40)*

- b) *Suça sürüklenen, madde kullanım deneyimi olan, evden kaçma davranışı olan 12-18 yaş grubu kız çocuklar için Bornova ÇODEM (Kapasite: 16),*
- c) *Cinsel istismar mağduru 12-18 yaş kız çocukları için Buca ÇODEM’de (Kapasite: 36) hizmet verilmektedir.”*

Soru 2) Hangi kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılmaktadır? İş birliklerinin niteliği ne şekildedir?

“İl Milli Eğitim, Emniyet Müdürlükleri ile iş birliği yapılmakta. Eğitim, çocukların ruh sağlığı, genel sağlıkları, adli ve güvenlik konularında iş birlikleri yapılmaktadır.”

Soru 3) Kurumsal olarak çocuk haklarını uygulamaya dair görev tanımı ve hedefler içerisinde ne yer almaktadır?

“Merkezlerde 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 4’üncü maddesinde sayılan temel ilkeler ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 4’üncü maddesinde sayılan genel esaslara ek olarak;

- a) *Çocuklara verilen hizmetlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çerçevesinde insan haysiyeti ve vakarına yaraşır şekilde yerine getirilmesi, özel hayatın gizliliğinin korunması, kişilik haklarının ihlal edilmemesi ve edilmesine izin verilmemesi, çocuk hakkında alınacak her türlü karar ve yapılacak işlemlerde çocuğun yararının gözetilmesi,*
- b) *Çocuk hakkında yapılacak işlemlerde, çocuğun görüşlerinin de göz önünde bulundurulması,*
- c) *Mahkemece verilen aksi yönde bir karar bulunmadıkça, çocuğun aile ile bağlarının sürdürülmesi ve güçlendirilmesi ile en kısa zamanda ailesine döndürülmesine azami çaba gösterilmesi,*
- d) *Merkezlerin çocukların mağduriyet, suça sürüklenme ve sokakta yaşama durumları dikkate alınarak yaş ve cinsiyetine göre ayrı ayrı ihtisaslaştırılması yer almaktadır.”*

Soru 4) Bu uygulama ya da hizmet ile geçmişe kıyasla çocuk hakları bağlamında yerelde veya bölgede farkındalık yaratıldığından bahsedilebilir mi? Başka kurum ve

kuruluşlar yapılan çalışmalardan etkilenererek ortak proje/hizmet teklifi ile başvuru yapmakta mıdır?

“Bu uygulama ve hizmet ile geçmişe kıyasla çocuk hakları bağlamında yerelde ve bölgede farkındalık yaratıldığından bahsedilebilir. İl Çocuk Hakları Yetişkin Temsilcisi ve İl Çocuk Hakları Komitesi ile koordineli olarak çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve bu sayede hem kurum içinde hem kurum dışında farkındalıkta artış sağlanmaktadır.”

Soru 5) Hizmet sunumu sırasında karşılaşılan kısıtlar ve güçlükler nelerdir?

“Kurumlar arası iletişimden kaynaklı kısıtlamalar ve güçlükler zaman zaman ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu durum da kısa sürede çözümlenebilmektedir. Türkiye’de çocuk haklarının uygulanmasını zorlaştıran en büyük engel:

- a) Ailelerin konu hakkındaki bilgi eksikliği,*
- b) Resmî kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği,*
- c) Kurum ve kuruluşlarca zaman zaman gerekli önemin gösterilememesi.*

Çözüm olarak ise

- a) Ailelerin farkındalık seviyelerini arttırıcı yerel ve bölgesel eğitimlerin ilgili kurumlarca yaygınlaştırılması,*
- b) Resmî kurumlar arasında iletişimi güçlendirecek sistemin oluşması*
- c) Kurumlarda kurum içi eğitimlerle her kademedeki personele çocuk haklarının ve onunla ilgili etkinliklerin öneminin aktarılması önerilmektedir.”*

Soru 6) Türkiye’de çocuk haklarının uygulanmasını zorlaştıran en büyük engel nedir ve çözümü nasıl olmalıdır?

Soru cevaplanmamıştır.

3.2.2.2. Kuruma Özel Sorular

Çocuk Destek Merkezlerine özel sorular ile yanıtları ise şu şekildedir:

Soru 1) İzmir’de hangi ihtisas alanına yönelik ÇODEM mevcuttur? İki ayrı ihtisas alanı birleştirilebilmekte midir?

“Suça sürüklenen, madde kullanım deneyimi olan, evden kaçma davranışı olan 12-18 yaş grubu kız ve erkek çocuklarına yönelik ÇODEM’ler mevcuttur.”

Soru 2) Sosyal, kültürel, sportif faaliyetler kamu veya özel kuruluşlar ile iş birliği yapılarak düzenlenen kurslar ile gerçekleştirilmektedir. Adres bilgisi gizli tutulan bu

merkezlerde gizlilik açısından bir güvenlik tehdidi ortaya çıkarıyor mu? Böyle bir durum ile kurumsal olarak karşılaşıldı mı?

“Sosyal, kültürel ve sportif faaliyetler kamu veya özel kuruluşlar ile iş birliği yapılarak düzenlenmektedir. Adres bilgisi gizli tutulan bu merkezlerde gizlilik açısından bir güvenlik tehdidi ortaya çıkmamaktadır.”

Soru 3) Çocuk komisyonu ve temsilcisi seçmeyi öngören yönetmeliğe göre bu uygulamanın işlerliği ne şekildedir?

“Çocuk komisyonu ve temsilcisi seçmeyi öngören yönetmeliğe göre olan uygulamanın çocuklar tarafından daha çok benimsendiği gözlenmektedir. Bu sayede çocuklar çeşitli çalışmalarda daha aktif birer rol üstlenmekte ve birbirleri ile daha sağlıklı iletişim kurabilmektedirler.”

Soru 4) Kurumsal olarak kurumdan kaçan veya kaçma girişimi gösteren bir vaka ile karşılaşıldı mı? Aynı şekilde cinsel istismar ve intihar vakası ile karşılaşıldı mı? Bu durumlarda nasıl bir yöntem izlenmektedir?

“Kurumdan izinsiz ayrılma girişimi gösteren vakalarla zaman zaman karşılaşılabilir. Konu hakkında nedenlerin tespiti sağlanmakta ve çocuğa tekrardan kuruma adapte olmasına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.”

Soru 5) Hizmet gören çocukların suç üretmeye devam etmesi durumu mevcut mudur?

“Çocukların uzun süreli kurumda kalması sağlandıkça sorun yaratma ihtimali olan çocuklarla baş edebilme ve kurum içi huzuru sağlayabilme konusundaki başarının arttığı gözlemlenmektedir.”

Soru 6) Cinsiyete göre odalara yerleştirmenin avantajları ve dezavantajları nelerdir? İnterseks (hem erkek hem de kadın cinsiyet organları ile doğan) ve trans özellik gösteren bireyler için uygulama ne şekildedir?

“Çocuk gelişim dönemleri göz önünde bulundurularak çocukların yetiştirilmesi sağlanmaktadır. Bu sayede her çocuğun en iyi şekilde hizmetten yararlanması ve gelişim süreçlerini sağlıklı bir şekilde yaşayabilmeleri mümkün kılınmaktadır. İlimizde interseks ve trans özellik gösteren bireyler için mevcut bir uygulama yoktur. Çeşitli illerde konu ile ilgili ihtisaslaşmış kurumlar yer almaktadır. Gerekli durumlarda Bakanlık ile iletişime geçilerek konu hakkında gerekli düzenlemeler ve uygulamalar yapılmaktadır.”

Soru 7) Hizmet gören çocukların internet erişimi ve telefon kullanımı uygulaması ne şekildedir?

“Hizmet gören çocukların kontrollü bir şekilde internet erişimi kurumsal olarak sağlanmakta ayrıca büyük yaşta olan çocukların yine kontrollü bir şekilde telefon kullanımına da olanak sağlanmaktadır”

Soru 8) Çocukların merkezden ayrılması ve takibi yöntemi ne şekilde yapılmaktadır?

“Reşit olduktan sonra kurumdan ayrılan çocukların 3413 sayılı kanundan yararlanmaları ve gerekli durumlarda SED olanaklarından da faydalanmalarına yönelik bilgilendirme ve yönlendirme yapılmaktadır.”

3.2.2.3. İzmir Çocuk Destek Merkezlerine Dair Değerlendirme

Oldukça kapalı ve hassas olduğu belirtilen yapılar olan ÇODEM’ler hakkındaki sorular belli bir kalıpta ve ayrıntıya girilmeyecek şekilde cevaplanmıştır. Ziyaret ve hizmet gören çocuklar ile görüşme yapmanın mümkün olmadığı tarafıma bildirilerek verilecek daha fazla ayrıntının kuruma özel bilgiler içerdiği belirtilmiştir. Örneğin cevaptan anlaşılabileceği üzere çevrimiçi hizmetlere kontrollü kullanım hakkında günlük belli bir kullanım süresi ya da sıklığı bilgisi verilmekten kaçınılmıştır. Hizmet gören çocukların bu konu hakkında talep konusunda söz sahibi olup olmadıkları bilinmemekte, talep ettikleri takdirde karşılanma şartları paylaşılmamaktadır.

3.3. TÜRKİYE ÇOCUKLARA YENİDEN ÖZGÜRLÜK VAKFI

1992 yılında kurulan vakıf, özgürlükten yoksun ve risk altındaki çocukların yüksek yararının korunmasını gözetme amacı taşıırken çocuk suçluluğunu önlemeye dair çalışmalarda bulunmaktadır. Genel merkezi İstanbul’da olan vakfın İzmir’de şubesi bulunmaktadır. 1995 yılında İzmir’de açılan şube ile Şirinyer Çocuk Islah evine ziyaretler yapılarak çalışmalara başlanmıştır.

Vakıf, üç çalışma alanına sahiptir. Bunlar: Gençlik Merkezi Programı, Yeniden Özgürlük Projesi, Gönüllü Eğitimleridir.

Gençlik Merkezi Programı; 1997 yılında başlatılan, tutuksuz yargılanan, tahliye sonrasında suça sürüklenen ya da sürüklenme riski olan çocuklara yönelik bir çalışma programıdır. 12- 18 yaş aralığında ve ailesi ile yaşayan yoksul ve yoksun çocukları kapsamaktadır. Vakıf, çocukların sağlık, eğitim, okul ve giyecek masraflarını karşılarken hukuki rehberlik, eğitim bursları, kültürel ve sanatsal aktiviteler ile bireysel ve grup terapileri şeklinde gönüllülük esasına dayalı faaliyet sürdürmektedir.

Yeniden Özgürlük Projesi; Vakfın yola çıktığı nokta olan adalet sistemine dahil olmuş çocukların, ceza infaz kurumlarındaki koşullarını iyileştirmeyi amaçlaması ile başlattığı bu proje 2000 yılından itibaren de Ankara ve İstanbul ile birlikte eş zamanlı yürütülmektedir.

Gönüllü eğitimleri uygulaması ise İzmir Şubede yoktur fakat başlatılması istenen çalışma alanlarından biridir.

3.3.1. Genel Sorular

Soru 1) Kurum/kuruluştaki hizmet gören çocuk sayısı ve profili ne şekildedir?

“Suçu sabit görülerek eğitim evine konulan çocuklar ile projemizi yürütmekteyiz.”

Projede kapsamındaki çocuk sayısı vakfın İzmir şubesi verilerinde mevcut olmadığından soru cevaplanmamıştır.

Soru 2) Hangi kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılmaktadır? İş birliklerinin niteliği ne şekildedir?

“Lyonesse ve Rotaryenler gibi topluluklarla da dirsek teması kurmayı tercih ettik fakat ortak proje yapınca görüyoruz ki biz projede küçük ortak gibi tavır görüyoruz. Çok fazla ön planda ve medyatik olmak istiyorlar. Biz medyatik bir vakıf olmayı istemedik çünkü suça sürüklenmiş çocuklarla çalışıyoruz ve bunun bir mahremiyeti var. Ya da bireysel siyasi reklam kampanyasına basamak oluşturmak için projelerimizle ilgilenenler çıkıyor. Biz medyayı kullanmayı reddediyoruz.”

Soru 3) Kurumsal olarak çocuk haklarını uygulamaya dair görev tanımı ve hedefler içerisinde ne yer almaktadır?

“Vakfımız çocuk suçluluğu alanında Türkiye’de kurulan ilk vakıftır. Amacımız risk altındaki ve suça sürüklenmiş çocukların yeniden topluma kazandırılmaları, rehabilitasyonları, onları yeniden hayata hazırlamak, daha önce çocukları suça sürükleyen birtakım etmenlerin ve sebeplerin neden olduğu ortamlara tekrardan geri döneceklerinden, önceki hatalarını tekrarlamadan yaşamla barışık yüzleri istikbale dönük bir yaşam planı yapmalarını sağlamaya yönelik bir projedir. Bunu da sanat ile yapmayı seçtik.”

Soru 4) Bu uygulama ya da hizmet ile geçmişe kıyasla çocuk hakları bağlamında yerelde veya bölgede farkındalık yaratıldığından bahsedilebilir mi? Başka kurum ve kuruluşlar yapılan çalışmalardan etkilenerek ortak proje/hizmet teklifi ile başvuru yapmakta mıdır?

“Kısıtlardan biri bu çocukların hiçbir zaman aklanamayacağını hep potansiyel suçlu olarak hayatlarına devam edeceğini düşünüyorlar. İleride kendi çocuklarının başına dert olabileceğine dair kaygı taşıyorlar bu da kamuoyu oluşturmak adına sıkıntı çıkartıyor. İnsanların genel anlamda ilgisi göstermelik oluyor, konferans, konser ya da etkinlik sırasında oldukça ilgili ve hevesliler fakat devamlılığı olan bir durum oluşmıyor, lafta kalan projelerin temelleri atılıyor sonra unutuluyor.”

Soru 5) Hizmet sunumu sırasında karşılaşılan kısıtlar ve güçlükler nelerdir?

“Artık kapalı kurumlarda çalışmıyoruz çünkü çocuk konusunda çok duyarlı ve soru önergeleri veren bir Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili bu önergeyi verirken bizim vakfımızın donelerini kullanmış, biz dolayısıyla şu anda ‘suçluyuz’. Şu anda bizim ilişkilerimiz askıda, hatta en basit bir örnek; Şakran’dan çocuklara dair bir ihtiyaç listesi istedik, çocuk bezi, kıyafet, çorap gibi, bu yardımı yapabilmemiz için referandumu beklettiler daha sonra Ankara ile temasa geçin diyerek kabul etmediler. Biz de hepsini sığınmacı çocuklara verdik.”

Soru 6) Türkiye’de çocuk haklarının uygulanmasını zorlaştıran en büyük engel nedir ve çözümü nasıl olmalıdır?

Çocuk haklarının uygulanmasını zorlaştıran en büyük etkenin toplumsal algı olduğunun ve bu algının dönüşmesi gereğine vurgu yapıldı: *“Birlikte çalışılan çocuklar ile suçları konuşulmaz, kabahatinin ne olduğunu biz hiçbir zaman bilmeyiz. Bunu anlatabilmek için çocuk suçluluğu konusunda toplumsal önyargıları yıkmak adına konserler, resim yarışmaları, koro, etkinlikler yaptık, ifade etmeye çalıştık çünkü en büyük engel zihinde başlıyor.”*

3.3.2. Kuruma Özel Sorular

Soru 1) Yeniden Özgürlük Projesi ile şu ana kadar kaç çocuk/ gence ulaşılmıştır?

“İzmir özelinde yılda ortalama 20- 30 çocuğa ulaşılmaktadır. Kurumlardaki her çocuk faaliyetlerimizin içerisinde yer almayı tercih etmeyebiliyor.”

Soru 2) Gönüllülük esasları nelerdir? Örneğin vakıf çalışması ile topluma kazandırılmış bir çocuk gönüllü olarak vakıfta çalışabilmekte midir?

“Kurumdan cezasını tamamladıktan sonra ayrılan çocuklar ile çoğunlukla irtibat kaybediliyor. Kurumlarda projede yer almak isteyen çocuklar gönüllü seçiliyor, tepeden inme bir şekilde değil. Etkinlik bittikten sonra gönüllülük esası ile bizimle çalışmaya devam eden çocuklarımız var, Kadıköy merkezimizde Gençlik Eğitim Merkezi (GEM)’de çeşitli kurs ve programlar uygulanmaya devam ediyor. Rehabilitasyon programları, beceri geliştirme kursları gibi. Bu yapının içerisinde cezasını tamamlamış olan ve kardeşlerine destek olmak isteyen çocuklarımız mevcut ama büyük çoğunluğu ile irtibatı kaybetmekteyiz.”

Soru 3) Denetimli serbestlik yasası ile ilgili yapılan çalışma hakkında bilgilendirme ve değerlendirme yapınız.

Soruya net bir cevap alınamadığı için vakfın İstanbul’daki merkezinden talep edilmiş fakat veriler tarafıma iletilmemiştir.

Soru 4) İzmir’de çocuk açık ve kapalı cezaevlerinin koşulları hakkında değerlendirme yapınız.

İzmir’de çocuk açık ve kapalı cezaevlerinin koşulları vakıf hizmetinin sürdürülmesi açısından değerlendirildiğinde vakfın çocuklar ile tanışma noktası Türk Ceza Yasası ile tanışmalarına denk geliyor. Tutuk evi sürecinde;

“Tutuk evindeki programlar gerek infaz gerekse koruma personellerinin çok üst düzey bilince sahip olmasını gerektiriyor. Çocuk titizlikle korunmalıdır çünkü tutuk evi süreci, çocuk masumsa bile masumiyeti kanıtlanana kadar potansiyel bir suçlu olarak çıkmasına sebep olabilir.”

Suçu sabit görülen ve eğitim evine konulan çocuklar için Şirinyer özelinde hem rehabilitasyon hem de meslek edindirme amaçlı marangoz ve terzi atölyeleri mevcuttur:

“Bize göre bu bir eğitim programı değildir. O yüzden biz resim ve müzik kursları açtık, sonucunda gördük ki bu yolla çocukların kendilerini ifade etmeleri kolaylaşıyor.

“Hizmet sunumundaki kısıtlardan en önemlisi birlikte çalışılan kurumların yönetim anlayışının yüzeyselliğidir, bu bir içselleştirilememe problemidir.”

Soru 5) Türkiye’deki çocuk adalet sistemi uluslararası standartlara nasıl uygun hale getirilebilir? Gerçekleşmesine dair kısıtlar ve yapılacaklara dair öneriler nelerdir?

“Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün izni ile çalışsak da kurum yöneticileri ile iyi ilişkiler içerisinde olmamız gerekiyor. Kurumda olmadığımızdaki zamanlarda çocuklara tavırları çok farklı. Sırf çocuklarla bir arada olabilmek için bazı durumlara gözümüzü ve kulağımızı kapatmak zorunda kaldık.”

“Hükümetlerin çocuk politikalarını göstermelik değil, sahiplenici biçimde yürütmeleri gerekiyor. Algısının çocuğun biyolojik olarak ebeveynlerine ait olmasının bir anlamı olmadığını, koruma ve kollama bakımından hükümetlerin çocuğa “benim” algısı ile yaklaşması gerektiği önerisi verildi.”

Vakfin faaliyetlerini gerçekleştirmek için gerekli bütçeyi sağlamak da kısıtlardan biri olarak şu şekilde ifade edilmiştir:

“Çok bağış alan ve destekçisi çok olan bir vakıf şubesi değiliz, İstanbul biraz daha varlıklı sponsorlara sahip. Biz kermes, konser ya da kahvaltılar, yemek etkinlikleri ile kaynak buluyoruz. Bilimsel toplantılar yapmak için ise önceden davetimiz yeterliyken şimdi insanların kaşeleri var. Önceden yol, konaklama gibi masrafları karşılarken şimdi on binler gibi miktarlar ödeyerek insanları davet edebiliyorsunuz.”

Yöneltilecek soru listesinde mevcut olmasa da Vakfin İstanbul Şubesi ile İzmir Şubesi arasında bir karşılaştırma yapılması istendiğinde ise mevcut dezavantaj şu şekilde ifade edilmiştir:

“İstanbul ile fark bütçe yaratma, kendilerine ait bina ve İstanbul’daki GEM Projesi’nin burada da yapılabilmesi için bağış bulma sıkıntısı. İzmir’de bağış kavramı miktarsal anlamda kısıtlı.”

3.3.3. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı'na Dair Değerlendirme

Güzel Sanatlar kanalı ile çocukları rehabilite etmeyi amaçlayan vakfın İzmir ilindeki en büyük kısıtı bütçe yaratma konusundadır. Tanıtım çalışmalarına son yıllarda yoğunlaşmadıkları, edinilmiş çevre ile çalışmaların yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Geleneksel ve sosyal medyada aktif olmayan bir varlık göstererek üniversiteler gibi kuruluşlardan gençlerin katılımının gerçekleşmediğini, şube başkanlığının sürekli olarak belirli kişiler arasında değiştiği ifade edilmiştir.

Türkiye genelinde çocuğun genellikle eğitim/barınma hakkı ekseninde faaliyetler gösterilirken, dezavantajlı bir kesim olan suça sürüklenmiş çocuğun hakkı üzerinden çalışma yapan vakıf, farkındalık eksikliği, medyatikliği reddetme ve özellikle yerel otoritenin hizmeti tekeline alma eğilimi engeline takılmaktadır.

Politik malzeme olarak kullanıma maruz kalmamak için yerel yönetim birimlerinden talepkar olma konusunda çekimser bir vakıf olan Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, bütçe sıkıntısı, bürokratik engeller ve toplumda çocuk suçluluğuna dair dönüşmesi gereken algı problemi ile birlikte faaliyetlerini kısıtlı şekilde sürdürmeye devam etmektedir.

3.4. İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İzmir Büyükşehir Belediyesi, çocuklara yönelik hizmetleri eğitim destek hizmetleri başlığı altında yürütmektedir. Eğitim destek hizmeti olarak, Meslek Fabrikası Eğitimleri, Anaokulları, Öğrenim Birimleri ve ÇOGEM sayılmıştır. Öğrenim Birimleri, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı ile iş birliği doğrultusunda oluşturulan 7 – 14 yaş aralığındaki çocuklara ücretsiz eğitim olanağının verildiği kuruluşlardır. İzmir'de Balçova, Çiğli, Egekent, Gümüşpala, Eşrefpaşa, Güzelbahçe olmak üzere 5 adet Öğrenim Birimi mevcuttur. Aynı zamanda Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile birlikte yürütülen mesleki beceri kazandırma kursları Karşıyaka, Yamanlar ve Altındağ'da hizmet vermektedir.

3.4.1. Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM)

İzmir Büyükşehir Belediyesi, çocukların eğitim haklarına yönelik sunduğu eğitim destek hizmetleri için Çocuk ve Destek Merkezlerinin kurulmasına 2009 yılı itibariyle başlamıştır. İzmir’de; Yenışehir ÇOGEM (2009), Çiğli ÇOGEM (2013), Uzundere ÇOGEM (2015), Buca ÇOGEM (2016), Güzelbahçe ÇOGEM (2019) ve Tarihi Havagazı Fabrikası olmak üzere 6 adet ÇOGEM bulunmaktadır. Bu merkezlerde kentsel olanaklara erişimi kısıtlı çocuk, genç ve ailelerine yönelik hizmet verilmektedir. Derslikler (Türkçe, Matematik, Fen Bilgisi ve İngilizce), bilgisayar sınıfları, oyun odaları ile müzik, resim, el sanatları ve yaratıcı drama atölyeleri mevcut olup gezi, etkinlik ve organizasyonlar ile sosyo-kültürel aktiviteler yapılmaktadır. Çocukların ailelerine yönelik şiddet ile mücadele, aile içi iletişim ve kadın sağlığına dair bilinçlendirme konulu seminerler düzenlenerek kapsayıcı bir yaklaşımla hizmet sunulmaktadır. Aynı şekilde çocuk ve ailesi psikolojik danışmanlık hizmetinden faydalanmaktadır.

2016 yılında hizmete açılan Buca ÇOGEM ile yapılan görüşme şu şekildedir:

3.4.1.2. Genel Sorular

Soru 1) Kurum/kuruluşta hizmet gören çocuk sayısı ve profili ne şekildedir?

“Yıllık ortalama 700 kişi, bu 700 kişinin 100’ü ebeveynlerden oluşmaktadır. Hizmet gören profile dair detaylı bir çalışma yok fakat Doğu ve Anadolu’dan göç eden kesim, TOKİ sakinleri, Buca dışındaki ilçelerden ise Karabağlar’dan katılım mevcut.”

Soru 2) Hangi kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılmaktadır? İş birliklerinin niteliği ne şekildedir?

“SosyalBen Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Belediye Aşevi ile çalışmaktayız. Daha çok İzmir Büyükşehir Belediyesi içerisindeki birimlerle koordineliyiz. Özellikle Kadın Çalışmaları Birimi Kadın Sığınma Evleri’nden çocuklar yönlendirilebiliyor. Bu çocuklar için ÇOGEM’lerde kontenjan yoksa bile kontenjan yaratmaya çalışırız.”

Soru 3) Kurumsal olarak çocuk haklarını uygulamaya dair görev tanımı ve hedefler içerisinde ne yer almaktadır?

“Hobi – branş dersleri sunduğumuz 7-14 yaş aralığı ile 3-6 yaş oyun grubuna ek olarak ebeveynlere yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapıldığı Sosyal Projeler Dairesi’ne bağlı Çocuk Hakları Birimi’ne bağlı görev yapmaktayız. Çocuk haklarına eğitim temelinde yaklaşan ÇOGEM’lerde resim, el sanatları, müzik (keman ve gitar dersleri), Eğlenceli Matematik, Eğlenceli İngilizce, Bilim ve Fen Atölyesi, Yaratıcı Drama, Model Uçak Yapımı gibi faaliyet alanları ile 3-14 yaş aralığındaki çocuk ve gençlerin keyifli ve güvenli bir ortamda gelişimlerini desteklemek ve okul dışındaki zamanlarını etkin şekilde değerlendirmelerine olanak sağlamak amacı taşınmaktadır.”

Soru 4) Bu uygulama ya da hizmet ile geçmişe kıyasla çocuk hakları bağlamında yerelde veya bölgede farkındalık yaratıldığından bahsedilebilir mi? Başka kurum ve kuruluşlar yapılan çalışmalardan etkilenerек ortak proje/hizmet teklifi ile başvuru yapmakta mıdır?

“Ebeveynlerden daha çok sözel olarak geri dönüşler alıyoruz. Birimlerin merkeze uzak olduğundan yakınıyor. Ücretsiz hizmet büyük avantaj olarak görülüyor. Bazı okullardan eğitim çalışmalarına dair ihtiyaç olabiliyor, bize başvurabiliyorlar. Örneğin Mimar Kemalettin İlkokulu ile bir çalışma yaptık anne-babalıkta ustalaşma konulu. Fakat bu işleyiş için bir protokol yok, oluşturulmaya çalışılıyor. Her okul bu tarz çalışmaları hoş karşılamayabiliyor iletişim ve siyasi duruş ile alakalı olarak. Yani sahaya inerek bu konuda bir çalışma yapmadık, ebeveynlerin ve çocukların geri dönüşlerine ve taleplere göre hareket ediyoruz.”

Soru 5) Hizmet sunumu sırasında karşılaşılan kısıtlar ve güçlükler nelerdir?

“Bütçe sıkıntı yaratabiliyor. El sanatları ve resim derslerinde kullanılan materyaller yetersiz kalabiliyor. Örneğin açıldığımız ilk yıl kapasite 100 farklı çocuk olarak belirlenmişti. Dolayısıyla bütçe ona göre belirlendi. Kayıtların açıldığı ilk gün ise başvuru için 100 geldi. Bu sayı dörde, beşe katlandı. Süreç içerisinde satın alma birimi bu problemler çözülebiliyor. Bir başka kısıtımız eğitimci konusunda. Yeni merkezler ekleniyor, en son Güzelbahçe ÇOGEM eklendi. Kadrolu eğitimci sayımız sınırlı. Eğitimci birimler arasında dağılmak zorunda kalıyor, yenilerinin istihdam edilmesi gerekli. Psikologlar da aynı şekilde merkezler arasında gidip gelmek zorunda kalıyor. Toplamda 3 psikolog mevcut. Haftada iki gün Buca ÇOGEM’de hizmet veriyorlar. Yani kalıcı olarak merkezde eğitimci ve psikolog bulunması avantaj. Genellikle saat 14:00’dan sonra hizmet veriyoruz. Bu saatten önce hizmet sunabileceğimiz bir fırsat olmuyor.”

Soru 6) Türkiye’de çocuk haklarının uygulanmasını zorlaştıran en büyük engel nedir ve çözümü nasıl olmalıdır?

“Hak kelimesi geçince iki adım geriye giden bir toplumuz. Çocuk haklarına yönelik bu zamana kadar medya üzerinden bir söylem olmadığı için insanlar çocuğun haklara sahip olduğunun farkında değil. İnsanlar bu terime alışkın değiller. Çocuk kelimesi medyada geçtiğinde de içeriğinin dolu olmaması sorunu var, yine de bir noktaya kadar farkındalık yaratabilir. Bu farkındalık yöneticiler dolayısı ile şekillenebilir. Devlet politikaları ile farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması ile iş birliği arttırılarak çocuk hakları işlenebilir.

Farkındalık çalışmaları dendiğinde de konferanslar seminerler aklı geliyor, konuşmacı ve dinleyici arasında bilgi akışı şeklinden ziyade interaktif çalışmalar yürütülmeli. Bir sunum üzerinden çocuğa ne şekilde davranılacağını anlatılıp konferans sonunda soruları cevaplamak sağlıklı değil, önemli olan ebeveynler ile görüşüp neye ihtiyaç olduğu, neyin anlatılması istendiğini belirleyip talebe göre bilgi verilmesini ve sonrasında atölye çalışması yapılmasını en azından daha sağlıklı buluyorum. Örneğin merkezimizde 3-6 yaş grubu ebeveynlerinden cinsellik temalı bilgilendirme talebi geri dönüşü aldık. Aynı şekilde sınav kaygısı hakkında sadece çocuklar için değil aileler kendileri için de destek talebinde bulundu. Örneğin biz kadın sağlığı çalıştık ama 3-6 yaş için cinsellik çalışmak aklımıza gelmeyecekti. Bu karşı taraftan talebin gelmesini mümkün kılacak bir yapıyla gerçekleştirilmiş oldu.”

3.4.1.3. Kuruma Özel Sorular

Soru 1) Kuruluş, çocuk hakları açısından daha çok eğitim hizmetine yönelik faaliyette bulunmaktadır. Planlama içerisinde suça sürüklenen ya da çocuk işçilere yönelik çalışmalara yer verilmesi planlanmakta mıdır?

“Merkezlerimiz içerisinde Buca’da öyle bir deneyimimiz olmadı. Yenişehir ÇOGEM’de Roman popülasyonu fazlalığından dolayı karşılaşılan bir durum.”

Soru 2) ÇOGEM sayısı arttırılması planlanmakta mıdır?

“Sayısı beş olan merkezimize bu ay içerisinde Güzelbahçe lokasyonu da eklendi, sayımız altı oldu. Henüz faaliyetlere başlanmadı. Buna ek olarak ÇOGEM’e bağlı Masalevi Projesi başlatılacak. 4-6 yaş arası öz bakımını sağlayabilen çocuklara tam gün hizmet verilecek. Genellikle dezavantajlı kadınların çocuklarına yönelik ve kadının istihdamını sağlama amacı taşıyan bir proje olacak. Seferihisar Belediyesi bu projeyi başlattı.”

Soru 3) Hizmet birimlerinde Suriyeli sığınmacı çocuklar hizmet almakta mıdır?

“Buca ÇOGEM’de mevcut değil.”

Uzundere ÇOGEM’de 271 çocuk arasında 15 Suriyeli sığınmacı çocuk hizmet görmekteyken, Yenişehir ÇOGEM’de 300 kayıtlı çocuğun arasında tam sayı verilmeden Suriyeli sığınmacı çocukların hizmet gördüğü bilgisine birimlerin yöneticileri ile telefon görüşmesi yapılarak ulaşılmıştır.

Soru 4) ÇOGEM’lerin kurulacağı yerler seçilirken aranan şartlar nelerdir?

“Mekansal olarak şehir merkezinden uzakta ve iç göç entegrasyon projesi olarak açılan yerler seçilmektedir. Örneğin Uzundere ÇOGEM Kadifekale’den gelenlere hizmet veriyor. Amaç her kesimden çocuğa hizmet vermektir. Güzelbahçe ÇOGEM bunun bir örneği sayılabilir.”

3.4.1.4. Çocuk ve Gençlik Merkezleri’ne Dair Değerlendirme

Toplam altı merkezin içindeki mekansal olarak en büyük birim Buca ÇOGEM’dir. Burada aynı anda birden fazla ders açılma kapasitesi mevcut iken diğer merkezlerde bu sağlanamamaktadır. Buca’da aynı anda altı farklı ders açılabilirken diğer merkezlerde aynı anda iki farklı ders açılabilmektedir. Mekânın fiziksel koşulları katılımı karşılamada sıkıntı çekmektedir.

Yapılan görüşmede bahsi geçen eğitmen sorununa ek olarak başka bir durum ise şirket üzerinden ihale ile hizmet alımıdır. Eğitmenler belirli saat anlaşması ile çalışmak üzere temin edilmektedir. Kalıcı olmadıklarında iş birliği sekteye uğrayabilir, ihaleler yıllık yapıldığı için şirket bir sonraki yıl değişebilir, dolayısıyla eğitmen de değişebilmektedir. Bu durum hizmet verilen çocuklar için sürekli bir alışma süreci döngüsü yaratacağı sonucu çıkartılabilir.

Uygulama merkezler arasında farklılaşabilmektedir. Yapılan görüşmede Yenişehir ÇOGEM’in sabah hizmet veremediği bilgisine ulaşılmıştır. Sebep olarak ise yöredeki çocukların sabah 11:00’den önce uyanarak katılım gösteremedikleri ortaya çıkmıştır. Bu sebeple ders saatlerinin öğleden sonraya konarak bölgenin dinamiklerine göre esnek bir yapı hazırlanmıştır. Bu hem mevcut katılımı devam ettirecek hem de potansiyel katılımı arttıracak bir uygulamadır. Eğer ders saatlerini düzenlemede merkezi bir tavırla yaklaşılmış olsaydı ulaşılan ve hizmet gören çocuk sayısında ciddi bir azalma olacaktı.

Görüşme sırasında ortaya çıkan diğer bir sonuç ise katılımın gezi, piknik, orman kampı gibi faaliyetlerde kontenjanı aşarken müze ziyareti, hak temelli atölye çalışmaları gibi faaliyetlerde oranın oldukça düşük olduğudur. Bu da yörenin sosyo-kültürel dinamiklerine bağlı olarak değişim göstermektedir.

ÇOGEM’ler çocuk ve gençlerin okul dışındaki vakitlerini “bir çeşit oyalanma”dan ziyade Geri Dönüşüm Atölyeleri ile çevre bilincini öğrendikleri ve pratiğe döktükleri, öğrenim hayatında çekince duydukları derslere “eğlenceli” tabiriyle farklılaştırılmış bir yöntem ile bakabilecekleri, Duygu Atölyeleri ile iletişim becerilerinin geliştirildiği birimlerdir. Bunlara ek olarak bu merkezlerde çağın gerekliliği olan teknolojik ilerlemeye dayalı basit kodlama dili gibi eğitimler verilmemektedir. Talep olup olmadığı ya da planlama dahilinde olma durumu sorulduğunda robotik faaliyetler, basit kodlama eğitimleri gibi çalışmalar İzmir Kalkınma Ajansı’nın hibe ettiği bir proje kapsamında planlandığı bilgisi verilmiştir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne yönelik bir diğer eleştiri ise Çocuk Hakları Birimi’nin kuruluşu ve faaliyete geçmesinin 2017 yılını bulmasıdır. Günümüzde yerel otoriteye ait hak temelli bir birimin İzmir ilinde sadece iki yıl önce kurularak çalışmaya başlaması sosyo kültürel dinamiklere tezat bir durum ortaya çıkarmaktadır. İlin UNICEF tarafından yürütülen “Çocuk Dostu Şehir” projesine hemen hemen aynı tarihlerde katılımı da çocuk haklarına dair çalışmalar yürütülürken (ilk ÇOGEM Buca’da 2009’da kurulmuştur) bir çocuk hakkı biriminin kurulması neredeyse on yılı bulmuştur. Birimin kurulması ile birlikte bir sokak çalışması yapılarak, çocuk haklarının içeriği ve kapsamı halka anlatılmıştır. Daha sonra ise aslında bu çalışmanın kurum içerisinde yapılması gerektiği fark edilerek, çalışanlara ve karar alıcılara yönelik bir çalıştay düzenlenmiştir. Burada ulaşılabilecek nokta İzmir özelinde, yerel otoritenin çocuk haklarına dair çalışmalarını kendi içerisinde içselleştirmeden uygulamaya girişerek daha sonra fark edilen koordinasyon ve iş birliği eksikliği üzerinden bu durumun giderilmeye çalışılmasıdır. Kısaca süreç ters şekilde işlemiştir.

Eklenmesi gereken bir diğer sonuç ise Çocuk Hakları Birimi ile yapılan görüşmede yerel otoritenin bir çocuk bütçesine dair bir kaleme sahip olmayışdır. Projeler ve ihtiyaçlar dahilinde ödenek yaratılan bu durum eleştirilmektedir. Görüşme sırasında Seferihisar Belediyesi’ne ait, çocukların katılım hakkının

doğrudan uygulandığı bir örneğe değinilmiştir. Kullanımı ve idaresi bakımından çocukların söz sahibi olduğu yıllık 60.000 TL bütçe belirlenmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin de böyle bir uygulama ile çocuğun kentte görünürlüğünü işlevsiz kent konseyi çocuk meclisi uygulamalarından öteye götüreceği, çocuk katılımının ise afiş ve logo tasarlamaktan ziyade daha farklı bir boyuta geçeceği sonucuna ulaşılabilir.

3.5. TÜRKİYE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR VAKFI (KORUNCUK)

Vakıf 1979 yılında gönüllü kişiler tarafından, korunma gereksinimi olan çocukların sağlık, beslenme ve eğitim haklarını gerçekleştirme amacıyla merkezi İstanbul'da olmak üzere kurulmuştur. İzmir'de şubesi bulunan vakıf, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü Çocuk Hizmetleri Birimi'nden vakfın talebi doğrultusu ile çağırılan 0 – 6 yaş aralığında bedensel ve zihinsel engeli bulunmayan çocukların insan onuruna yaraşır vaziyette bir ortamda yaşayabilmesi için çocuk köyleri kurmaktadır. 10-12 evden oluşan bu yerleşim birimi dört öğeden oluşmaktadır.

3.5.1. Genel Sorular

Soru 1) Kurum/kuruluştaki hizmet gören çocuk sayısı ve profili ne şekildedir?

“Koruncukköy Bolluca'da koruma kararı altındaki çocuklara hizmet verilmektedir ve şu anda yaklaşık 85 çocuk kalmaktadır. Ayrıca köyde kalmayıp dışarıda lisans eğitimine devam eden yirmiye yakın üniversite öğrencimiz bulunmaktadır. Koruncukköy Urla'da ise 2019 eğitim-öğretim yılıyla birlikte eğitim hakkı risk altında çocuklara hizmet verilecektir. Kapasite 205 olup ilk yıl 40 çocuk ile başlayarak ilerleyen süreçlerde sayı artacaktır. Bolluca'da ebeveyn bakımından yoksun kalarak devlet koruması altına alınmış çocuklar ki bunlar parçalanmış aileler çoğunlukta olup çok nadiren ebeveyn kaybindan dolayı akrabaları tarafından bakılmayan çocuklardır. İzmir'de misafir ettiğimiz çocuklarımız ekonomik, coğrafi ya da sosyal sebepler ile eğitimine devam etmesi riskli gözüken aile yanında yaşayan çocuklardır.”

Soru 2) Hangi kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılmaktadır? İş birliklerinin niteliği ne şekildedir?

“Bollucaköy’de Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler ve Bakanlığı ile 1996 yılında imzalanmış protokol ile iş birliği yapıyoruz. İzmir’de 2018 yılında imzalanmış açılış iznimiz kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ile çalışıyoruz. Çeşitli kuruluşlarla sponsorluk anlaşmalarımız var ve bunlar kaynak geliştirme amaçlı. Kızılay ile toplum merkezlerinde koruma amaçlı faaliyetlere destek verme amacı ile iş birliği protokolümüz var. Ayrıca sağlık hizmetlerinden yararlanmak amacı ile Dokuz Eylül Üniversitesi ile yapılan protokolümüz var. Bunun dışında çeşitli üniversiteler ile akademik alanda iş birliklerimiz var.”

Soru 3) Kurumsal olarak çocuk haklarını uygulamaya dair görev tanımı ve hedefler içerisinde ne yer almaktadır?

“1979 yılında gönüllü kişiler tarafından kurulan Koruncuk Vakfı, her çocuğun ve gencin şefkat, sevgi ve anlayış görme, yeterli beslenme ve sağlıklı bir ortamda yaşama, oyun ve eğlence olanaklarından yararlanma, çağdaş bir eğitim alma ve yeteneklerini geliştirme, kısaca insan haysiyetine yakışır bir şekilde yaşama hakkı olduğuna inanmakta, çalışmalarını bu doğrultuda sürdürmektedir.”

Soru 4) Bu uygulama ya da hizmet ile geçmişe kıyasla çocuk hakları bağlamında yerelde veya bölgede farkındalık yaratıldığından bahsedilebilir mi? Başka kurum ve kuruluşlar yapılan çalışmalardan etkilenerek ortak proje/hizmet teklifi ile başvuru yapmakta mıdır?

“Koruncuk Vakfı’nın korunma ihtiyacındaki çocuklarla ilgili öncelikli hedefi farkındalık ve bilinçlendirme oluşturmaktır. Çocuğun korunması gereken bir değer olduğu öğrenilmelidir. Bu noktada toplumumuzda sosyal sorumluluk bilincinin oluşmasına önem verilmekte ve bu farkındalık da zaman içerisinde artmaktadır. Bu bağlamda farklı kuruluşlar ile ortak projeler de geliştirilmektedir.”

Soru 5) Hizmet sunumu sırasında karşılaşılan kısıtlar ve güçlükler nelerdir?

“Koruma altındaki çocukların herhangi bir şekilde basında kullanılması kesinlikle yasak olduğu ve mahremiyetlerine girildiği için bu alandaki tüm basılı ve görsel medyada gerçek projelerimize ait görsel kullanımı sıkıntı yaratmaktadır. Sponsorlarımız ile çocukların teması da sıkıntılı bir durum. Değişen çocuk bakım politikalarında, uygulamalardaki aksaklıklar, çocuğun korunmasında karşılaştığımız önemli güçlüklerdir.”

Soru 6) Türkiye’de çocuk haklarının uygulanmasını zorlaştıran en büyük engel nedir ve çözümü nasıl olmalıdır?

“Çocuğun Türk toplumu tarafından bir birey olarak algılanamaması, temel hak ve özgürlüklerinin, mahremiyetinin bir yetişkin ile aynı düzeyde olması gerektiği ancak 18 yaşına gelene kadar da güven ve sevgi ortamında büyümesi gerektiğinin anlaşılamadığı en büyük engeldir.”

3.5.2. Kuruma Özel Sorular

Soru 1) 5 çocuk köyü kurma hedefi hangi şehirleri kapsamaktadır? Lokasyon seçimi hangi kriterlere göre yapılmaktadır?

“Bu kural değişti. Şu anda iki köyümüz üzerinden ilerleyeceğiz. Çocukları aile yanında nasıl koruyabiliriz bu alanda hem aileleri hem de vakfın bu alandaki hizmetlerini geliştireceğiz.

Bugüne kadar köy lokasyonu seçimi arazinin bağış olarak verilmesi ile oluşmuş bir olgu. Neticede her yerde bu köylere ihtiyaç var.”

Soru 2) Çocuk ve gençlerin çocuk köylerinden ayrılması süreci ne şekildedir?

“Yarı Bağımsız Yaşam; 18 yaşını doldurmuş fakat eğitim hayatı devam eden veya koruma kararı sona ermiş, iş arayan veya iş hayatına atılıp henüz para kazanmaya başlamış olan gençlerin, Vakıf tarafından kiralanılan evlerde bir arada yaşamaya başladıkları dönemi tanımlamaktadır. Yarı Bağımsız Yaşam sürecinin başlamasıyla da çocuklar köy yerleşkesinden ayrılmaktadır. Bu süreçte de genç Koruncuklar, Vakıf tarafından nakdi ve ayni olarak ihtiyaç duydukları her anda desteklenmektedirler.”

Soru 3) Çocuk köylerinde fiziksel/duygusal ve cinsel istismar vakalarına rastlanılmakta mıdır?

“Koruncukköy Bolluca’da istismar mağduru çocuklar da bulunmaktadır. Koruncuk Vakfı, istismara maruz kalmış çocuklara yönelik bir rehabilitasyon birimi kurarak daha nitelikli bir psiko-sosyal destek verebilmek için İkinci Şans Projesi’ni hayata geçirmiştir. Çocuk köyünde çocuklarla birebir çalışan

personeli daha donanımlı ve bilinçli hale getirmek ve psikologların travma müdahalelerini güçlendirmek için uygulanan bu projede, rehabilitasyon programı kapsamında istismar geçmişi olan çocuklara yönelik travma odaklı yöntemlerle psikoterapi desteği verilmektedir. İzmir’de mevcut değildir.”

Soru 4) Aile evlerindeki “maaşlı ve sözleşmeli çalışan anne” figürü, “baba” figürü ile desteklenmekte midir? Bu durumun avantaj ve dezavantajları nelerdir?

“Aile evinde 7/24 çalışma gerektiren bir ortam olduğu için sadece profesyonel kadro çalışmaktadır. Gönüllü yapılacak bir görev değildir. Baba figürü aile evlerinde yoktur. Yapılan iş bir kadın ve bir erkeğin anne baba olarak yürütebilecekleri bir iş değildir. Zaten travmalı çocukların sürekli kontrol edilmesi gereken bir alanda bir de karı koca sorunlarının eklenmesi pratikte mümkün değil. Çocuklar genelde köyde çalışan erkek personele “baba, dayı, amca” demektedir. Erkek rol modeller o figürler üzerinden bilinçli olmamakla birlikte pratikte gördüğümüz bir olgu olarak gelişmiştir.”

Soru 5) Çocuk köylerinin güvenliği nasıl sağlanmaktadır?

“Koruncukköy Bolluca ve Koruncukköy Urla tesisleri profesyonel güvenlik şirketleri tarafından 24 saat boyunca özel kamera sistemiyle izlenmekte, güvenlik personeli tarafından sürekli denetlenmektedir.”

Soru 6) İzmir’de ve İstanbul’da faaliyette bulunan vakıf, iki şehri karşılaştırdığında ortaya çıkan avantaj ve dezavantajlar nelerdir?

“İki yerleşkemiz de farklı kaynaklardan gelen çocuklardan beslendiği için karşılaştırmak doğru olmaz. Ancak tabi ki İstanbul köyümüzde ailesi tarafından terk edilmiş travmalı çocuklara hizmet veriyoruz. İzmir’de yeniyiz, İstanbul’da 40 yıldır hizmet veriyoruz. Dezavantaj açısından İzmir kaynak geliştirme konusunda İstanbul’dan biraz daha geriden geliyor.”

Soru 7) Vakfın karşılaştığı zorluklar nelerdir? Çocuk köylerinin kurulduğu yörede yerel halkın hizmet sürecine katılımı/desteği/tepkileri ne şekildedir?

“Vakfın karşılaştığı çok büyük bir sorun yok en önemli sorunumuz devletin çocuk bakım politikalarındaki toptancı bakış açısı biz tabi ki birebir çocuklar ile bağ kurduğumuz için daha özel bakım hizmeti vermeye çalışıyoruz. Halk her zaman çok iyi yaklaşmış ve çok destek olmakta. Hizmetlerimizi doğru ve anlaşılır halde anlattığımız sürece onların da maddi ve manevi desteği hep yanımızda oluyor.”

3.5.3. Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'na Dair Değerlendirme

Korunmaya muhtaç durumdaki çocukların insan onuruna yakışır bir hayat sürdürebilmesi ise gönüllülük esası ile İstanbul'da 1979 yılında yola çıkan vakfın İzmir Şubesi 2018 yılında kurulmuş ve faaliyet göstermesi 2019 yılını bulmuştur. Kent popülasyonuna göre Bolluca'da ailesi ve akrabaları tarafından bakımı üstlenilmeyen çocuklara hizmet verilirken Urla'da ailesi ile birlikte yaşayan çocuklara hizmet verilmektedir. Çocuğun sahip olduğu hakları uygulamaya geçirmek bakımından Bolluca, Çocuk Hakları 27. Maddede geçen uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı etrafında şekillenirken Urla Koruncukköy, çocuğun eğitim hakkı üzerinden hizmet vermektedir.

Koruncukköy uygulaması halk desteği gören bir yapı olmakla birlikte finansal anlamda kaynak yaratma konusunda İzmir, İstanbul'a göre daha kısır kalmıştır. Vakfın 2018 yılı gelir tablosuna göre vakfa yapılan bağış tutarı İstanbul ili için 9.175.948,83 iken İzmir ili tutarı genel toplamı 773.845,83 TL'dir. Urla Koruncukköy için ciddi bir saha ve tanıtım çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Çalışmada yer alan iki vakıf karşılaştırılırsa genel anlamda Koruncuk, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı'na göre medya ile daha barışık bir çizgiye sahip durumdadır. Urla'daki köyün kuruluşu için 2011 yılında başlatılan proje, yapım şirketlerinden ve ünlülerden destek almış, açılışında ise ünlüleri konuk etmiştir.²²⁷

Koruncukköy Projesine dair bir diğer sonuç ise çocukların bilinçsiz şekilde rol model olarak benimsediği çalışanların sözleşmeli çalışan olmaları, çalışmanın gönüllülük esasına dayanmaması kurulacak iletişimin niteliği bakımından sakınca içerme ihtimaline sahiptir. Yapılan görüşmede bu sakıncaya dair herhangi bir sonuç niteliğinde bilgi mevcut değildir. Ücretli çalışan bir ekibe ek olarak gönüllü çalışan başka bir ekip, profesyonelliği zedeleme düşüncesi ile kurulmamıştır.

Nihai olarak vakfın hizmet sunumuna dair karşılaştığı zorluklar devletin kategorize eden tek tiplendirme üzerine bakış açısı üzerinden şekillenmektedir. Bu durum çocuklara verilecek hizmet açısından sağlıklı olmamaktadır. Vakfın eleştirdiği

²²⁷ Öyle ki Urla Koruncukköy **Meral Okay** anısına adanmıştır.

bu nokta, her bir çocuğa genellemelerle yaklaşılamayacağı, daha hassas ve geniş bir bakış açısı ile tasarlanmış politikalar ile hizmet sunulması gerekliliği üzerinedir.

3.6. ÇOCUK HAKLARININ İZMİR’DE UYGULANABİLİRLİĞİNE DAİR GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye geneli ve İzmir ilinin özeli birbirine paralel olarak, çocuk hakları konusundaki en büyük problemi, öncelikli şekilde farkındalık eksikliğine sahip olmasıdır. Çocuğu bir birey olarak görmeyen, hakları olabileceğinin bilincinde olmayan bu yapının dönüştürülebilmesi için ciddi bir şekilde bilinçlendirme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmalar ise sadece bilgi akışı olan konferans ve seminerler şeklinden ziyade daha interaktif, atölye çalışmaları içeren, geri dönüşlerin alınıp daha sonraki çalışmaların bu geri dönüşler üzerinden şekillendiği özelliklere sahip olmalıdır.

Bu bilinçlendirme hak temelli çalışan birimlerin öncelikle kendi içerisinde bu çalışmayı yaparak kurum içinde bir farkındalığa sahip olması gerekmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi Çocuk Hakları Birimi örneğinde olduğu gibi saha çalışmasının öncelikle kurum sınırları içerisinde çalışması sağlıklı olan yöntem olacaktır. Çünkü bireysel ve kurumsal farkındalık eksikliği, yapılan ve yapılacak çalışmaların genel anlamda algıyı dönüştürmek konusunda yetersiz kalmasına sebep olmaktadır.

Kurum ve kuruluşlarda çocuk hakları çalışan tüm birimlerin kendi arasında koordineli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Otomatik olarak işlemesi gereken bu mekanizma zaman sonra karşılaşılan aksaklıklar sebebi ile fark edilmiş ve birimler arası koordinasyonu sağlayacak bir mekanizma talep edilmiştir. Çocuk çalışmaları farklı birimlerde yürütülmekteyken çalışmanın içeriği/niteliği hatta doğruluğu konunun hassasiyeti bakımından bir danışma ve görüş alma ihtiyacı doğurmaktadır. Bu da nitelikli bir koordinasyon ihtiyacını doğurmaktadır.

Kurumlar arası mevcut duruma bakıldığında ise örneğin yerel yönetimler özelinde çocuğun ihmal ve istismarı oluştuktan sonra ortaya çıkan durumda doğrudan iyileştirici bir mekanizma olmadığı sonucuna ulaşılmıştı. Bunun için hastaneler, rehabilite merkezleri ya da Baro arasında bir ağ yapısı bulunmamaktadır. Hatta personel bu ağın olup olmadığının bilgisine dahi sahip değildirler.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde ihtiyaçlar dahilinde ocuk konusunda çalışma anlayışı, mevcut bir “ocuk Bütçesi” yapısının oluşmasına engel olmuştur. İhtiyaca göre pay ayrılması söz konusu iken Seferihisar Belediyesi yeni bir uygulama başlatmıştır. Seferihisar ocuk Belediyesi'nde yıllık 60.000 TL'lik bütçeyi çocuklar kendileri yönetebileceklerdir. Maliyet analizi ve bütçe planlaması konusunda çocuklar kendi kararlarını alırken bu uygulama çocuğun demokratik katılım hakkına iyi bir örnek olmaya teşkil edecektir.

İzmir özelinde ocuk hakları genel olarak yaşama- gelişme hakkı, ayrımcılık yasağı, çocuğun üstün yararı ilkesi ve ocuk katılımı ilkeleri etrafında şekillenmektedir. Çocuğun katılım hakkı ise Seferihisar rneğı dışında genellikle hak temelli çalışmalarda bir projenin logosunu tasarlama hakkı için atölye çalışması yapma, logo hakkında karar verme, yapılacak faaliyetler hakkında karar verme şeklinde rnekendirilmiştir. Kent konseyine bağlı ocuk Meclisi'nin faaliyetleri ise resim yarışmaları, masal dinletileri ve sosyokültürel gezilere katılmak üzerine şekillenmektedir.

Bir diğer bulgu ise ocuk haklarının; kadın, evre ve hayvan hakları ile birlikte çalışılmaya başlandığı üzerinedir. Yapılan faaliyetler niteliğine göre evre hakları konusunda bilinçlendirme amacını da kapsamaktadır. Farklı bir örnek olarak Masalevi projesi dezavantajlı kadın istihdamı ile kadın haklarını gözetirken çocuğun korunmasını hedeflemektedir. Bu i ie geçmiş ve birbirinden ayrılamaz hak anlayışı bilincinin toplumda yerleşmesi için birlikte ortak projeler geliştirilerek sağlıklı çalışmalar yapılmalıdır.

Kurumlar arası iş birliklerinin ocuk kavramının içselleştirilememesi sebebi ile oldukça yavaş yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu alışmalar büyük çaplı ve ses getirecek projelere dnşememekte, daha çok eğitim planlama, konferans düzenleme şeklinde faaliyetler olarak yoğunluk kazanmıştır.

ocuk hakları temelinde çalışan yapılar interaktif çalışma konusunda esnek olduğunda ve alınan geri bildirimler ile yeni planlamalar yapıldığında tepeden inme bir anlayıştan çıkılıp ihtiyaçlara göre hareket edildiğinde daha verimli sonuçlara ulaşılacaktır. Devlet politikalarının yansımına bakıldığında ise özellikle Koruncuk Vakfı ile yapılan görüşme sonucunda çocuğun merkezi idare tarafından tek tip görülerek toptancı bir anlayışla yaklaşımı fark edilmektedir. Ayrıca denetim

mekanizmasının yeterli işlememesi ile birlikte alınan kararlar ve yasal düzenlemelerin verimliliği tartışma konusu olacaktır.

Son olarak, çocuk ve hak hem ayrı hem de yan yana kullanılan terimler olarak yaygın medyada işlevine uygun şekilde görünmediğinde sadece bu konu ile ilgilenen kesimlerin farkındalık sahibi olduğu bir konu olarak kalacaktır. Geleneksel medyadan ziyade dijital medyada görünürlüğü artan ihmal ve istismar vakaları ile toplumsal bilinç uyanmış olsa da basında “Çocuk Hakları Unutulmadı”, “20 Kasım Coşkuyla Kutlandı” temalı yılda bir hazırlanan kutlama programlarının ötesine geçmemektedir.

SONUÇ

Çocuk hakları, kendisini kapsayan ve içinden türetilmiş insan haklarından ayrı şekilde düşünülemez. Tarih boyunca hak talebi, adaletin, eşitlik ve özgürlük ilişkisi ile şekillenen kavramlar türlü mücadeleler sonucu resmî belge, bildiri ve yasalar ile vücut bulmuştur. Bu çalışmada öncelikle temel bir zemin olan insan haklarının kaynağı, tarihsel gelişimi, aydınlanma ve liberalizm düşüncesi ile olan ilişkileri doktrinler üzerinden çalışılmıştır. Daha sonra kendi içinden türeyen çocuk hakları yine aynı temelde işlenmiştir.

İnsan hakları, kaynağı bakımından ihtiyaç ve onur kelimeleri üzerinden türemiştir. Çocuk ise özel bir bakıma, koruma kollama ve ihtiyaçlarını giderme konusunda dezavantajlı bir konumda olan bir varlık olduğundan yine ihtiyaç ve yüksek yarar üzerinden türeyecektir. Bu durumda çocuk hakları yine aynı temelde çocuğun, gelecek toplumların inşasının temelinin sağlam olması amacı gözetilmesi kaçınılmaz bir dizi anlaşma ve kural yaratmıştır.

Bu inşa sürecinde insanın haklara sahip olduğunun ve bu hakları talep edebilme boyutuna geçilmesindeki önemli noktalardan ilki özgür insan ve köle ayrımının farkındalığı olacaktır. Roma Hukuku'nda kişiler hak sahibiyken kişi olmayanlar hiçbir zaman haklara sahip olamamıştır. İnsan haklarının temel fikri olan insanın sadece insan olmasıyla sahip olduğu haklar anlayışı bu dönemde geçerli değildi yani Roma toplumunda kişi statüsünde olmak için insan olmak yeterli değildi. Bu anlayıştan sonra Hristiyanlığın insan onuruna değer veren bir bakış açısına sahip olması ile birlikte Orta Çağ'da hak ve özgürlük anlayışı değişmeye başlamıştır. Ardından aydınlanma ve Liberalizm düşüncesi insan haklarını şekillendirerek ortaya doktrin üretme yoluna girilmiştir. İnsan hakları konuşulurken değinilmesi gereken ilk nokta olan özgür insan-köle ayrımı, çocuk haklarından bahsedilirken değinilmesi gereken küçük yetişkin-çocuk kavramı algısı ile paralel bir özellik göstermektedir. Çünkü çocuk kavramı ve çocuk algısına bakıldığında, çocukluğun ayrı bir boyut olarak ele alınmadığı görülür. Çocuklar uzunca bir dönem ailelerine yardımcı olan ve fiziksel gücünün yettiğince üretime ya da yapılması gereken işlere katılım sağlayan yetersiz yetişkinler olarak görülecektir. Batı toplumlarında bu algı 18. Yüzyılda Rousseau ile kırılmaya başlayacak, Türk toplumunda ise Tanzimat Dönemi'nde algı değişmeye başlayacaktır.

Nihayet çocuğun, yetişkinlerden ayrı bireyler olduğu ve özel bakım, ilgi, şefkat ve fiziksel/duygusal ihtiyaçlarının karşılanması gereken, hukuk sistemlerince yüksek yararı gözetilmesi öncelik olan varlıklar olduğu fikri çeşitli 1924 yılında Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ile başlamış, düzenlemeler, bildiriler ve belgelerle hayat bulmuştur. Bu sırada devlet politikalarının yasal düzenlemelerinde aile kavramı içerisinde insan hakları çatısı altında, kadın hakları ile bütüncül ve birbirini destekleyecek düzenlemeler şeklinde yer bulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde odaklanılan çocuk kavramı ve tarihi, çocuk haklarını uygulamaya geçiren belgeler ve bildirilerin işlenmesi ile belirlenen üç odak noktası çalışılmıştır. Öncelikle çocuk kavramının Türk hukukundaki karşılığı ve niteliğine değinilmiştir. Çocuk, çok boyutlu bir kavram olup tanımı ve önemi toplumlara ve kültürlere göre değişiklik gösterirken T.C Anayasasında ve Medeni Kanun'da aile kavramı ile birlikte yer almıştır. Çocuğun hukuki sorumluluğuna değinilmiş ve çocuk suçluluğu çalışılmıştır. Burada erişilen bulgular 2018 yılı verileri henüz işlenmediğinden 2016 ve 2017 yılındaki TÜİK verilerinden elde edilmiştir. Türkiye'de 2017 yılında suça sürüklenen 112,986 çocuk bulunmaktadır. İçlerindeki en büyük pay hırsızlık olup, yaralama, mala zarar verme ve cinsel suçlar şeklinde sıralanmaktadır. Bu sayı İzmir özelinde toplam 7,948 suça sürüklenmiş çocuk olarak kaydedilmiştir. Güvenlik birimlerine gelen/getirilen bu 7,948 çocuk yine aynı sıralamaya dahildir.

Suç mağduru çocuklara bakıldığında ise aynı yıl kayıtlı suç mağduru çocuk sayısı 137,482 ve İzmir'de 6,277'dir. Suç mağduru çocukların hangi nitelikteki suçlardan mağdur olduğu ise ilk sırada yine yaralama suçudur. Fakat burada değişen bir durum vardır ki cinsel suçlardan mağduriyet ikinci sırada gelmektedir. İzmir'de toplamda 6,277 suç mağduru çocuktan 11 yaş ve altı 231 çocuk, 12-14 yaş aralığında 339 çocuk, 15-17 yaş aralığında 571 çocuk cinsel suçlara maruz kalmıştır. Bu sayı toplamda 1,141 olup her İzmir'de kayıtlı suç mağduru 5 çocuktan biri cinsel suç mağduru olmuştur. Türkiye genelinde ise oran her 7 çocuktan birinin cinsel suç mağduru olduğudur. Bu durumda çocuk ve suç çalışılırken tez çalışmasının odaklandığı diğer bir nokta olan ihmal ve istismara maruz kalmış çocukların ayrı bir başlıkta çalışılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada değinilmesi gereken noktalardan biri de çocuk ve suç kelimelerinin yan yana kullanımının mevcut durumudur. Doğru kullanımın söylemden geçeceği vurgusu ile birlikte “suçlu çocuk yoktur, suça sürüklenen çocuk vardır” algısının yansımaları görülmektedir. Suça sürüklenme kavramının ise Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı’nın İstanbul Şubesinin yaptığı bir çalışma dolayısıyla literatüre kazandırıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Kavram, Türkiye’deki çocuk algısı ve çocuk haklarının hem otorite hem de toplum tarafından algılayış biçiminin dönüştürülmesi bakımından işlevsel bir rol üstlenmektedir.

Çalışmanın bir diğer odak noktası çocuk işçiliği ve Türkiye’deki çalışan çocukların haklarına dair hukuksal düzenlemelerdir. İzmir’de yerel örgütlenmelerde kayıtsız/uygunsuz çocuk işçiliğine hassasiyet ve karşı bir duruş gösteren sivil toplum yapılanmalarına rastlanmamıştır. Çocuk işçiliği ile alakalı hukuki düzenlemelerin yanında aktif olarak Türkiye’de mevcut olan çocuk işçiliği sorununu çözmek için 2017 ile 2023 yılları arasında yürütülecek olan Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı hazırlanmıştır.

Tüm literatür çalışması ve görüşmeler ışığında çocuk hakları bakımından Türkiye’de genel bir durum değerlendirmesi yapıldığında ulaşılabacak sonuçlar şu şekilde olacaktır: Öncelikle Türkiye yasal düzenlemeler ile uluslararası anlaşmaların çoğunluğuna taraf durumdadır. Fakat UNICEF raporlarının da belirttiği üzere; yasaların çocuk hakları ilkelerinden tam bir uyuma sahip olmayan kısımları revize edilmelidir.

Toplumda çocuk hakları algısı ve kültürünün oluşması ve benimsenmesine dair ihtiyaç devam etmektedir. Bu kültür, bir çocuğun ebeveynlerinin ya da bakımından sorumlu kişilerin bir mülkü olarak algılanmasından ziyade bir birey olarak tanınarak ihtiyaçlarının karşılanması ve yeterli bir refah seviyesinde hayatlarını sürdürmesinin sağlanması üzerinedir. Bunun için de STK çalışmaları, karar alıcı mekanizmalar ile devlet politikaları, akademik çalışmalar birbirinden beslenerek bu hak kültürünün gelişmesine katkıda bulunmalıdır.

Son döneme dair bir diğer tespit ise çocuk haklarına dair kamuda artan duyarlılık üzerinedir. Hem hükümetin hem de sivil toplumun özellikle eğitim alanındaki girişimleri örnek gösterilebilir. Çocuk hakları, okul müfredatında 2013 yılından itibaren yer almaktadır. Ayrıca kız çocuklarının eğitimi üzerine

kampanyalar ve girişimler, ebeveynler için çocuk yetiştirme programları ve profesyonellerin (çeşitli sektörlerde) çocuk haklarına dair bilinçlendirme temalı eğitimlerin artışı söz konusudur. Bu gelişime öneri olarak ise çocuk haklarına dair bilinçlendirme çalışmalarının sadece okul müfredatlarında değil, mesleki eğitim programlarında da yer alması gerektiği, sadece ilgili yükseköğretim programlarında bu eğitimin verilmesinin yetersiz kalarak genel anlamda insan hakları ve çocuk haklarına dair eğitimlerin zorunlu tutularak verilmesi gerektiği önerisi sunulabilir. Buna bağlı olarak çocuk ve gençlere yönelik kamu harcamalarının arttırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kaliteli sağlık, eğitim hizmetleri, çevrimiçi bağlantıya ve teknolojiye erişim gibi kamu harcamalarının arttırılarak gelecek nesiller için fırsatların çoğaltılması uluslararası raporlarda Türkiye için önerilmiştir. Sosyal koruma imkanları ve koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Fakat bu konudaki dezavantaj Türkiye'deki kamu finansmanının düzenli bir izleme sistemini mümkün kılmayışıdır. Harcamaların üniversiteler ya da sivil toplum yapılanmaları tarafından ayrıntılı ve düzenli şekilde izlenerek değerlendirilmesi verimli harcamalar yapılmasını sağlayacaktır.

Türkiye'de çocuk haklarının uygulanmasına dair bir diğer sorun ise çocuk haklarının ihlalinin izlenmesi konusudur. Bu konuda çeşitli platformlar oluşturularak şikâyet mekanizmalarının işlerliği hedeflenmelidir. Bu konuda süreklilik sağlanmalı, özel sektör, kamu sektörü ve uluslararası kuruluşlar arasında eşgüdüm olmalıdır.

Çocuk haklarının Türkiye'de ve dolayısıyla İzmir'de uygulanabilirliğinin mevcut durumu hakkında bir diğer tespit ise veri eksikliğidir. Hükümetlerin politikalar üretme sürecinde ihtiyaca göre veri talebi nedeni ile araştırmaların yapılarak veri elde etme eğilimi mevcuttur. Bu araştırmalar da daha çok işgücü, istihdam, doğurganlık, ölüm, göç nedenleri gibi demografik unsurlar etrafında yoğunlaşmaktadır. Çocuk haklarını gözetecek politikalar üretilecekse eğer ulaşılabilecek veriler çeşitlendirilmelidir. Bu konuda ise daha çok aile hayatı ve aile içi şiddet odağında çalışmalar mevcuttur. Sunulan öneri ise çocukların düşünce yapısını ve iç dünyasını da anlamaya yönelik çalışmalara da yer verilmesi gerekliliğidir. İlgi alanları, kendilerini güvende ya da tehlikede hissettikleri alanlar ya da durumlar, engelli çocuklar, dezavantajlı kesimler, göçmen çocuklar, yoksul çocuklar, kırsal kesimlerde yaşayan çocuklar, dijital yerlilik gibi genişletilebilecek alanlarda

alışmalar arttırılmalıdır. Bu konuda BM ve UNICEF raporlarında Türkiye'ye dair bazı verilerin eksik olduğu, araştırma ve raporlama süresince eşzamanlılığı mümkün kılamadığı tespit edilmiştir.

evre hakkı ve ocuk birlikte incelendiğinde ise ortaya atlye çalışmaları ve ağaçlandırma faaliyetlerinin, piknik ve gezi tarzı sosyal faaliyetler etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bununla birlikte yeşil alan yetersizliği, küresel ısınma, evre felaketleri konusunda ülkedeki politika eksikliği ve yetersiz uygulamalar, ocuk ve gençlerin yeni kuşak haklardan olan evre hakkını kullanamadığı ayrıca bu konuda katılımının da oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Bir diğer tespit çocuğun medyada görünürlüğü ve medyanın çocuğa karşı hassasiyeti üzerinedir. Geleneksel medyanın Türkiye'de şiddet hakkındaki sansür konusunda hassasiyeti sorgulanmakta ve çocuklar üzerindeki etkileri çok yönlü boyutlarda karşılıklı bulabilmektedir. Bunun yanı sıra kitle iletişim araçları çocuklar üzerinde daha ne kadar faydalı ve bilgiye ulaşılabilirlik açısından avantaj sağlamaktan ziyade olumsuz bir tutumla medyanın zararlarına odaklanılmaktadır. Oysa ocuk konusunda farkındalığın ve bilinçlendirme çalışmalarının geleneksel medya üzerinden geniş kitlelere ulaştırılabileceği fırsatının tercih edilmediği görülmektedir. Bu konuda birbirinin karşıtı iki çalışmada yer almaktadır. Koruncuk Vakfı İzmir şubesi Urla Koruncukköy basın ve yayın organları ile sosyal medyada görünür olmuş, yapım şirketleri ile tiyatro/sinema/televizyon dünyasından ünlülerden destek almıştır. Aksine Türkiye ocuklara Yeniden zgrlk Vakfı ise sosyal medyada dahil var olmayı merkezine almayarak özellikle kişisel iletişim ağları kullanarak bütçe elde etme yoluna gitmiştir. Vakfın bu tutumu birlikte çalışılan projelerin katkı sahiplerince istenilen dışında bir tutum göstererek Vakfı küçük iştirak olarak gösterip başarıyı sahiplenme eğiliminden rahatsızlık duyma şeklinde açıklanmıştır. Fakat günümüzde medya iletişim araçları ve evrimii ağlardan yararlanmamayı tercih etme yoluna gitmek yerinde bir tutum olmamaktadır. Nitekim İzmir şube bütçe anlamında İstanbul şube'ye göre de dezavantajlı durumdadır. Bu anlamda ocuk hakları konusunda medyanın etkin ve doğru kullanımı farkındalığı arttıracak, çeşitli platformlar arasında iş birliği kurmanın önünü açacak ve veri elde etme konusunda yeni kaynaklar ortaya koyacaktır.

Nihai olarak görüldüğü üzere Türkiye genelinde ve İzmir özelinde çocuk hakları kamu, özel sektör, sivil yapılar arasında farkındalık çalışmalarına odaklanmıştır. Daha çok panel, seminer, kurslar ve bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık verilmiş şekilde okul müfredatlarında, meslek içi eğitimlerde görünürlüğü arttırılmıştır. Hakların uygulanabilirliğini denetleme mekanizmalarına yoğunlaşma aşamasında olunması gerekirken daha çok çocuğun ayrı bir birey olduğu ve haklara sahip olduğu fikrinin benimsenmesi aşamasında olunduğunun tespiti yapılmıştır. Tabi ki çeşitli uygulamalar mevcut fakat yeterli değildir. Örneğin ÇOGEM'ler kapasite sayısının üzerinde kayıt almakta buna rağmen fiziksel koşullar henüz iyileştirilmemektedir. Buna ek olarak İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Suriyeli sığınmacı çocukların ortaya çıkardığı kent güvenliği zafiyeti hakkında bir eylem planı ya da programa sahip olmaması, sosyal yardım ve eğitim fırsatı yaratma ile sınırlı sosyal uyum çalışmalarına ağırlık verdiği ÇOGEM'ler üzerinden de görülmektedir.

Tüm çalışmanın ışığında erişebileceğimiz sonuç ise İzmir'de çocuk haklarına dair çalışmaların ve faaliyetlerin mevcut fakat yetersiz olduğu, geliştirilmesi, platformlar arası iş birliklerinin arttırılarak koordine şekilde çalışılacak programlar üretilmesi gerekliliği üzerinedir. Bu da karar alıcıların, üniversiteler ile bağımsız yapıların çalışmalarına destek vererek sağlıklı veriler elde edip işlevsel ve diğer haklar doğrultusunda örneğin kadın hakları, hayvan hakları, çevre ve bilgi edinme hakkı gibi haklar ile birbirini besleyerek çalışarak özgün çalışmalar ortaya koymasıdır. Bu şekilde sağlıklı bir geleceğin inşası, toplumda çocukluktan başlayarak kurulacaktır.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali. “Fransız Devrimi’nde Birey – Devlet İlişkisi (1789-1794)”, **Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 44, Sayı:3, 1989, ss.1789-1794.

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgilendirme Programları Bürosu, Haklar Bildirgesi, [http:// photos. state.gov/ libraries/amgov/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf](http://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf), (31.05.2017)

Amsterdam Antlaşması, 11. Başlık Sosyal Politika, Eğitim, Mesleki Eğitim ve Gençlik, 1. Kısım Sosyal Hükümler, 136. Madde <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2843,amsterdamtrpdf.pdf?0> (03.09.17)

Akyüz, Emine. **Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması**, Pegem Akademi, İstanbul 4. baskı, 2015.

Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yayınevi, İstanbul, 2009.

Arabacı, İ. Bakır ve Polat, Murat. “**Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Sınıf Yönetimi**” *Electronic Journal of Social Sciences*, Cilt: 12, Sayı: 47, 2013, s.11 – 20. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068630/5000063691>

Araz, Yahya. **16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.

Archard, David. **Children: Rights and Childhood**, New York, Second Edition 2004, <https://epdf.pub/children-rights-and-childhood.html>

Arıcak, Osman Tolga. “**Siber Zorbalık, Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike**”, *Kariyer Penceresi*, 2011, s. 10 – 12.

Avrupa Konseyi. **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-avrupa-konseyi.tr.mfa>, (09 07, 2017).

Avrupa Dijital Gündemi ve Türkiye, Avrupa Dijital Gündemi'ne Uyum Projesi ve Uzmanlar Görüşü Raporu, 2014, https://dijitalgundemtr.files.wordpress.com/2014/08/dijital-gc3bcndem_final-rapor_22102014.pdf 29.01.18

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi **Çocuk Suçluluğu ile İlgilenmenin Yeni Yolları ve Çocuk Adaletinin Rolü Çocuk Suçluluğuna Karşı Toplumsal Tepkiler Hakkında Üye Devletlere R (87) 20 Sayılı Tavsiye Kararı**, http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararası/dsm_tavsiyekararlari/7.pdf
29.01.18

Avşar, Zakir. Ögütoğulları,Eren. “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliği Mücadele Stratejileri”, **Sosyal Güvenlik Dergisi**, 2012

Baumann, Gerd. **Çokkültürlülük Bilmecesi**, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.

Beetham, David. **Demokrasi ve İnsan Hakları**, Liberte Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 133-135

Berktaş, Fatmagül. “**Liberalizm: Tek bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Güvenli İnternet Hizmeti, <http://internet.btk.gov.tr/guvenli-internet-hizmeti-detay-64.html> (29.01.18)

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu “Dijital Dünyada Rekabet, e- Spor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı Sonuç Raporu”, http://cocukvebilgiguvenligihaftasi.com/wp-content/uploads/2017/11/BTK-espor10102017_Rapor_V2.pdf (29.01.18.).

BM İnsan Hakları Sözleşmeleri. Birleşmiş Milletler Türkiye, <http://www.un.org.tr/humanrights/vp/insan-haklari-belgeleri/birlesmis-milletler-insan-haklari-belgeleri/bm-insan-haklari-soezlesmeleri.pp?lang=TR>, (31.05.17)

Camus, Albert. **Başkaldıran İnsan**, Çev: Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, 1967, s.12

Canbek, Gural., Sağiroğlu, Şeref. “Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği”, **Politeknik Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1, 2007, Ankara. s. 33-39.

Ceyhan, Ebubekir. Çalışan Çocukların Hakları, **Çocuk Hakları**, Ed: Zihni Merey, Pegem Akademi, Ankara, 2016.

Cılga, İbrahim. “Demokrasi, İnsan Hakları Kültürü ve Çocuk Hakları”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 151, 2001, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_der_gisi/151/cilga.htm (28.09.17)

Children Rights of Protection and Participation, 2018, <https://www.ukessays.com/essays/human-rights/children-rights-of-protection-and-participation.php>, (15.08.19)

Çocuk Hakları İzlenme ve Raporlanma, (ICC) <http://www.cocukhaklariizleme.org/cocuk-haklarinin-tarihcesi> (25.09.17)

Coşkun, Vahap. **İnsan Hakları**, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.

World Congress, **Child Dignity in the Digital World**, Statagic Plan, Implementing Declaration of Rome, 2017.

Çeçen, Anıl. **Adalet Kavramı**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

Danıştay, “**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. Ve 14. Protokoller ile Değiştirilen Metin**”, <http://www.danistay.gov.tr/> (12.06.17)

Demir, Esra. “İnsan Haklarının Evrenselliği Görüşü Karşısında Kültürel Rölativizm”, **Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Marmara Üniversitesi, Cilt 14, Sayı 3, s. 210- 212

Demirtaş, Zülfü. Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi, Fırat Üniversitesi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 17, Sayı 1, s. 183-173, Elazığ, 2007, <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt17/sayi1/173-183.pdf>, (12.03.17)

Deryal, Yahya. “Hasta Çocuğun Hakları”, **1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, Yetişkin Bildirileri Kitabı-1**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 23

Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Bilgilendirme Programları Bürosu, Haklar Bildirgesi, **Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği**, <http://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-other-lang/TURKISH.pdf>, (05 31, 2017)

Dışişleri Bakanlığı, **Avrupa Konseyi**, <http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-avrupa-konseyi.tr.mfa> (07.09.17)

Donnelly, Jack. **Culturel Relativism and Universal Human Rights**, Human Rights Quarterly, The John Hopkins University Press, vol6: no:4, 1984, s: 400-419

Donnelly, Jack. **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Çeviri: Mustafa Erdoğan-Levent Korkut, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995

Dubowitz, H., Black, M., Starr, R. H., Zuravin, S., (1993). **A Conceptual Definition of Child Neglect**. Criminal Justice and Behavior, 8-12

Duman, Fatih. **Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına**, Liberte Yayınları, Ankara, 2010.

Dworkin, Ronald. **Taking Rights Seriously**, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1977.

Elkind, David. (Çev: Emine Gül Kapçı) “Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim”, 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk, **Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Yayınları** No:9, Ankara, 2001

Erdoğan, Mustafa. **Liberal Düşünce**, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/haklar-hukuk-ve-ahlak-douglas-b-rasmussen,233.php> ,(05 2017, 24).

Erdoğan, Mustafa, ve Korkut, Levent. **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995.

Feinberg, Joel. **Rights, Justice and the Bounds of Liberty: Essay in Social Philosophy** Princeton, N: J., Princeton University Press, 1980.

Gelişli, Yücel. **Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri**, <https://www.tarihtarih.com/?SyfNmb=1&pt=Anasayfa>,

Gözler, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II**, Bursa, 2011.

Gözler, Kemal. **Genel Hukuk Bilgisi 7. Baskı**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2008.

Gözler, Kemal. **Türk Anayasa Hukuku**, Ekin Kitap Evi, Bursa, 2000.

Hanawalt, B. **The Ties That Bound: Peasant Families in Medieval England**. UK: Oxford University Press, 1988, s. 29

Hekimler, Oktay. "Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme", **Tekirdağ SMMM Odası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, 2012, ss.1-28.

Heywood, Colin. **Baba Bana Top At! : Batıda Çocukluğun Tarihi**, (Çev: Esin Hoşsucu), Kitap Yayınları, İstanbul, 2003

Hick, Steven.ve Halpin, Edward. **Children Rights and the Internet**, The Annals of the American Academy of Political and Social Science Vol. 575, Children's Rights 2001 s. 56-70

Howard, Rhoda. **Human Rights in Commonwealth Africa**. Totowa, N.J: Rowman and Littlefield, 1986

Howe R.B. ve Covell K. **“Empowering Children- Children’s Right Education as a Pathway to Citizenship”**, University of Toronto Press, London, 2005.

ILO Türkiye Ofisi, Politika Alanları, **Çocuk İşçiliği**,
<http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>
(24.11.2017)

ILO-IPEC 2013 **Küresel Tahminler ve Eğilimler Raporu**,
<http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>
(24.11.2017)

İncil, Yaratılış 1:26, <https://incil.info/>, (10.09.2017)

Kaboğlu, İbrahim Ö. **Özgürlükler Hukuku**, Afa Yayıncılık, . İstanbul, 1998.

Kaboğlu, İbrahim Ö. **Human Rights, 60 Years After the Universal Declaration**, “Türkiye’de İnsan Hakları” T.C Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, 2011.

Kapani, Münici. **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları 7. Basım, Ankara, 2013.

Kamu Hürriyetleri 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

Karadeniz Çelebican, Özcan . **Roma Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006.

Kılınç, Ahmet. İran Anayasa Hukukunun Genel Esasları, Gazi Üniversitesi **Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, 2008, Sayı 12, s. 936

Konfüçyüs. **Analektler, Devlet Yönetimi – Toplumsal Düzen – Ahlak İlkeleri – İdeal Toplum ve İnsan Hakkında**, 2. Baskı, Çev: Mahmut Azad, Arya Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Koşar, Nesrin. “**Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refah Alanı**”, Yargıçoğlu Matbaa, Ankara, 1989

Mahmut, Azad. **Konfüçyüs, Analektler, Devlet Yönetimi – Toplumsal Düzen – Ahlak İlkeleri – İdeal Toplum ve İnsan Hakkında 2. Baskı**, Arya Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Mourgeon, Jacques. **İnsan Hakları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Nietzsche, Friedrich. **Deccal – Hristiyan Karşısı**, (Çev: Arzu Yarbaş), İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2005, s. 18.

Nişanyan Sözlük, Türkçe Etimolojik Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com>

Okandan, Recai Galip. **Umumi Amme Hukuku**, İstanbul, 1952 s. 141

Okay, Cüneyd. **Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler 1850-1900**, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1998.

Onur, Bekir. "Çocukluğun Dünü ve Bugünü", **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Cilt:10, Sayı:19, 2005, ss.99-101.

Özer, Yunus Emre. "Çocuk Hakları, Katılım ve Yerel Düzeyde Uygulaması: Türkiye Örneği", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt14, Sayı: 1, 2013, ss.245-258.

Özkan, Güven Gürkan. **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001.

Paine, Thomas. **Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi**, Yeni Çağ 6. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Pogge, Thomas. **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Resioğlu, Safa. **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, Beta basım A.Ş., İstanbul, 2001.

Resmî Gazete, Yürütme ve İdare Bölümü Milletlerarası Sözleşme, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Sayı: 22184, Madde 32. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (25.11.17)

Resmî Gazete, Yürütme ve İdare Bölümü Milletlerarası Sözleşme, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Sayı: 22184 <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (25.09.17).

Resmî Gazete, Yürütme ve İdare Bölümü Milletlerarası Sözleşme, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Madde 40, Sayı: 22184 <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf> (19.10.17)

Rousseau, Jean Jacques. **Toplum Sözleşmesi 8. Baskı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Sancer, Mustafa. "İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi", **TODAİE**, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/104ee3ebe4e6e01_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi, (05 31, 2017).

"İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi", **TODAİE**, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/9944e32e15e7465_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi, (05 31, 2017).

"İnsan Hakları Açısından İngiliz Devrimi", **TODAİE**, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/104ee3ebe4e6e01_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi, (05 31, 2017).

Pogge, Thomas. **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 60 – 76.

Prensky, Marc. **“Digital Natives, Digital Immigrant”** From on the Horizon MCB University Press, 9/5, 2001.

Rasmussen, Douglas B. **Liberal Düşünce**, Çeviren: Mustafa Erdoğan, Sayı: 36, 2004, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/haklar-hukuk-ve-ahlak-douglas-b-rasmussen,233.php>, (24.05.2017)

Schultz, David, ve Donald G. Tannenbaum. **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri 9. Baskı**, Adres Yayınları, Ankara, 2015.

Shestack, Jarome J. İnsan Haklarının Felsefî Temelleri Liberal Düşünce, 2006.

Shue, Henry. **Basic Rights: Subsistence, Affluence and US Foreign Policy. Princeton**, 1980.

Şahin, Tijen. **Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi**, Ankara: TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2009.

Taner, Yasemen. Gökler, Bahar. **Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri**, Hacettepe Tıp Dergisi, 2004, Sayı: 35, s. 82 – 86.

Tannenbaum , Donald G, ve David Schultz. **Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri**, Adres Yayınları, Ankara, 2015.

Tomanbay, İlhan. **Avrupa Birliği Ülkelerinde Çocuk Koruma Anlayışı ve Türkiye'deki Çocuk Koruma Kanunu**, Suça Sürüklenen Mağdur Çocuklar (Ed: Süleyman Hançerli, Bilal Sevinç, Cüneyt Güner, M. Cihat Öner), SABEV Yayınları, İstanbul, 2011.

Tuba, İkbāl., Sak, Şahin. **“Çocukluğun Tarihi”**, Ed: Zihni Merey, **Çocuk Hukuku**, Pegem Akademi, Ankara, 2016

TUİK, Çocuk İşgücü Anketi, 2013, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659> (24.11.17)

TUİK, Çocuk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1110 (15.04.19)

Turgut, Engin. **“Çocuk İstismarı ve İhmali”**, Ed: Zihni Merey, s. 185.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, **Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi** 3. Bölüm: Maddi Haklar, Madde 6 – 27, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyoin/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf>, 12.03.2017

Türk Ceza Kanunu, Madde 31, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (01.07.19)

Türk Ceza Kanunu Madde 103/1, 103/2 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm> (22.12.17)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Temel Haklar ve Ödevler, Birinci ve İkinci Bölüm, Madde 17- 40.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Üçüncü Bölüm, Sosyal, Ekonomik Hak ve Ödevler, Madde 41, Ek Fıkra: 7/5/2010-5982/4.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Konseyi, <http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-avrupa-konseyi.tr.mfa> (07.09.17).

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>

Weston, Burns H. **Child Labor and Human Rights: Making Children Matter**, 2005.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Madde 69, 172, 174, 176. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf> (25.11.17)

Yücel, Tahsin. **Başkaldıran İnsan**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1967.

Zakaria, Fouad. **Human Rights in The Arab World**, UNESCO, 1986.

Zizek, Slavoj “**Aganist Human Rights**”, New Left Review, No:34, 2005, <http://libcom.org/library/against-human-rights-zizek>, 30.05.17

WeProtect Global Alliance, **Our Strategy To End the Sexual Exploitation of Children Online**, <https://static1.squarespace.com/static/5630f48de4b00a75476ecf0a/t/578408b5f7e0ab851b789e14/1479254482761/WePROTECT+Global+Alliance+Strategy.pdf>, .(14.10.2019)

UNICEF, Ulusal Çocuk Mevzuatı, Riyad İlkeleri, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/3.%20ULUSAL%20%C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf> (19.10.17).

UNICEF, Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı, Uluslararası Çocuk Mevzuatı, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/4.%20ULUSLARARASI%20%C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf>

UNICEF, Uluslararası Çocuk Mevzuatı, Pekin Kuralları, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/3.%20ULUSAL%20%C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf> (19.10.17).

UNICEF, Uluslararası Çocuk Mevzuatı, Havana Kuralları, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/3.%20ULUSAL%20%C3%87OCUK%20MEVZUATI.pdf> (20.10.17)

UNICEF, Basın Merkezi (7/16), Küresel Liderler ve Genç Savunucular Tüm Dünyada Çocuğa Yönelik Şiddete Son Vermeyi Amaçlayan Yeni Bir Ortaklık ve Fon Oluşturdu, <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22648>, (14.10.2019)

UNICEF, The State of The World's Children 2017, **Children in a Digital World**,
https://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2017_ENG_WEB.pdf, (14.10.19)

UNICEF, Humanitarian Action for Children 2019, <https://www.unicef.org/media/48796/file/Humanitarian-action-overview-cover-eng.pdf> (14.10.19)

Birleşmiş Milletler Türkiye, **BM İnsan Hakları Sözleşmeleri**,
<http://www.un.org.tr/humanrights/vp/insan-haklari-belgeleri/birlesmis-milletler-insan-haklari-belgeleri/bm-insan-haklari-soezlesmeleri.php?lang=TR>, (31.05.2017)

138 no'lu **Asgari Yaş Sözleşmesi**,1973, madde 2,
http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (24.11.2017)

182 no'lu **Acil Eylem Sözleşmesi**, 1999, madde 3,
http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm (24.11.17)

2559 Sayılı **Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu**,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf> (25.11.17)

2828 Sayılı 24/05/1983 Kabul Tarihli **Sosyal Hizmetler Kanunu**, madde 1
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> (27.10.17)

2828 Sayılı 24/05/1983 Kabul Tarihli **Sosyal Hizmetler Kanunu**, madde 3
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> (27.10.17)

4721 Sayılı **Türk Medeni Kanunu**, 28. Madde.

4857 sayılı **İş Kanunu**, madde 71.

5216 sayılı **Büyükşehir Belediye Kanunu**, madde 7,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> (07.11.2017)

5393 sayılı **Belediye Kanunu**, madde 14,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> (07.11.2017)

5302 sayılı **İl Özel İdaresi Kanunu**, madde 6,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> (07.11.2017)

5395 Sayılı **Çocuk Koruma Kanunu**,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm> (05.10.2017)

29310 sayılı **Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği**,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150329-1.htm>, (13.03.18)

EKLER

EK 1: Etik Kurul Kararı

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı
Etik Kurulu Kararı

Toplantı Sayısı:04
Sayı:2

Toplantı Tarihi: 03/05/2018

KARAR-2- Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyelerinden Doç.Dr. Yunus Emre ÖZER ve 2014800483 numaralı yüksek lisans öğrencisi Gamze KIRCAN tarafından “Çocuk Hakları ve Yerel Düzeyde Uygulanabilirliği: İzmir Örneği” konulu tez çalışması kapsamında 1- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğü, 2- İzmir Büyükşehir Belediyesi, 3- Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 4- Koruncuk Vakfı, 5- İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi’nde yapılacak olan yüz yüze görüşme ve derinlemesine mülakat tekniğinde kullanılmak üzere açık uçlu sorular uygulama istediğine yönelik 12.04.2018 tarihli dilekçesi ve ekleri görüşüldü.

Yapılan Görüşmeler Sonucunda,

Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyelerinden Doç.Dr. Yunus Emre ÖZER ve 2014800483 numaralı yüksek lisans öğrencisi Gamze KIRCAN tarafından “Çocuk Hakları ve Yerel Düzeyde Uygulanabilirliği: İzmir Örneği” konulu tez çalışması kapsamında 1- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğü, 2- İzmir Büyükşehir Belediyesi, 3- Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 4- Koruncuk Vakfı, 5- İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi’nde yapılacak olan yüz yüze görüşme ve derinlemesine mülakat tekniğinde kullanılmak üzere açık uçlu sorular uygulamasının etik açıdan uygunluğuna oy birliği ile karar verildi.

Prof.Dr. Kâmil TÜĞEN
Başkan

Prof.Dr. Zerrin Toprak KARAMAN
Üye

Prof.Dr. Zeynep ARIKAN
Üye

Prof.Dr. Asım ALTAY
Üye

Doç.Dr. Selim ŞANLISOY
Üye

Yrd.Doç.Dr.Oytun Buran SEZGİN
Üye

Tel : 0 232 420 41 80 / 2028 Faks : 0 232 420 17 89
Adres : 24 Sokak No: 2 35160 Dokuzçesmeler-Buca/İZMİR

www.iibf.deu.edu.tr
E-Mail: iibf@deu.edu.tr

EK 2: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları

Genel Sorular

Soru 1) Kurum/kuruluştaki hizmet gören çocuk sayısı ve profili ne şekildedir?

Soru 2) Hangi kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılmaktadır? İş birliklerinin niteliği ne şekildedir?

Soru 3) Kurumsal olarak çocuk haklarını uygulamaya dair görev tanımı ve hedefler içerisinde ne yer almaktadır?

Soru 4) Bu uygulama ya da hizmet ile geçmişe kıyasla çocuk hakları bağlamında yerelde veya bölgede farkındalık yaratıldığından bahsedilebilir mi? Başka kurum ve kuruluşlar yapılan çalışmalardan etkilenecek ortak proje/hizmet teklifi ile başvuru yapmakta mıdır?

Soru 5) Hizmet sunumu sırasında karşılaşılan kısıtlar ve güçlükler nelerdir?

Soru 6) Türkiye’de çocuk haklarının uygulanmasını zorlaştıran en büyük engel nedir ve çözümü nasıl olmalıdır?

Kurumlara Özel Sorular

Çocuk Destek Merkezleri’ne Yönelik Sorular

Soru 1) İzmir’de hangi ihtisas alanına yönelik ÇODEM mevcuttur? İki ayrı ihtisas alanı birleştirilebilmekte midir?

Soru 2) Sosyal, kültürel, sportif faaliyetler kamu veya özel kuruluşlar ile iş birliği yapılarak düzenlenen kurslar ile gerçekleştirilmektedir. Adres bilgisi gizli tutulan bu merkezlerde gizlilik açısından bir güvenlik tehdidi ortaya çıkarıyor mu? Böyle bir durum ile kurumsal olarak karşılaşıldı mı?

Soru 3) Çocuk komisyonu ve temsilcisi seçmeyi öngören yönetmeliğe göre bu uygulamanın işlerliği ne şekildedir?

Soru 4) Kurumsal olarak kurumdan kaçan veya kaçma girişimi gösteren bir vaka ile karşılaşıldı mı? Aynı şekilde cinsel istismar ve intihar vakası ile karşılaşıldı mı? Bu durumlarda nasıl bir yöntem izlenmektedir?

Soru 5) Hizmet gören çocukların suç üretmeye devam etmesi durumu mevcut mudur?

Soru 6) Cinsiyete göre odalara yerleştirmenin avantajları ve dezavantajları nelerdir? İnterseks (hem erkek hem de kadın cinsiyet organları ile doğan) ve trans özellik gösteren bireyler için uygulama ne şekildedir?

Soru 7) Hizmet gören çocukların internet erişimi ve telefon kullanımı uygulaması ne şekildedir?

Soru 8) Çocukların merkezden ayrılması ve takibi yöntemi ne şekilde yapılmaktadır?

İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne Yönelik Sorular

Soru 1) Kuruluş, çocuk hakları açısından daha çok eğitim hizmetine yönelik faaliyette bulunmaktadır. Planlama içerisinde suça sürüklenen ya da çocuk işçilere yönelik çalışmalara yer verilmesi planlanmakta mıdır?

Soru 2) ÇOGEM sayısı artırılması planlanmakta mıdır?

Soru 3) Hizmet birimlerinde Suriyeli sığınmacı çocuklar hizmet almakta mıdır?

Soru 4) ÇOGEM'lerin kurulacağı yerler seçilirken aranan şartlar nelerdir?

Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı'na Yönelik Sorular

Soru 1) Yeniden Özgürlük Projesi ile şu ana kadar kaç çocuk/ gence ulaşılmıştır?

Soru 2) Gönüllülük esasları nelerdir? Örneğin vakıf çalışması ile topluma kazandırılmış bir çocuk gönüllü olarak vakıfta çalışabilmekte midir?

Soru 3) Denetimli serbestlik yasası ile ilgili yapılan çalışma hakkında bilgilendirme ve değerlendirme yapınız.

Soru 4) İzmir'de çocuk açık ve kapalı cezaevlerinin koşulları hakkında değerlendirme yapınız.

Soru 5) Türkiye’deki çocuk adalet sistemi uluslararası standartlara nasıl uygun hale getirilebilir? Gerçekleşmesine dair kısıtlar ve yapılacaklara dair öneriler nelerdir?

KORUNCUK Vakfı’na Yönelik Sorular

Soru 1) 5 çocuk köyü kurma hedefi hangi şehirleri kapsamaktadır? Lokasyon seçimi hangi kriterlere göre yapılmaktadır?

Soru 2) Çocuk ve gençlerin çocuk köylerinden ayrılması süreci ne şekildedir?

Soru 3) Çocuk köylerinde fiziksel/duygusal ve cinsel istismar vakalarına rastlanılmakta mıdır?

Soru 4) Aile evlerindeki “maaşlı ve sözleşmeli çalışan anne” figürü, “baba” figürü ile desteklenmekte midir? Bu durumun avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Soru 5) Çocuk köylerinin güvenliği nasıl sağlanmaktadır?

Soru 6) İzmir’de ve İstanbul’da faaliyette bulunan vakıf, iki şehri karşılaştırdığında ortaya çıkan avantaj ve dezavantajlar nelerdir?

Soru 7) Vakfın karşılaştığı zorluklar nelerdir? Çocuk köylerinin kurulduğu yörede yerel halkın hizmet sürecine katılımı/desteği/tepkileri ne şekildedir?

İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi’ne Yönelik Sorular

Soru 1) Bir çocuk hangi hallerde ailesinin yanından alınmaktadır, bu her zaman soruna çözüm olabilmekte midir?

Soru 2) Çocuğun velayeti hakkında karar verilirken çocuğun iradesi ne ölçüde dikkate alınır?

Soru 3) Çocuğun cinsel istismarının önlenmesi için yapılması gerekenler nelerdir? Ceza miktarlarının yetersiz olduğu düşünülmekte midir?

Soru 4) Çocuk Koruma Kanununda sayılan bakım, barınma, sağlık, eğitim, danışma tedbirleri hangi hallerde uygulanabilmektedir?

Soru 5) Çocuk Koruma Kanununda geçen sosyal çalışma görevlilerinin çocuğun sorgusu sırasında yanında bulundurulabilir maddesi hangi ölçüde sağlanmaktadır?

Soru 6) Suça sürüklenen çocuklar için hapis cezasının bir çözüm olduğu düşünülebilir mi?

